

- ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΑΣ
- ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
 - ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ — ΣΧΟΛΕΙΟ

ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ

ΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ :

ΒΑΚΑΛΟΓΛΟΥ ΑΡΙΑΔΝΗ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΙΑΝΝΗΣ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ :

ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΘΑΝΟΣ

- ΠΑΤΡΑ 2002

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	3037
----------------------	------

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΛΗΨΗ ΤΟΥ ΠΤΥΧΙΟΥ
ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΤΜΗΜΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΤΟΥ
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ
ΠΑΤΡΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΑΓΝΩΡΙΣΗ.....	1
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	2
ΕΝΟΤΗΤΑ I : Κοινωνικοποίηση	
Κεφάλαιο 1 : Εισαγωγή	
1.1.1 : Ιστορική Αναδρομή.....	3
1.1.2 : Εννοιολογικός προσδιορισμός του όρου κοινωνικοποίηση.....	4
Κεφάλαιο 2: Ανάλυση του όρου Κοινωνικοποίηση	
1.2.1 : Στόχοι Κοινωνικοποίησης.....	6
1.2.2 : Φορείς Κοινωνικοποίησης.....	8
1.2.3 : Φάσεις Κοινωνικοποίησης.....	10
Κεφάλαιο 3 : Άλλοι Παράμετροι	
1.3.1 : Μηχανισμοί Κοινωνικοποίησης.....	15
1.3.2 : Παράγοντες Κοινωνικοποίησης.....	16
1.3.3 : Μορφές Κοινωνικοποίησης.....	22
1.3.4 : Συμπεράσματα.....	23
ΕΝΟΤΗΤΑ II : Εκπαίδευση – Σχολείο	
Κεφάλαιο 1: Εκπαίδευση	
2.1.1 : Τι είναι η εκπαίδευση;.....	24
2.1.2 : Οι επιδράσεις του περιβάλλοντος στην απόδοση των εκπαιδευτικών θεσμών.....	26
2.1.3 : Διερεύνηση της σημασίας των όρων «Κοινωνικοποίηση και Παιδεία».....	28
2.1.4 : Διευκρινίσεις.....	29
Κεφάλαιο 2 : Το Σχολείο	
2.2.1 : Τι εννοούμε με τον όρο σχολείο;.....	30
2.2.2 : Θεωρίες – Γένεση και εξέλιξη του σχολείου.....	31
2.2.3 : Λειτουργίες του σχολείου.....	34
2.2.4 : Η σχολική τάξη ως κοινωνική ομάδα.....	40

ΕΝΟΤΗΤΑ ΙΙΙ : Κοινωνικές και Εκπαιδευτικές Ανισότητες

Κεφάλαιο 1: Παράγοντες δημιουργίας εκπαιδευτικών ανισοτήτων	
3.1.1 : Έχει μέρος ευθύνης το σχολείο στη δημιουργία της ανισότητας ;.....	43
3.1.2 : Η επίδοση στο σχολείο και η κοινωνική προέλευση.....	47
3.1.3 : Γλώσσα και σχολική επίδοση.....	54
3.1.4 : Η ευφυΐα και η μέτρησή της	59

Κεφάλαιο 2 : Ερμηνείες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο	
3.2.1 : Η φονξιοναλιστική θεωρία.....	62
3.2.2 : Η ερμηνεία των Ριζοσπαστών.....	64
3.2.3 : Η θεωρία του μορφωτικού κεφαλαίου.....	65
3.2.4 : Η μαρξιστική προσέγγιση για τον ρόλο του σχολείου στον καταμερισμό της κοινωνικής εργασίας.....	67

Κεφάλαιο 3 : Διαπιστώσεις – Συμπεράσματα	
3.3.1 : Οι διαφορές του σχολείου των σοσιαλιστικών χωρών	69
3.3.2 : Η κατάσταση στην Ελλάδα.....	71
3.3.3 : Συμπεράσματα – Διευκρινήσεις.....	73

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	77
-----------------------	-----------

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	92
--------------------------	-----------

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

Η διεκπεραίωση της συγκεκριμένης εργασίας οφείλεται στη πολύτιμη συνδρομή κάποιων ανθρώπων, τους οποίους θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε αφού χωρίς την βοήθειά τους θα ήταν αδύνατο να συγκεντρώσουμε επαρκείς πληροφορίες και βιβλιογραφία γύρω από το συγκεκριμένο θέμα.

Θα θέλαμε, λοιπόν, να ευχαριστήσουμε :

- Τον καθηγητή μας κ. Παπαδημητρίου, ο οποίος μας καθοδηγούσε και μας εμπύχωνε σε όλη την διάρκεια της ενασχόλησής μας με την εργασία αυτή.

- Τους υπαλλήλους της βιβλιοθήκης Παντείου, από την οποία συγκεντρώσαμε το μεγαλύτερο μέρος των πληροφοριών που χρειαζόμασταν για την μελέτη του συγκεκριμένου θέματος.

- Το οικογενειακό και φιλικό μας περιβάλλον για την συνεχή του ενθάρρυνση και συμπαράσταση.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η εργασία αυτή είναι μια βιβλιογραφική μελέτη, η οποία έχει σαν σκοπό να εξετάσει την κοινωνικοποίηση και τις εκπαιδευτικές ανισότητες μέσα στο σχολείο και πως αυτές επηρεάζονται, αλλά και αναπαράγουν την υπάρχουσα κοινωνική ανισότητα.

Ειδικότερα επιμέρους ενότητες περιλαμβάνουν τα εξής :

1. Στην πρώτη ενότητα γίνεται αναφορά στην κοινωνικοποίηση του ατόμου (ορισμοί, στόχοι, μηχανισμοί, φάσεις κ.τ.λ.).

2. Στην δεύτερη ενότητα γίνεται αναφορά στην σχέση της κοινωνικοποίησης με την εκπαίδευση και στον ρόλο που διαδραματίζει το σχολείο με σκοπό να τονιστεί η προσφορά του στην κοινωνία. Αναλύονται, δηλαδή, θεωρίες και κυρίως οι λειτουργίες του τόσο ως προς την προσφορά του στην μάθηση όσο και ως προς την βοήθεια που παρέχει για τη διαμόρφωση της προσωπικότητας και την κοινωνικοποίηση των παιδιών.

3. Στην τρίτη ενότητα αναλύονται οι παράγοντες εκείνοι, οι οποίοι δημιουργούν τις εκπαιδευτικές ανισότητες. Ταυτόχρονα αποδεικνύεται πως αυτές με την σειρά τους συμβάλλουν στη αναπαραγωγή της κοινωνικής ανισότητας δυσκολεύοντας την ομαλή κοινωνικοποίηση του νέου ανθρώπου. Καταλαβαίνει έτσι κανείς ποιες είναι οι αιτίες του προβλήματος, οι οποίες πρέπει να επιλυθούν.

ΕΝΟΤΗΤΑ Ι : ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : Εισαγωγή

1.1.1 : Ιστορική αναδρομή

Ο όρος κοινωνικοποίηση παρουσιάζει αυξημένο ενδιαφέρον τα τελευταία χρόνια και έχει απασχολήσει πολλές επιστήμες, όπως την Κοινωνιολογία, τη Ψυχολογία, την Κοινωνική Ανθρωπολογία, την Παιδαγωγική κ.τ.λ. Έγινε γνωστός ιδιαίτερα από τον Emile Durkheim στις αρχές του 20ου αιώνα. Η σχετική έρευνα, όμως, αναπτύχθηκε περισσότερο στην Αμερική στα τέλη της δεκαετίας του 1930. Τότε δημοσιεύτηκαν εργασίες από το περιοδικό AMERICAN JOYRNAL OF SOCIOLOGY με τον τίτλο «Κοινωνικοποίηση». Την ίδια εποχή άρχισε και η Ψυχολογία, αλλά και η Ανθρωπολογία να ασχολείται με αυτόν τον όρο.

Η πολυμορφία των εθνικών ομάδων και η ποικιλία φυλών στην Αμερική ήταν λογικό να προκαλούν προβλήματα στην κοινωνικοποίηση των ατόμων και έτσι να δώσει κίνητρα για την μελέτη τους. Από την Αμερική, όμως, ο όρος επανήλθε στην Ευρώπη ιδιαίτερα έντονα κατά τη δεκαετία του 1960 και από τότε βρίσκεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος πολλών επιστημών.

1.1.2 : Εννοιολογικός Προσδιορισμός του όρου Κοινωνικοποίηση

Έχουν δοθεί πολλοί ορισμοί για τον όρο κοινωνικοποίηση. Σε όλους τρία είναι τα βασικά στοιχεία που έχουν κυρίαρχη θέση στη διαδικασία της κοινωνικοποίησης : το άτομο, η κοινωνία και ο πολιτισμός.

Έτσι αν δούμε την κοινωνικοποίηση από τη μεριά του ατόμου μπορούμε να την ορίσουμε ως τη διαδικασία με την οποία το άτομο αφενός αποκτά την κοινωνική του υπόσταση και αφετέρου προσκτάται την κοινωνική κληρονομιά του συνόλου. Από τη μεριά της κοινωνίας η κοινωνικοποίηση μπορεί να ορισθεί ως την διαδικασία της κοινωνικής αναπαραγωγής της κοινωνίας ή ως τη διαδικασία της κοινωνικής παραγωγής της νέας γενιάς των μελών της. Και οι δύο ορισμοί εκφράζουν την αντίληψη της κοινωνικοποίησης ως διαδικασία με την οποία η κοινωνία εντάσσει και ενσωματώνει το άτομο στους κόλπους της και του μεταβιβάζει την κοινωνική κληρονομιά της. (Η Κοινωνία του ανθρώπου, Δ.Γ.Τσαούση, Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1998, Σελ. 146)

Μέσα στο ίδιο πνεύμα κινήθηκε και η πρώτη αντίληψη για την κοινωνικοποίηση από τον Durkheim. Με τον όρο αυτό εννοούσε τις συστηματικές επιδράσεις της παλιάς προς τη νέα γενιά, οι οποίες είχαν σαν σκοπό να αναπτύξουν τα χαρακτηριστικά εκείνα των παιδιών, που η κοινωνία θεωρεί απαραίτητα για την ένταξή τους στην κοινωνία. Πίστευε, ότι η κοινωνία δίνει στο άτομο τη δυνατότητα να αποκτήσει νόημα ύπαρξης και να πάρει μέρος στη ζωή της κοινωνίας.

Ο Freud ασχολήθηκε, επίσης, με τον όρο αυτό. Υποστήριζε, ότι η διαμόρφωση της προσωπικότητας, δηλαδή του ΕΓΩ, γίνεται κάτω από την πίεση δύο αντιτιθέμενων δυνάμεων : του κόσμου των ενστίκτων, που

βρίσκεται στο υποσυνείδητο, ή διαφορετικά ΑΥΤΟ , και του πλέγματος των κανόνων της κοινωνίας, δηλαδή του ΥΠΕΡΕΓΩ. Πετυχημένη κοινωνικοποίηση έχουμε όταν το ΑΥΤΟ συμμορφώνεται με το ΥΠΕΡΕΓΩ. Διαφορετικά το άτομο παρουσιάζει νευρώσεις και ψυχώσεις, οι οποίες δεν του επιτρέπουν την ομαλή ένταξη στη κοινωνία.

Ο Parson ορίζει την κοινωνικοποίηση απλά ως την εσωτερίκευση της κουλτούρας μέσα στην οποία γεννήθηκε το παιδί, ενώ ο Elkin ως τη διαδικασία μέσω της οποίας το άτομο μαθαίνει τους τρόπους μιας κοινωνίας, ώστε να είναι σε θέση να γίνει ενεργό μέλος της.

Ο Cooley έβλεπε την κοινωνικοποίηση ως τη διαδικασία διαμόρφωσης της εικόνας του ΕΓΩ. Πίστευε , ότι το οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του_ ατόμου και το βοηθούν να αναπτύξει το συναίσθημα του εμείς, το συναίσθημα, ότι ανήκουμε σε μια ομάδα.

Επίσης, ο Helmut Fend πιστεύει, ότι η κοινωνικοποίηση είναι η διαδικασία κατά την οποία το άτομο εντάσσεται στο κοινωνικό σύνολο με την εκμάθηση κανόνων και αξιών της κοινωνίας στην οποία βρίσκεται.

Οι ορισμοί , βέβαια , είναι πολλοί ακόμη και δεν είναι δυνατόν να παρουσιαστούν όλοι. Αυτό που είναι όμως σημαντικό να τονιστεί είναι , ότι οι περισσότεροι από αυτούς έχουν έναν συντηρητικό χαρακτήρα. Προϋποθέτουν, ότι οι αξίες που ισχύουν στο σύστημα γίνονται αναμφισβήτητα αποδεκτές και πρέπει να τις ενστερνιστούν οι νέοι. Με αυτόν τον τρόπο, όμως, φαίνεται, ότι η κοινωνία ενδιαφέρεται περισσότερο για τη διατήρηση του υπάρχοντος συστήματος και όχι τόσο για τη σωστή ανάπτυξη της ατομικής προσωπικότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : Ανάλυση του όρου Κοινωνικοποίηση

1.2.1. : Στόχοι Κοινωνικοποίησης

Η κοινωνικοποίηση εξυπηρετεί δύο βασικούς στόχους :

- 1) Τη δημιουργία ατόμων κοινωνικών, που συμβάλλουν έτσι στη διατήρηση και συνοχή της υπάρχουσας κοινωνικής δομής (κοινωνιοκεντρική διατήρηση). Η κοινωνιοκεντρική διάσταση αναφέρεται στους λόγους, για τους οποίους η κοινωνία επιδιώκει να ομοιομορφοποιήσει και να κανονικοποιήσει τη συμπεριφορά των μελών της, γιατί η αποδοχή ενός συστήματος κανόνων και μιας κλιμάκωσης αξιών δημιουργεί τις προϋποθέσεις συνύπαρξης με τους άλλους ανθρώπους και επομένως τη δυνατότητα ομαλής συμβίωσης μέσα στην κοινωνία.
- 2) Την ένταξη (ομαλή) των ατόμων αυτών στο σύνολο (ατομοκεντρική διάσταση). Η ατομοκεντρική διάσταση της κοινωνικοποίησης αναφέρεται στις αντιλήψεις που – συνειδητά ή ασυνείδητα – σχηματίζει το άτομο στις ιδιαιτερότητες συμμόρφωσής του με το ισχύον σύστημα αξιών, στον τρόπο με τον οποίο εντάσσεται στο κοινωνικό του περιβάλλον. Μέσω της ατομοκεντρικής διάστασης το άτομο αφενός αποκτά κοινωνική υπόσταση και ταυτότητα και αφετέρου προσκτάται την κοινωνική κληρονομιά του συνόλου. (Σοφιάς Π.- Χατζηϊωάννου, Κοινωνιολογία, Εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1987)

Και οι δύο διαστάσεις διαφοροποιούνται σε μορφή, περιεχόμενο και σημασία στο χώρο και στο χρόνο. Όσον αφορά το χώρο διαπιστώνουμε διαφορές ανάμεσα σε κοινωνίες με ανομοιογενή

κοινωνική και οικονομική οργάνωση. Όσον αφορά τον χρόνο, ο τρόπος με τον οποίο μια κοινωνία διαφυλάσσει το σύστημα αξιών της μεταβάλλεται από εποχή σε εποχή.

Η κοινωνικοποίηση είναι μια πολυδιάστατη λειτουργία, γιατί επενεργεί περιοριστικά στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ατόμου προς όφελος των ομάδων, οι οποίες ρυθμίζουν και επηρεάζουν την κοινωνική συμπεριφορά. Έτσι μπορούμε να πούμε, ότι είναι ένα σύνολο ενεργειών, που εκπορεύεται από το κοινωνικό σύνολο και κατευθύνεται στο άτομο. Ωστόσο αυτό δεν είναι παθητικός δέκτης, αλλά έχει πολλές φορές αντίθετες αξίες και συμφέροντα από την ομάδα, στην οποία συμμετέχει, με αποτέλεσμα να παρουσιάζεται μια αντιφατικότητα στις σχέσεις τους.

Επομένως η κοινωνική δράση των ατόμων προσδιορίζεται από

- τη συνύπαρξη δύο ή περισσότερων αντιφατικών ρόλων και προτύπων συμπεριφοράς προς τα οποία οφείλουν τα άτομα να πειθαρχήσουν
- τις ευκαιρίες για διαφοροποίηση.

Επίσης, η ταύτιση της κοινωνικής συμπεριφοράς των ατόμων με τις επιταγές, που θέτει η ομάδα, εξαρτάται από το κατά πόσον έχουν εσωτερικεύσει τα άτομα τις επιταγές αυτές. Με τον όρο εσωτερίκευση εννοούμε μια διαδικασία αφομοίωσης, η οποία επιτελείται κατά διαδοχικά στάδια και με διαφορετικούς τρόπους.

Όσον αφορά τα διαδοχικά στάδια

- κατά τα πρώτα χρόνια η εσωτερίκευση δεν είναι μια συνειδητή διαδικασία, καθώς το παιδί δεν καταλαβαίνει, γιατί μαθαίνει κάποια πράγματα.
- κατά την εφηβεία και την ενηλικίωση η εσωτερίκευση γίνεται άλλοτε συνειδητά και άλλοτε ασυνείδητα.

Όσον αφορά τους τρόπους

- η εσωτερίκευση γίνεται συνειδητά ή ασυνείδητα ανάλογα με το πώς ρυθμίζεται η προσέγγιση στους κοινωνικούς κανόνες.
- αντίθετα από περιόδους μεταβατικούς, όπου παρατηρείται μια σύγκλιση στις κοινωνικές αξίες, η οποία οδηγεί το άτομο σε κρίση ταυτότητας.

Η εσωτερίκευση, λοιπόν, (συνειδητή ή ασυνείδητη), οδηγεί το άτομο σε μια αυθόρμητη υποταγή στους ισχύοντες κανόνες και εξελίσσεται σε βασικό παράγοντα ψυχικής ανακούφισης του μέσου ανθρώπου, ο οποίος δέχεται τα κοινωνικά πρότυπα σαν μια αρχή πάνω από αυτόν, που τον απαλλάσσει από το βάρος και την ευθύνη μιας προσωπικής αξιολόγησης και απόφασης. (B. Φίλιας : Όψεις της Διατήρησης και Μεταβολής του Κοινωνικού Συστήματος).

1.2.2 : Φορείς Κοινωνικοποίησης

Η επίτευξη των στόχων της κοινωνικοποίησης καθίσταται εφικτή μέσω κάποιων φορέων κοινωνικοποίησης, οι οποίοι, σύμφωνα με τους Σόφια Π. και Χατζηγιάννου Δ. είναι οι ακόλουθοι :

- A) Θεσμοποιημένοι :
- α) Οικογένεια
 - β) Παιδεία
 - γ) Θρησκεία
 - δ) Κράτος

Χρησιμοποιούν σχεδιασμένες στρατηγικές. Μπορούν να επιβάλλουν τους κανόνες τους λόγω της θέσης υπεροχής που κατέχουν στον κοινωνικό και πολιτικό χώρο.

- B) Μη θεσμοποιημένοι :
- α) Συντροφιά συνομηλίκων

β) Γειτονιά

γ) Μ.Μ.Ε.

δ) Άτυπες οργανώσεις

Αποτελούν άτυπες ομαδοποιήσεις, των οποίων η επίδραση δεν παίρνει συγκεκριμένη μορφή, αλλά εκδηλώνεται αυθόρμητα.

Στους φορείς κοινωνικοποίησης αναφέρθηκε και ο Δ.Γ. Τσαούσης διαχωρίζοντάς τους σε φορείς

- 1) γενικής κοινωνικοποίησης, όπως είναι η οικογένεια
- 2) εξειδικευμένης κοινωνικοποίησης, όπως είναι τα Μ.Μ.Ε., οι ομάδες συνομηλίκων κ.τ.λ.

Τόνισε, ότι κάθε φορέας επιτελεί δικό του έργο κοινωνικοποίησης και ότι οι επιδιώξεις ενός εξειδικευμένου φορέα είναι περιορισμένες σε κατεύθυνση και περιεχόμενο. Για να επιτελέσουν το έργο τους, ωστόσο, πρέπει να λύσουν εσωτερικές συγκρούσεις και αντιφάσεις, οι οποίες υπάρχουν μεταξύ των επιμέρους επιδιώξεών τους. Με αυτόν τον τρόπο η κοινωνικοποίηση θα καταστεί μια λειτουργία ιδιαίτερα ωφέλιμη για την κοινωνία, χωρίς ο ένας φορέας να έρχεται σε αντίθεση και σύγκρουση με τον άλλο φέρνοντας έτσι σε αδιέξοδο τα άτομα.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε, ότι η κοινωνικοποίηση είναι μια πολυδιάστατη διαδικασία. Η εξάπλωση των Μ.Μ.Ε. και η οικονομική ανάπτυξη δημιουργούν πολλαπλές ανάγκες και πρότυπα συμπεριφοράς, ενώ ταυτόχρονα αυξάνεται ο αριθμός των ομάδων, οι οποίες ασκούν αλληλοσυγκρουόμενες επιδράσεις στην κοινωνική δράση των ατόμων.

Δυστυχώς, οι μεταβολές, οι οποίες συντελούνται με τον κοινωνικό εκσυγχρονισμό, έχουν ως αποτέλεσμα σε σχέση με τη λειτουργία της κοινωνικοποίησης

➤ τη μείωση της σημασίας των φορέων, οι οποίοι είχαν άλλοτε την κύρια ευθύνη της κοινωνικοποίησης (π.χ. οικογένεια) με την αντικατάσταση από άλλους (π.χ. κράτος)

➤ την ασυμφωνία στις αξίες και τα συμφέροντα νεοσύστατων ομάδων με αποτέλεσμα η συμπεριφορά των ατόμων σπάνια να ταυτίζεται οριστικά με τα πρότυπα που ορίζει καθεμιά από αυτές.

1.2.3 : Φάσεις Κοινωνικοποίησης

Οι φορείς, που αναφέρθηκαν, επηρεάζουν σε διαφορετικό βαθμό την κοινωνικοποίηση του ατόμου, ανάλογα με τη φάση της κοινωνικοποίησης, στην οποία αναφερόμαστε.

Έχουν διατυπωθεί πολλές απόψεις σχετικά με την εξελικτική διαδικασία της κοινωνικοποίησης. Η επικρατέστερη, ωστόσο, διάκριση είναι ανάμεσα στην πρωτογενή και δευτερογενή. Για πληρέστερη, όμως ανάλυση θεωρούμε αναγκαία τη διάκριση μιας ακόμη φάσης, την τριτογενή ή ανακοινωνικοποίηση.

1) Πρωτογενής Κοινωνικοποίηση :

Συντελείται μέσα στην οικογένεια. Είναι ο φορέας , από τον οποίο τα άτομα διδάσκονται για πρώτη φορά τους κοινωνικούς τους ρόλους μέσα από μια διαδικασία, η οποία αρχίζει από την πιο τρυφερή ηλικία.

Φροντίζει για την αναπαραγωγή των ανθρωπίνων χαρακτήρων, που απαιτεί η κοινωνική ζωή και καλλιεργεί στα μέλη της την απαραίτητη ικανότητα προσαρμογής στις κοινωνικές απαιτήσεις. Παρέχει ένα αίσθημα στοργής και ασφάλειας και προσφέρει τη σταθεροποίηση της προσωπικότητας των ενηλίκων.

Η οικογένεια κοινωνικοποιεί το παιδί, αλλά δεν δημιουργεί αυτές τις αξίες, τις οποίες μεταδίδει. Αυτές προέρχονται από την κοινωνική

τάξη, τη θρησκεία κ.τ.λ. Έτσι η κοινωνικοποίηση των ατόμων από την οικογένεια επηρεάζεται από τον χαρακτήρα των κοινωνικών, πολιτικών, οικονομικών θεσμών.

Οι αλλαγές, που επέρχονται στη σημερινή κοινωνική οργάνωση, τροποποιούν τη δομή και το μέγεθός της με αποτέλεσμα να μεταβάλλεται και η λειτουργία της σαν φορέας κοινωνικοποίησης. Μεταβάλλεται, δηλαδή, ο βαθμός στον οποίο μεταδίδει τις κοινωνικές αξίες. Έτσι παρατηρούμε, ότι στις σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες, όπου αυξάνεται η επιρροή των νεοσύστατων ομάδων στη συμπεριφορά των νέων μελών, μειώνεται η σημασία των παραγόντων, οι οποίοι οδηγούσαν άλλοτε στην εξάρτηση των νέων από το άμεσο οικογενειακό τους περιβάλλον.

2) Δευτερογενής Κοινωνικοποίηση :

Είναι αυτή που συντελείται έξω από το οικογενειακό περιβάλλον. Όσο το άτομο μεγαλώνει και από την πρωτογενή προχωρούμε στη δευτερογενή κοινωνικοποίηση αυξάνουν οι φορείς κοινωνικοποίησης. Στο στάδιο αυτό διαμορφώνει στάσεις, αντιλήψεις και συμπεριφορές και εντάσσεται τελικά στο κοινωνικό σύνολο επηρεαζόμενος από :

α) Την παιδεία

Το σχολείο είναι ένας σημαντικός φορέας κοινωνικοποίησης. Επηρεάζει και διαμορφώνει τη ζωή του ατόμου. Πρέπει, όμως, να αναφέρουμε, ότι επηρεάζεται από τον πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό χώρο.

Έτσι τα πολιτικά συστήματα ανάλογα με τις επιδιώξεις τους παρέχουν στα άτομα την παιδεία και διαμορφώνουν τα εκπαιδευτικά τους προγράμματα.

Το περιεχόμενο της παιδείας επηρεάζεται, όμως, και από τις ταξικές διαφορές. Παρότι μεταβιβάζουν μια σειρά κοινωνικών

παραδόσεων και στοιχείων γνώσης, τα εκπαιδευτικά συστήματα συντηρούν και αναπαράγουν τις κοινωνικές αντιθέσεις και έτσι επηρεάζουν την επαγγελματική κινητικότητα των ατόμων. Είναι γνωστό πόσο υψηλότερο είναι το επίπεδο των ιδιωτικών σχολείων από αυτό των δημοσίων.

Τέλος, η εκπαίδευση επηρεάζεται και από τις ανάγκες της κάθε κοινωνίας στο χώρο της εργασίας και έτσι διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην επαγγελματική κινητικότητα των ατόμων.

β) Η θρησκεία

Ένας μεγάλος αριθμός ερευνών έχει δείξει, ότι η θρησκεία λειτουργεί με τρόπο, που συντείνει στην ενοποίηση μιας κοινωνίας ή κοινωνικής ομάδας :

Αυτή η ενοποίηση επιτυγχάνεται :

- μέσα από τον άμεσο έλεγχο, που το δογματικό στοιχείο της ασκεί στις κοινωνικές δραστηριότητες των ατόμων
- με τη θέσπιση συγκεκριμένων προτύπων συμπεριφοράς τονώνει το αίσθημα του «εμείς»
- με την επιρροή των θρησκευτικών πεποιθήσεων στην μορφοποίηση των κοινωνικών κανόνων.

Βέβαια, και η θρησκεία επηρεάζεται από την οργάνωση της ευρύτερης κοινωνίας, όπως το πολίτευμα. Π.χ. σε δημοκρατικές κοινωνίες η θρησκεία φιλελευθεροποιείται, ενώ σε απολυταρχικές παίζει ένα σκοταδιστικό ρόλο. Συνέπεια αυτών των επιρροών είναι πως οι ομάδες με κοινή θρησκεία μπορεί να διαφέρουν. Ακόμα ανόμοιες πολιτικές ή κοινωνικές κατηγορίες εκτιμούν διαφορετικά το νόημα και τη σπουδαιότητα της θρησκείας και υιοθετούν διαφορετικά τα είδη κοινωνικής συμπεριφοράς.

γ) Το κράτος

Η επίδρασή του είναι αποτελεσματικότερη, όταν η κρατική εξουσία είναι σταθερή και συγκεντρωτική. Αυτό συμβαίνει, γιατί τότε το κράτος μπορεί να επεμβαίνει άμεσα στις διαδικασίες, με τις οποίες τα άτομα εντάσσονται στις επιμέρους ομάδες. Οι διαδικασίες αυτές επιτυγχάνονται με την διείσδυσή του στην οικονομική και κοινωνική ζωή και με τη διαμόρφωση θεσμών, όπως η γραφειοκρατία.

Δεν πρέπει, όμως να ξεχνάμε, ότι η δύναμή του να επιβάλλει τους δικούς του κανόνες και πρότυπα συμπεριφοράς, αντλείται περισσότερο από τη νομοθεσία και την εκτελεστική εξουσία.

δ) Συντροφιά συνομηλίκων, Μ.Μ.Ε., Άτυπες Οργανώσεις

Αυτοί οι φορείς αποτελούν άτυπες ομαδοποιήσεις, των οποίων η επίδραση δεν παίρνει συγκεκριμένη μορφή, αλλά εκδηλώνεται αυθόρμητα.

Ιδιαίτερη σημασία για τα νεαρά άτομα, στη δευτερογενή κοινωνικοποίηση, έχει η παρέα των φίλων. Είναι απαραίτητο για τη διαμόρφωση της ταυτότητάς του ο νέος να αισθάνεται, ότι ανήκει σε μια ομάδα. Στη φάση της ενηλικίωσης η ταύτιση έχει εκλεκτικό χαρακτήρα. Έτσι αντιλαμβανόμαστε, ότι η συμμόρφωση με τα πρότυπα της παρέας διαμορφώνει καθοριστικότερα την κοινωνική παρουσία των ατόμων από τους άλλους φορείς, την επίδραση των οποίων δέχεται ο νέος καταναγκαστικά.

Η δράση των ατόμων διαμορφώνεται και από τα Μ.Μ.Ε., και ιδιαίτερα από την τηλεόραση, των οποίων η επιρροή σήμερα είναι ιδιαίτερα έντονη.

Βέβαια, η αποτελεσματικότητά των φορέων ποικίλει ανάλογα

➤ με τη συχνότητα και την ένταση της επικοινωνίας, που έχουν τα άτομα μεταξύ τους

➤ με το πόσο αποτελεσματική είναι η επιρροή των κύριων φορέων κοινωνικοποίησης.

3) Τριτογενής Κοινωνικοποίηση – Ανακοινωνικοποίηση :

Με το όρο ανακοινωνικοποίηση εννοούμε τη διαδικασία με την οποία ένα κοινωνικοποιημένο άτομο ενστερνίζεται νέες στάσεις και αντιλήψεις, οι οποίες μπορεί να βρίσκονται σε αντίθεση με εκείνες που πίστευε αρχικά.

Είναι πολλή σημαντική διαδικασία, αλλά ταυτόχρονα και πολλή δύσκολη, γιατί είναι πολλή πιο εύκολο να καλλιεργηθεί μια νέα ιδέα παρά να τροποποιηθεί μια παλιά. Παράλληλα είναι και αναγκαία, για να μπορέσει το άτομο να ανταποκριθεί σε νέα δεδομένα και καταστάσεις. Και καταλαβαίνουμε πόσο σημαντική είναι αυτή η φάση, αφού ο άνθρωπος σήμερα ζει σε έναν κόσμο, ο οποίος συνεχώς μεταβάλλεται.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ			
ΦΟΡΕΙΣ	ΦΑΣΕΙΣ		
	Πρωτογενής	Δευτερογενής	Τριτογενής
Θεσμοποιημένοι	-Οικογένεια	-Παιδεία -Θρησκεία -Κράτος	
Μη Θεσμοποιημένοι		-Συντροφιά -Γειτονιά -Μ.Μ.Ε. -Άτυπες Οργανώσεις	

Κεφάλαιο 3 : Άλλοι παράμετροι

1.3.1 : Μηχανισμοί Κοινωνικοποίησης

Η κοινωνικοποίηση των ατόμων δεν είναι μια εύκολη διαδικασία. Χρειάζονται κάποιοι μηχανισμοί, ώστε η κοινωνικοποίηση από καταναγκασμός σε μια πρώτη φάση να εξελιχθεί στη συνέχεια σε μια ενσυνείδητη αποδοχή και τελικά σε ομαλή ένταξη στην κοινωνία.

Οι μέθοδοι, λοιπόν, με τους οποίους οι κανόνες και τα πρότυπα συμπεριφοράς υιοθετούνται από τα άτομα είναι οι ακόλουθοι :

1) Οι εντολές και οι συστάσεις, τις οποίες απευθύνουν οι φορείς κοινωνικοποίησης.

Κάθε κοινωνία έχει το δικό της τρόπο οργάνωσης. Τα μέλη της αντιλαμβάνονται τη συγκεκριμένη κοινωνική πραγματικότητα μέσα από μια σειρά έμμεσων παραδειγματισμών ή υποδείξεων από τους φορείς κοινωνικοποίησης. Η αποτελεσματικότητα αυτού του μηχανισμού εξαρτάται από τη σαφήνεια των συμβολισμών και των μηνυμάτων αυτών των υποδείξεων. Με αυτόν τον τρόπο τα άτομα θα διαμορφώσουν τη γνώμη τους για το τι είναι καλό, κακό κ.τ.λ. στη συγκεκριμένη κοινωνία.

2) Η ταύτιση

Κάθε άτομο έχει την ανάγκη να αποτελεί μέρος ενός κοινωνικού συνόλου και αυτό το επιτυγχάνει μέσω αυτής. Για να γίνει, όμως, αυτό πρέπει να συμμορφώνεται προς τις αξίες και τα πρότυπα αυτού του συνόλου.

Η ταύτιση, ωστόσο, έχει εκλεκτικό χαρακτήρα, γιατί το άτομο διατηρεί ταυτόχρονα μια σχετική αυτονομία ως προς τα πρότυπα και τις αξίες, με τις οποίες θα ταυτιστεί.

3) Η άσκηση της κοινωνικής κριτικής

Λέγοντας κοινωνική κριτική εννοούμε την κοινωνική αξιολόγηση της συμπεριφοράς των μελών μιας κοινωνίας ή ομάδας. Τα άτομα λαμβάνουν υπόψη τις απόψεις των ατόμων, που τους περιβάλλουν, για τις ενέργειές τους και έτσι διαμορφώνουν μια γνώμη για τη συμπεριφορά, την οποία οφείλουν να ακολουθήσουν.

Βέβαια, το κατά πόσο αυτές οι απόψεις θα επιτύχουν τη συμμόρφωση της συμπεριφοράς των ατόμων προς αυτές εξαρτάται από το :

- Πόσο κλειστή είναι η κοινωνία, αν δηλαδή ενισχύει την ανάπτυξη πρωτοβουλίας και την ελευθερία κίνησης των μελών της.
- Τις συνέπειες, τις οποίες έχει η κοινωνική κριτική στην υπόληψη και στη θέση των ατόμων.
- Τη δημοσιότητα της κριτικής.

1.3.2 : Παράγοντες Κοινωνικοποίησης

Είναι απαραίτητο να τονίσουμε, ότι δεν αρκούν κάποιοι συγκεκριμένοι φορείς και μηχανισμοί κοινωνικοποίησης, ώστε να ενταχθεί το άτομο ομαλά στην κοινωνία. Η επιτυχία ή η αποτυχία του ατόμου να κοινωνικοποιηθεί και να προσαρμοστεί στο κοινωνικό σύνολο εξαρτάται από προσωπικούς και κοινωνικούς παράγοντες :

A) Προσωπικοί Παράγοντες

Αυτοί αναφέρονται στη δύναμη των ενστίκτων και στη μεγάλη τους σημασία για την ετοιμότητα και τη δυνατότητα του ατόμου να κοινωνικοποιηθεί. Όταν ο κόσμος των ενστίκτων με σωστό τρόπο συμμορφωθεί με τις αξίες και τους κανόνες της κοινωνίας, τότε έχουμε

επιτυχημένη κοινωνικοποίηση. Αν , όμως , η επιβολή των κανόνων της κοινωνίας και η περιστολή των επιθυμιών είναι αυταρχικές και πειστικές, τότε δημιουργούνται στο άτομο απωθήσεις , οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα την αποτυχημένη κοινωνικοποίηση.

B) Κοινωνικοί Παράγοντες :

Αυτοί αναφέρονται στη σχέση ενός ΕΓΩ προς ένα άλλο ΕΓΩ.

Τέτοιοι παράγοντες είναι :

- οι υπάρχουσες κοινωνικές – οικονομικές δομές
- οι επιδιώξεις των υποομάδων
- η πολιτισμική καθυστέρηση
- τα ανταγωνιστικά συμφέροντα
- ο καταναλωτισμός
- η ποικιλία των αξιολογικών συστημάτων
- η κοινωνική μεταβατικότητα και αμφισβήτηση
- η αποπροσωποποίηση των σχέσεων
- η ομοιομορφία της κοινωνίας

Πιο αναλυτικά :

1) Οι υπάρχουσες κοινωνικές – οικονομικές δομές

Οι κοινωνικές και οικονομικές δομές μιας κοινωνίας και οι αξίες, που τη στηρίζουν, επηρεάζουν την κοινωνικοποίηση του ατόμου.

Εάν το άτομο δεν συμφωνεί με την υπάρχουσα κοινωνική και οικονομική δομή βρίσκεται σε μια συνεχή άρνηση και δυσκολία προσαρμογής με αποτέλεσμα να μην μπορεί εύκολα να ενταχθεί στο κοινωνικό σύνολο. Η κατάσταση, βέβαια, είναι πολύ πιο σοβαρή, όταν το άτομο αντιτίθεται συνειδητά στην κοινωνία. Τότε παρατηρείται μια στρατευμένη αντίθεση προς τις κοινωνικές αξίες , η οποία καθιστά πολύ δύσκολη έως αδύνατη την προσαρμογή.

2) Οι επιδιώξεις των ομάδων

Ένας δεύτερος παράγοντας, ο οποίος επηρεάζει την κοινωνικοποίηση του ατόμου είναι η ύπαρξη ενός ή περισσότερων υποπολιτισμών στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η προσαρμογή του ατόμου στην μικρότερη ομάδα, στον δικό του υποπολιτισμό, να δυσχεραίνουν την προσαρμογή του στην ευρύτερη κοινωνία και τον πολιτισμό της. Η προσαρμογή αυτή μάλιστα είναι ακόμη πιο δύσκολη, όταν αναφερόμαστε σε άτομο, το οποίο προέρχεται από διαφορετική κοινωνική παράδοση, όπως είναι οι πρόσφυγες.

3) Η πολιτισμική καθυστέρηση

Η κοινωνικοποίηση είναι μια συνεχής διαδικασία και εξαρτάται εκτός των άλλων και από τη δυνατότητα που έχει η κοινωνία να εξελίσσεται.

Ο W.P.Ogburn μίλησε για τον όρο «πολιτισμική καθυστέρηση». Τόνισε, ότι στη σημερινή εποχή η τεχνολογία αναπτύσσεται με μεγαλύτερη ταχύτητα, απ' ό,τι ο πολιτισμός. Η διαφορετική αυτή ανάπτυξη δημιουργεί μια αρρυθμία μεταξύ της πολιτιστικής και τεχνολογικής εξέλιξης.

Αυτή η αρρυθμία και η πολιτισμική καθυστέρηση δημιουργεί στα άτομα μια αβεβαιότητα και αδυναμία ομαλής προσαρμογής στα πολιτισμικά και τεχνολογικά φαινόμενα της εποχής. Έτσι σαν συνέπεια αυτού του φαινομένου το άτομο οδηγείται σε άρνηση της κοινωνίας ή αυστηρή κριτική της ηθικής και των ιδανικών της με αποτέλεσμα να μην μπορεί να κοινωνικοποιηθεί εύκολα.

4) Τα ανταγωνιστικά συμφέροντα

Έντονο φαινόμενο της σημερινής εποχής είναι ο ανταγωνισμός μεταξύ των ανθρώπων. Οι οικονομικές και κοινωνικές συγκρούσεις με

σκοπό την προσωπική προβολή δημιουργούν προβλήματα κοινωνικής προσαρμογής.

Τα συμφέροντα αυτά δεν διευκολύνουν το άτομο να δει το κοινωνικό συμφέρον και να συλλάβει τη κοινωνία ως ενιαίο σύνολο. Η επιδίωξη των ατομικών συμφερόντων εμποδίζει τη συλλογικότητα και την ενοποίηση της κοινωνίας με αποτέλεσμα να μην παρατηρείται το φαινόμενο της κοινωνικοποίησης, αλλά η απομόνωση των ατόμων από την ευρύτερη κοινωνία.

5) Ο καταναλωτισμός

Η κοινωνία μας στη σημερινή εποχή είναι κοινωνία της κατανάλωσης και της αφθονίας. Οι άνθρωποι προσανατολίζονται περισσότερο στην ικανοποίηση των υλικών τους αναγκών και πολλές φορές χρησιμοποιούν ακόμη και ανορθόδοξες κοινωνικές μεθόδους και μέσα για να πετύχουν τους στόχους τους. Η σημασία της ηθικής και της αξιοκρατίας μειώνεται κατ' αυτόν τον τρόπο σημαντικά.

Μέσα σ' ένα τέτοιο περιβάλλον το άτομο, και ιδιαίτερα ο έφηβος, που είναι γεμάτος όνειρα, ιδανικά και αξίες αντιδρά, νοιώθει κοινωνικές αναστολές και οδηγείται μ' αυτόν τον τρόπο σε κατάσταση φυγής, απομόνωσης και αντίστασης. Έτσι πολύ εύκολα κατανοούμε, ότι η κοινωνική του ένταξη δεν είναι εύκολα εφικτή.

6) Η ποικιλία των αξιολογικών συστημάτων

Παλιότερα η ύπαρξη ενός ενιαίου συστήματος αναφοράς βοηθούσε την κοινωνικοποίηση των ατόμων.

Σήμερα, όμως, τα συστήματα αξιολόγησης είναι πολλά : η οικογένεια, οι φίλοι, η εκκλησία, το σχολείο κ.τ.λ. Αυτή η ποικιλία των αξιολογικών αναφορών με την ποικιλία των κανόνων συμπεριφοράς έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία δυσχέρειας στην κοινωνικοποίηση των ατόμων.

7) Η κοινωνική μεταβατικότητα και αμφισβήτηση

Στη σημερινή εποχή της μεταβατικότητας και της αμφισβήτησης η κοινωνικοποίηση των ατόμων είναι δύσκολη. Από την μια πλευρά το άτομο συνεχώς αμφισβητεί το υπάρχον σύστημα και επιζητά την αλλαγή για βελτίωση της ζωής του. Από την άλλη πλευρά η ίδια η κοινωνία προκαλεί αυτή την αμφισβήτηση με την ανασφάλειά της και τα προβλήματά της.

8) Η αποπροσωποποίηση των σχέσεων

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται έντονο το φαινόμενο της έλλειψης ουσιαστικών σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων. Υπάρχει ψυχρότητα, τυπικότητα καθώς καθένας εστιάζεται περισσότερο στην ικανοποίηση των υλικών του αναγκών και στην προσωπική του ανάδειξη.

Αυτό έχει ως συνέπεια την έλλειψη κοινωνικής συνοχής και την απουσία ενός κατάλληλου περιβάλλοντος για την επίτευξη της κοινωνικοποίησης του ατόμου.

9) Η ομοιομορφία της κοινωνίας

Η κοινωνία, σήμερα, δημιουργεί έναν ομοιόμορφο τύπο ανθρώπου. Δημιουργεί άτομα, τα οποία τείνουν να χάνουν την αυτονομία τους, έτσι, ώστε να ικανοποιηθούν οι ανάγκες της μαζικής παραγωγής.

Το άτομο, όμως, αντιδρά σ' αυτή την ομοιομορφία. Ο λόγος είναι, ότι θέλει να διατηρήσει την προσωπικότητά του, την ιδιαιτερότητά του, να έχει επιλογές και αυτονομία. Έτσι η μη αποδοχή αυτής της αυτονομίας προκαλεί προβλήματα στην κοινωνικοποίηση του ατόμου. Αυτά αυξάνονται και από την ίδια την κοινωνία, η οποία απομονώνει τα άτομα, που αντιδρούν σ' αυτή την ομοιομορφία, καθώς τα θεωρεί επικίνδυνα για την εξέλιξη των στόχων της.

1.3.3 Μορφές Κοινωνικοποίησης

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω στοιχεία της κοινωνικοποίησης, μπορούμε να συμπεράνουμε, ότι οι μορφές της είναι πολλές, ανάλογα με το κριτήριο, που τις διαφοροποιεί. Επομένως :

1^ο Κριτήριο : Κοινωνικοποιητικός Φορέας

- α. Οικογενειακή κοινωνικοποίηση
- β. Σχολική κοινωνικοποίηση
- γ. Επαγγελματική κοινωνικοποίηση
- δ. Κοινωνικοποίηση κατά τον ελεύθερο χρόνο
με ποικιλία φορέων

2^ο Κριτήριο : Εξελικτικές Φάσεις

- α. Πρωτογενής
- β. Δευτερογενής
- γ. Τριτογενής

3^ο Κριτήριο : Ηλικία του κοινωνικοποιουμένου ατόμου

- α. Κοινωνικοποίηση στη βρεφική ηλικία
- β. Κοινωνικοποίηση στη παιδική ηλικία
- γ. Κοινωνικοποίηση στην εφηβική ηλικία
- δ. Κοινωνικοποίηση στην ώριμη ηλικία

4^ο Κριτήριο : Τρόποι και μέσα κοινωνικοποίησης

- α. Κοινωνικοποίηση με μάθηση
- β. Κοινωνικοποίηση με μύηση και ταύτιση
- γ. Κοινωνικοποίηση με εσωτερίκευση αξιών,
τρόπων, κανόνων και μορφών συμπεριφοράς

δ. Κοινωνικοποίηση με τροποποίηση αξιών,
τρόπων, κανόνων και μορφών συμπεριφοράς.

1.3.4 : Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε, ότι η κοινωνικοποίηση είναι μια πολυσήμαντη διαδικασία εξασφάλισης δεξιοτήτων, τοποθετήσεων, αξιών και ομαλής ένταξης του ατόμου στην κοινωνία. Βοηθάει το άτομο να διαμορφώσει την προσωπικότητά του υιοθετώντας στοιχεία από τους ανθρώπους, οι οποίοι το περιβάλλουν, διατηρώντας ταυτόχρονα και την αυτονομία του.

Φυσικά, για να επιτευχθούν όλοι αυτοί οι στόχοι, πρέπει να υπάρξουν οι κατάλληλες συνθήκες και οι κατάλληλοι φορείς, ώστε η κοινωνικοποίηση του ατόμου να γίνει με τον σωστό τρόπο. Σε διαφορετική περίπτωση το άτομο μπορεί να οδηγηθεί στην απομόνωση, την αντίδραση ή την σύγκρουση. Η ευθύνη, λοιπόν, της οικογένειας, του σχολείου και όλης της κοινωνίας είναι πολύ μεγάλη, αν θέλουμε ως κοινωνία να εξελιχθούμε και να ζούμε αρμονικά.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΙΙ : Εκπαίδευση – Σχολείο

Κεφάλαιο 1 : Εκπαίδευση

2.1.1 : Τι είναι η εκπαίδευση;

Η εκπαίδευση είναι μια μορφή κοινωνικοποίησης έξω από την οικογένεια που παρατηρείται και σε κοινωνίες λιγότερο σύνθετες από τις δικές μας. Ακόμη και η αρχαϊκή κοινωνία κατανέμει τους ρόλους κατά φύλο και ηλικία με αποτέλεσμα η εκμάθησή τους να γίνεται σε διαφορετικούς χώρους και από διαφορετικά πρόσωπα. Για παράδειγμα τα αγόρια εκπαιδεύονται στα γυμναστήρια, στο κυνήγι έξω από την πόλη, ενώ αντίθετα τα κορίτσια στον γυναικωνίτη στην γειτονιά. Έτσι οι άντρες κοινωνικοποιούνται στους αντρικούς ρόλους που αντιστοιχούν σε κάθε ηλικία, ενώ οι γυναίκες εκπαιδεύονται στους ιδιαίτερους γυναικείους ρόλους.

την θεωρία των κοινωνικών θέσεων ανάγει το σχολείο σε μια μικρογραφία της κοινωνίας μέσα από την οποία η κοινωνία εκπαιδεύει το παιδί στην κατάκτηση ρόλων και θέσεων μέσα από θεμιτά κανάλια.

Αντίθετη είναι η άποψη της μαρξιστικής θεώρησης. Η κοινωνία εδώ εμφανίζεται ως το πεδίο των ταξικών αντιθέσεων και συγκρούσεων και οι θεσμοί σαν μέσα ταξικής επιβολής και κυριαρχίας.

Πιο συγκεκριμένα οι Μπόουλς και Γκίντις υποστηρίζουν ότι το εκπαιδευτικό σύστημα εκπαιδεύει τους μαθητές σύμφωνα με τις ανάγκες του καπιταλιστικού συστήματος δίνοντάς τους πρότυπα συμπεριφοράς Ο διαχωρισμός της εκπαίδευσης κατά φύλα διήρκεσε για πολύ καιρό όσο ο κόσμος της γυναίκας και ο κόσμος του άντρα εξακολουθούσαν να θεωρούνται διαφορετικοί και απομακρυσμένοι. Αργότερα με την επέκταση της εκπαίδευσης στα κορίτσια οδήγησε στην εμφάνιση ξεχωριστών σχολείων. Ενώ αντίστοιχα στον άντρα η εκπαίδευση γινόταν

μέσα στις τεχνικές και επαγγελματικές σχολές, αλλά και μέσα στον δημόσιο χώρο δίπλα στον μάστορα.

Η εκπαίδευση αναπτύχθηκε ιδιαίτερα τους τελευταίους δύο αιώνες και συνδέεται με τις μεταβολές που επήλθαν μετά την βιομηχανική επανάσταση. Το σχολείο δηλαδή στην μορφή που το βλέπουμε σήμερα γεννιέται από την αστική κοινωνία, η οποία εμπεριέχει την ιδεολογία της, την αρχή του δικαιώματος στη μόρφωση για όλους ανεξαιρέτως τους πολίτες.

Πολλοί είναι οι κοινωνιολόγοι, που προσπάθησαν να ερμηνεύσουν τον ρόλο της εκπαίδευσης στην κοινωνία μέσα από διαφορετικές σκοπιές.

Ο Έμιλ Ντυρκαϊμ, που θεωρείται και πατέρας της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης, όρισε την εκπαίδευση ως την δράση που κατευθύνεται από τις γενιές των ενηλίκων στις γενιές εκείνες που δεν είναι ώριμες για την κοινωνική ζωή. Η δράση αυτή έχει κατά τον Ντυρκαϊμ σκοπό την ανάπτυξη πνευματικών αξιών, που απαιτεί τόσο η πολιτική κοινωνία στο σύνολό της όσο και το ιδιαίτερο κοινωνικό περιβάλλον, για το οποίο προορίζεται το παιδί. Ο Ντυρκαϊμ δηλαδή βλέπει την εκπαίδευση ως την δραστηριότητα που αναλαμβάνει το κοινωνικό σύνολο για την κοινωνική του αναπαραγωγή. Ο ορισμός όμως του Ντυρκαϊμ είναι πολύ στενός και περιορίζει την έννοια της εκπαίδευσης στην παιδική ηλικία.

Ο Τάλκοτ Πάρσον θεωρεί αντίστοιχα την εκπαίδευση ως την γέφυρα μεταξύ της οικογένειας και της κοινωνίας. Χρησιμοποιώντας για την διαμόρφωση της κατάλληλης προσωπικότητας. Τα μέσα που χρησιμοποιεί το σύστημα για την επίτευξη του σκοπού του κατά τους μαρξιστές είναι η βαθμολογία, που οδηγεί στην υποταγή, γιατί τους υψηλότερους βαθμούς τους παίρνουν τα υπάκουα παιδιά. Επιπλέον το πρόγραμμα σπουδών σε μια σειρά αυτοτελών μαθημάτων αναπαράγει τον καπιταλιστικό καταμερισμό της εργασίας. Κατά αυτόν τον τρόπο οι

Μπόουλς και Γκίντις θεωρούν ότι το εκπαιδευτικό σύστημα αναπαράγει τις καπιταλιστικές, παραγωγικές σχέσεις συντηρώντας τις ανισότητες και παράγοντας αλλοτριωμένες προσωπικότητες.

2.1.2 : Οι επιδράσεις του περιβάλλοντος στην απόδοση των εκπαιδευτικών θεσμών

Η αστική κοινωνία έθεσε στο επίκεντρο του ενδιαφέροντός της την εκπαίδευση του πληθυσμού, αφού θεωρήθηκε ότι η δημοκρατική κοινωνία μετά την βιομηχανική επανάσταση με την οποία είναι άρρητα συνδεδεμένη, απαιτούσε από τα άτομα κάποιο επίπεδο μόρφωσης. Επιπλέον η εκπαίδευση συνδέθηκε με την κοινωνική κινητικότητα. Οι θεωρήσεις αυτές είχαν ως αποτέλεσμα την καθιέρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και την ανάληψη του κόστους παροχής από το κράτος.

Παρόλη όμως την θέληση για ίσες ευκαιρίες εκπαίδευσης η εξέλιξη έδειξε ότι η δωρεάν παιδεία δεν μπορούσε να εξαλείψει και τις διαφορές στην επίδοση των μαθητών. Οι κυριότεροι λόγοι που διατυπώθηκαν για την κατάσταση αυτή είναι η ευφυΐα, το οικογενειακό περιβάλλον και η ταξική προέλευση.

Η ευφυΐα είναι ένα από τα ατομικά χαρακτηριστικά του ατόμου. Για την μέτρηση της ευφυΐας έχουν δημιουργηθεί κάποια τέστ νοημοσύνης, τα οποία επιτρέπουν κάποια αντικειμενική στάθμιση της αντιληπτικής και γενικότερα της νοητικής ικανότητας του ατόμου. Τα τεστ όμως αυτά έχουν γίνει και αντικείμενο έντονης αμφισβήτησης. Οι μομφές κατά της αξιοπιστίας των τεστ πηγάζει απ' το γεγονός ότι οι εμπειρίες και οι προσλαμβάνουσες αναπαραστάσεις του ατόμου προσδιορίζονται σε σημαντικότατο βαθμό από το κοινωνικό και το ευρύτερο φυσικό και ανθρωπογενές ή τεχνητό περιβάλλον, στο οποίο έχει εκτεθεί. Μάλιστα πολλοί ψυχολόγοι έχουν διατυπώσει την άποψη

ότι οι διαφορές στη νοημοσύνη είναι περισσότερο πολιτιστικές μάλλον παρά νοητικές. Επίσης, πίστευαν ότι δεν μπορεί να σταθμιστεί κάποιο τεστ που να μπορεί να είναι απαλλαγμένο από πολιτιστικούς προσδιορισμούς και να μετράει την πνευματική ικανότητα του ατόμου ως απλή βιολογική μονάδα.

Ένας άλλος παράγοντας, ο οποίος επηρεάζει το εκπαιδευτικό σύστημα, είναι η οικογένεια. Το οικογενειακό εισόδημα αναφέρεται ακόμη και στην περίπτωση της δωρεάν παιδείας. Αυτό συμβαίνει, γιατί τα δίδακτρα είναι ένα μόνο μέρος του κόστους της εκπαίδευσης ενός παιδιού. Οι εξωσχολικές δραστηριότητες ή οι εκδρομές και οι γιορτές χρειάζονται την κατανάλωση κάποιου μέρους του εισοδήματος με αποτέλεσμα να λειτουργεί ανατρεπτικά για τα παιδιά των φτωχότερων οικογενειών. Επίσης, το μορφωτικό επίπεδο των γονέων και το επάγγελμα του πατέρα φαίνεται να ασκούν σοβαρή επίδραση στη σχολική επίδοση του παιδιού κυρίως στην άποψη του επαγγελματικού προσανατολισμού και των κινήτρων για αυξημένη επίδοση.

Όσον αφορά τους ταξικούς παράγοντες που επηρεάζουν το εκπαιδευτικό σύστημα από έρευνες, οι οποίες έχουν γίνει, διαπιστώνεται ότι τα παιδιά της εργατικής τάξης δείχνουν την τάση να εγκαταλείπουν την εκπαίδευση μόλις τελειώσουν τις τάξεις, που θεωρούνται υποχρεωτικές, ενώ τα παιδιά των μεσαίων και ανώτερων στρωμάτων συνεχίζουν προς την ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση.

Το γεγονός αυτό πολλοί κοινωνιολόγοι το ερμηνεύουν ως διαφορά στις συνθήκες ζωής και τις διαφορετικές προσδοκίες. Οι μεσαίες, δηλαδή, τάξεις αντιμετωπίζουν την εκπαίδευση ως ευκαιρία για κοινωνική και επαγγελματική άνοδο. Αντίθετα τα παιδιά που προέρχονται από την εργατική τάξη εισέρχονται στην αγορά εργασίας από μικρή σχετικά ηλικία και έτσι φτάνουν γρήγορα στα όρια της επαγγελματικής σταδιοδρομίας. Η ανασφάλεια που επικρατεί στην

απασχόλησής τους δεν ευνοεί τον προγραμματισμό του μέλλοντος, αλλά και την μετάθεση των αναγκών σε κάποιο μελλοντικό σημείο με αποτέλεσμα να βάζει τα παιδιά που προέρχονται από την εργατική τάξη σε μειονεκτική θέση και να μην τα ωθεί προς την εκμετάλλευση όλων των δυνατοτήτων του συστήματος.

2.1.3 : Διερεύνηση της σημασίας των όρων «Κοινωνικοποίηση και Παιδεία»

Πολλοί και σημαντικοί κοινωνιολόγοι ασχολήθηκαν με την έννοια της κοινωνικοποίησης και την επίτευξη των στόχων της μέσω συγκεκριμένων φορέων. Εξέτασαν, λοιπόν, και την σύνδεσή της με την παιδεία, δηλαδή με το κατά πόσο αυτή βοηθάει το παιδί να κοινωνικοποιηθεί.

Από την εποχή του Durkheim άρχισαν να χρησιμοποιούν τον όρο «κοινωνικοποίηση» για να χαρακτηρίσουν την παιδεία υπό την πλατιά της σημασία. Οι κοινωνιολόγοι θεωρούν την παιδεία σαν την διαδικασία, με την οποία η κοινωνία ζητά να μεταβιβάσει τις παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα, τις αξίες, τα πιστεύω της στους νέους ανθρώπους.

Είναι αποδεκτό σήμερα, ότι η παιδεία είναι μια μορφή κοινωνικοποίησης. Είναι μια κοινωνική λειτουργία και ένας από τους σκοπούς της είναι να βοηθήσει τους ανθρώπους να ζήσουν επιτυχημένα υιοθετώντας τον πολιτισμό της προηγούμενης γενιάς.

Αυτό που είναι, επίσης, σημαντικό να αναφερθεί είναι, ότι η παιδεία αναφέρεται σε μεγάλο βαθμό και στην εκμάθηση συγκεκριμένων ρόλων, που αντιστοιχούν σε ορισμένες θέσεις. Αυτοί οι ρόλοι έχουν καθοριστεί από την κοινωνία με κύριο στόχο τη διατήρηση της μορφής της, της συνοχής και της ομαλής λειτουργίας της. Η επίδραση, όμως,

αυτή διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον τρόπο κοινωνικοποίησης του νέου ατόμου.

Βλέπουμε, για παράδειγμα, πως η παιδεία με το πέρασμα των χρόνων συνέβαλε στην αλλαγή της θέσης των ατόμων στην κοινωνία. Παλιότερα οι άντρες εκπαιδούνταν μόνο, ενώ οι γυναίκες έμεναν στο σπίτι. Στη συνέχεια, όμως, η παροχή του δικαιώματος και στη γυναίκα να μορφωθεί είχε ως αποτέλεσμα και τον διαφορετικό τρόπο κοινωνικοποίησής της βγαίνοντας από το σπίτι και αρχίζοντας να προσφέρει και στην κοινωνία.

Η παιδεία, λοιπόν, αποτελεί μια συνειδητή και σκόπιμη παρέμβαση στη διαδικασία της διαμόρφωσης του χαρακτήρα του ατόμου. Πρόκειται για μια προσπάθεια των παιδαγωγών να επιδράσουν πάνω στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του νέου ανθρώπου.

2.1.4: Διευκρινήσεις

Αυτό το οποίο θα πρέπει να προσέξουμε είναι, ότι η παιδεία και η κοινωνικοποίηση δεν είναι έννοιες ταυτόσημες. Η πρώτη εμπεριέχεται στη δεύτερη.

Η κοινωνικοποίηση είναι έννοια ευρύτερη, η οποία δεν μπορεί να συμπέσει σ' όλο το πλάτος της με την παιδεία. Όπως αναφέρθηκε και στην Ενότητα 1 η κοινωνικοποίηση δεν σταματά ποτέ, αλλά συνεχίζεται σ' όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου. Οι παράγοντες, επίσης, που καθορίζουν την επιτυχία ή αποτυχία της είναι πολλοί.

Από την άλλη πλευρά, η εκπαίδευση διακρίνεται σε «σκόπιμη» και «λειτουργική». Κάτω από τη «σκόπιμη» εκπαίδευση εννοούμε τις επιδράσεις εκείνες, οι οποίες είναι από μόνες τους μορφωτικές. Κάτω από τη «λειτουργική» εκπαίδευση εννοείται το σύνολο των επιδράσεων,

που σφραγίζουν την προσωπικότητα. Κάτω από τις επιδράσεις αυτές ζει το παιδί στο δικό του κοινωνικό περιβάλλον χωρίς οι επιδράσεις αυτές να έχουν πάντοτε χαρακτήρα οπωσδήποτε μορφωτικό. Μ' αυτή την εκδοχή ο όρος «λειτουργική» εκπαίδευση είναι ένα συνώνυμο της κοινωνικοποίησης.

Κεφάλαιο 2 : Το Σχολείο

2.2.1 : Τι εννοούμε με τον όρο σχολείο ;

Το σχολείο θεωρείται από τους σημαντικότερους φορείς κοινωνικοποίησης του ατόμου. Οι άνθρωποι, λόγω του υποχρεωτικού χαρακτήρα, που έχει το σχολείο στις αναπτυγμένες χώρες, διέρχονται το μεγαλύτερο μέρος της παιδικής και εφηβικής τους ηλικίας στο σχολείο, όπου έρχονται αντιμέτωποι με ποικίλες εμπειρίες.

Με τον όρο σχολείο εννοούμε ένα σύστημα κοινωνικών αλληλεπιδράσεων, ένα υποσύστημα της κοινωνίας με συγκεκριμένη νομική, οργανωτική και κοινωνική βάση. Είναι ένας χώρος, στον οποίο συγκεκριμένα άτομα (παιδαγωγοί) διαδραματίζουν συγκεκριμένους ρόλους για την επίτευξη των στόχων του σχολείου. Ο τρόπος λειτουργίας του καθορίζεται από άλλα άτομα (Υπουργείο Παιδείας) και υλοποιείται από άλλους (εκπαιδευτικούς, μαθητές). Αναφερόμενοι γενικά μπορούμε να πούμε, ότι μεταδίδει γνώσεις, αρχές, αξίες της συγκεκριμένης κοινωνίας και βοηθάει τα άτομα να αποκτήσουν τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την επαγγελματική και κοινωνική αποκατάσταση.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε, ότι το σχολείο είναι ένα υποσύστημα της κοινωνίας, το οποίο δημιουργήθηκε με βάση τις επικρατούσες κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές και πολιτισμικές

συνθήκες του εκάστοτε κράτους. Είναι ένας οργανισμός, που επιτελεί συγκεκριμένες λειτουργίες. Με βάση όλα αυτά μπορούμε να διακρίνουμε τρία αλληλένδετα επίπεδα :

1. Το επίπεδο, που αφορά τις κοινωνικές προϋποθέσεις και τους κοινωνικούς θεσμούς (κοινωνικοποίηση, μάθηση).
2. Το επίπεδο, που αναφέρεται στην οργάνωση των σχολικών διαδικασιών.
3. Το επίπεδο, που αναφέρεται στα άτομα, τα οποία μετέχουν στις σχολικές διαδικασίες.

2.2.2 : Θεωρίες – Γένεση και εξέλιξη του σχολείου

- Πολλοί ήταν αυτοί, οι οποίοι διεξήγαγαν μελέτες σχετικά με τη γένεση του σχολείου, τους στόχους του, τον τρόπο λειτουργίας του. Αποτέλεσμα αυτών ήταν να δημιουργηθούν πολλές θεωρίες, η καθεμιά από τις οποίες προσεγγίζει την έννοια του σχολείου από διαφορετική σκοπιά. Οι πιο γνωστές είναι :

- δομικο-λειτουργικές θεωρίες
- ιστορικο-υλιστικές θεωρίες
- ψυχαναλυτικές θεωρίες
- θεωρίες της συμβολικής αλληλεγγύης

Οι θεωρίες αυτές περιστρέφονται κυρίως γύρω από δύο άξονες, οι οποίοι έχουν ως σημείο αναφοράς από την μια πλευρά την κοινωνία και από την άλλη το άτομο. Αναφορικά με τον πρώτο άξονα το σχολείο πρέπει να βοηθάει τους μαθητές να αποκτήσουν εκείνες τις δεξιότητες και ικανότητες, οι οποίες απαιτούνται από τους κοινωνικούς τομείς, ώστε να ενταχθούν και να ζήσουν αρμονικά στην κοινωνία. Αναφερόμαστε

στην κοινωνική κατεύθυνση, στην οποία προσανατολίζονται οι δομικο-λειτουργικές και ιστορικο-υλιστικές θεωρίες.

Πολλοί ήταν αυτοί, που επέκριναν το σχολείο, το οποίο εκπληρώνει αυτούς τους στόχους. Ο λόγος, που αναφέρουν, είναι, ότι συμβάλλει στην αναπαραγωγή μιας κοινωνίας, στην οποία περιθωριοποιούνται τα άτομα των χαμηλών κοινωνικών στρωμάτων και διαιώνίζεται ο χωρισμός των ατόμων σε τάξεις ευνοώντας τους λίγους.

Αναφερόμενοι στον δεύτερο άξονα το σχολείο έχει ως στόχο την ανάπτυξη αυτόνομων ατόμων και την παροχή βοήθειας στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους. Τους στόχους αυτούς ενστερνίζονται οι ψυχαναλυτικές θεωρίες και οι θεωρίες της συμβολικής αλληλεπίδρασης.

Την αρνητική κριτική, όμως, την δέχτηκαν και αυτές οι θεωρίες. Υποστηρίχθηκε από πολλούς, ότι τέτοιου είδους στόχοι δεν μπορούν να επιτευχθούν στις σημερινές κοινωνίες, στις οποίες απαιτούνται εξειδικευμένες γνώσεις και υψηλές επιδόσεις.

Το καλύτερο θα ήταν να βρεθεί μια χρυσή τομή, κάτι που εξαρτάται από πολλούς παράγοντες. Έτσι οδηγούμαστε σε κάποιο ερώτημα : "Γιατί αυτοί οι «παράγοντες» δεν το έπραξαν αυτό μέχρι τώρα;" Το ερώτημα αυτό μας παραπέμπει στη γένεση, στις μεταβολές και στην ιστορική εξέλιξη του σχολείου.

Η γένεση του σχολείου τοποθετείται ιστορικά στο σημείο, που η εξέλιξη της κοινωνίας επιβάλλει μια οργανωμένη μάθηση, ώστε οι άνθρωποι να αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά τις ανάγκες και απαιτήσεις του κοινωνικού συνόλου. Ο θεσμός, δηλαδή, του σχολείου δημιουργήθηκε για να συμβάλλει στη ρύθμιση και επίλυση βασικών αναγκών της ζωής του ανθρώπου.

Συμπεραίνουμε, ότι είναι ένας κρατικός οργανισμός, του οποίου η καθιέρωση συντελείται από τη στιγμή που οι ανάγκες της αγοράς εργασίας διαμόρφωσε νέους ρόλους και εξειδικευμένες απαιτήσεις στον

τομέα της μάθησης αφενός και αφετέρου από τότε που η «δημοκρατικοποίηση» της κοινωνίας οδήγησε τους πολίτες να διεκδικήσουν το δικαίωμα να φοιτήσουν στα σχολεία.

Με την πάροδο του χρόνου η εξέλιξη της τεχνολογίας, των επιστημών, του πολιτισμού κατέστησαν ως αυτονόητη την οργάνωση της αγωγής και της μάθησης για την αρμονική διαβίωση των ατόμων στην κοινωνία. Η ανάληψη της ευθύνης από την πολιτεία για την ίδρυση και λειτουργία του σχολείου προέκυψε σαν επιβεβλημένη αναγκαιότητα. Έτσι αυτή είναι που προσδιορίζει τους στόχους του σχολείου και τον τρόπο λειτουργίας του.

Γεννιέται, στην μορφή που το βλέπουμε σήμερα, κατά την βιομηχανική επανάσταση. Είναι, δηλαδή, ένας θεσμός της αστικής κοινωνίας. Η αστική κοινωνία είναι η πρώτη, της οποίας η ιδεολογία περιέχει την αρχή του δικαιώματος στην μόρφωση για όλους ανεξαιρέτως τους πολίτες. Γύρω στη δεκαετία του 1950 οι ειδικοί, αλλά και οι κυβερνήσεις, αρχίζουν να ενδιαφέρονται ζωηρά για το εκπαιδευτικό σύστημα και την κοινωνική αποτελεσματικότητά του. Μεταξύ του 1950 και 1970 οι δαπάνες για την εκπαίδευση στις βιομηχανικές χώρες αυξάνονται με ρυθμό 10% το χρόνο, αύξηση κατά το μισό μεγαλύτερη από την ετήσια αύξηση του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος και μιάμιση φορά μεγαλύτερη από την αύξηση του συνόλου των δημοσίων δαπανών.

Η αύξηση αυτής της δημόσιας δαπάνης για την εκπαίδευση και την οργάνωση του σχολείου φανερώνει, ότι οι κυβερνήσεις ενδιαφέρονται σοβαρά γι' αυτήν. Ένας από τους λόγους του αυξημένου ενδιαφέροντος είναι η τάση των κυβερνήσεων να προσαρμόσουν το σχολείο στις ανάγκες της οικονομίας, καθώς αυξάνεται ο οικονομικός ανταγωνισμός. Δεύτερος λόγος είναι η όλο και μεγαλύτερη ζήτηση για εκπαίδευση από τους νέους. Την 20ετία 1950-1970 ο αριθμός των

μαθητών αυξάνεται : κατά 30% στη δημοτική εκπαίδευση, κατά 100% στη δευτεροβάθμια και κατά 200% στην ανώτατη. Η αύξηση αυτή θέτει στις κυβερνήσεις προβλήματα, που αφορούν την άμεση ενσωμάτωση των πτυχιούχων στην αγορά εργασίας και τις μακροχρόνιες δυνατότητες της οικονομίας να τους απορροφήσει.

Ταυτόχρονα, αυτές οι αλλαγές προκάλεσαν και κοινωνικές συγκρούσεις, κάτι που αύξησε το ενδιαφέρον των κρατικών υπευθύνων στο σχολείο. Κοινωνιολόγοι, οικονομολόγοι, ιστορικοί μελετούν συνεχώς τη λειτουργία του σχολείου μέσα στην κοινωνία, την αποτελεσματικότητά του ως θεσμού για την κοινωνική ενσωμάτωση, τις δυνατότητες προσαρμογής του στις ανάγκες της οικονομίας κ.τ.λ.

Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι το σχολείο αντανάκλούσε και αντανάκλα σε μεγάλο βαθμό την ιδεολογία, τους στόχους, τις αξίες και γενικά τα γνωρίσματα (οικονομικά, πολιτικά, κοινωνικά, πολιτισμικά) της κοινωνίας, η οποία το δημιουργεί. Έτσι, λοιπόν, η μόρφωση και η κοινωνικοποίηση του ατόμου υλοποιείται ανάλογα με τις απαιτήσεις της κοινωνίας, στην οποία ζεί.

2.2.3 : Λειτουργίες του σχολείου

Το σχολείο στη σημερινή του μορφή αποτελεί σχετικά ένα πρόσφατο δημιούργημα, που σχετίζεται με την εκβιομηχάνιση των κοινωνιών, την ανάπτυξη της τεχνολογίας και γενικά την καπιταλιστική ανάπτυξη των κρατών. Σημαντικές αλλαγές στη λειτουργία του σχολείου παρατηρούνται στις αρχές του 20ου αιώνα. Αυτές ήταν φυσική συνέπεια των νέων επιστημονικών αντιλήψεων και γενικότερα των οικονομικών, πολιτικών, πολιτιστικών και κοινωνικών αλλαγών.

Το σχολείο έχει όλα εκείνα τα γνωρίσματα, τα οποία χαρακτηρίζουν τους κοινωνικούς οργανισμούς, δηλαδή νομικές

ρυθμίσεις δομή, συγκεκριμένη λειτουργία κ.τ.λ. Είναι δηλαδή, ένας χώρος, στον οποίο αναπτύσσονται αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στα μέλη του και όπου οι ρόλοι των μελών του διακρίνονται για την διαφοροποιητική τους λειτουργία.

Το σχολείο οφείλει, γενικά αναφερόμενοι, να επιτελέσει τις διαδικασίες της διδασκαλίας, της αγωγής, της αξιολόγησης και της κοινωνικοποίησης. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο αποκαλείται και παιδαγωγικός οργανισμός. Οι διαδικασίες αυτές έχουν ως σημείο αναφοράς από την μια πλευρά το άτομο και από την άλλη την κοινωνία. Έτσι λοιπόν, το σχολείο απευθύνεται σε παιδιά και νέους, που βρίσκονται στη διαδικασία διαμόρφωσης της προσωπικότητάς τους και απόκτησης των κατάλληλων εφοδίων, ικανοτήτων και δεξιοτήτων για να εργαστούν, να ενταχθούν στην κοινωνία και να αντιμετωπίσουν μόνοι τους τις προκλήσεις του κοινωνικού συστήματος. Οφείλει λοιπόν το σχολείο με αυτόν τον τρόπο να ενεργεί έτσι ώστε, να βοηθήσει τους νέους να εξελιχθούν λαμβάνοντας, όμως, υπόψη τους τις ατομικές τους ιδιαιτερότητες (βιολογικές, συναισθηματικές, κοινωνικές, διανοητικές).

Ωστόσο, το σχολείο έχει, όπως αναφέρθηκε, ως κεντρικό σημείο άρθρωσης το κοινωνικό σύστημα, στο οποίο ανήκει οργανικά και λειτουργικά. Αυτό σημαίνει, ότι οι διαδικασίες λειτουργίας της αγωγής και της κοινωνικοποίησης οφείλουν να συναρτώνται με τις αξίες, τις γνώσεις, τις ικανότητες, τις δεξιότητες και τις προσδοκίες, που λειτουργούν ως δασικές προϋποθέσεις για την προαγωγή του κοινωνικού συστήματος. Εξάλλου ως δημιουργήμα της πολιτείας είναι λογικό να συμπεράνουμε, ότι οι οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές ανάγκες, αλλά και αλλαγές διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη λειτουργία του και στον καθορισμό των στόχων του για τη συνέχιση της πορείας του υπάρχοντος κοινωνικού συστήματος.

Οι περισσότερες θεωρίες σχετικά με το σχολείο έχουν καταλήξει στις ακόλουθες 4 λειτουργίες του :

- Ιδεολογική ή κοινωνικοποιητική λειτουργία
- Τεχνική ή μαθησιακή λειτουργία
- Επιλεκτική λειτουργία
- Κουστωδιακή λειτουργία

Πιο αναλυτικά :

1. Ιδεολογική ή Κοινωνικοποιητική Λειτουργία

Μέσα από αυτή τη λειτουργία το σχολείο έχει ως σκοπό να μεταφέρει στους μαθητές αξίες, κανόνες, αντιλήψεις, προσανατολισμούς της κοινωνίας, στην οποία ανήκει. Επίσης, σ' αυτή τη λειτουργία εντάσσεται και η διαγωγή του μαθητή, η οποία αξιολογείται και υπενθυμίζει στο μαθητή, ότι η μη συμμόρφωσή του με τις αντιλήψεις και τις πρακτικές του σχολείου συνεπάγεται την τιμωρία.

Με αυτόν τον τρόπο προσπαθεί να βοηθήσει τους μαθητές να κατανοήσουν παράλληλα τον τρόπο λειτουργίας της κοινωνίας. Έτσι προετοιμάζει τους μαθητές, ώστε να αντιμετωπίζουν τα διάφορα προβλήματα με τρόπο αποτελεσματικό και να υιοθετήσουν τρόπους συμπεριφοράς, ώστε να ζούν αρμονικά αργότερα, όταν ενταχθούν στο κοινωνικό σύνολο. Πρέπει να κατανοήσουν, ότι είναι αυτόνομα άτομα, αλλά από τη στιγμή που ανήκουν σε ένα κοινωνικό σύνολο πρέπει να υπακούουν και σε κάποιους κανόνες. Μέσα, λοιπόν, από αυτή τη λειτουργία επιτυγχάνεται η διατήρηση και η προώθηση του κοινωνικοπολιτιστικού συστήματος.

2. Τεχνική ή Μαθησιακή Λειτουργία

Με τη λειτουργία αυτή το σχολείο μεταβιβάζει στους μαθητές εκείνα τα στοιχεία (γραφή, αρίθμηση κ.τ.λ.), τα οποία αποτελούν αντικείμενο διδασκαλίας και αγωγής. Εννοούμε, δηλαδή, τις γνώσεις και δεξιότητες, οι οποίες θα βοηθήσουν τους νέους ανθρώπους να συμμετάσχουν στην κοινωνική ζωή, δηλαδή στον χώρο αγοράς εργασίας. Μέσα από αυτή τη λειτουργία επιτυγχάνεται η διατήρηση και η προώθηση του οικονομικού συστήματος.

3. Επιλεκτική Λειτουργία

Η λειτουργία αυτή αναφέρεται στην αξιολόγηση της επίδοσης του μαθητή και συμπυκνώνει στοιχεία από τις δύο προηγούμενες λειτουργίες. Το σχολείο, δηλαδή, με βάση τις απαιτήσεις της κοινωνικής πραγματικότητας διαμορφώνει προϋποθέσεις για επαγγελματική και κοινωνική αποκατάσταση. Οι προϋποθέσεις αυτές είναι η επίδοση του μαθητή και οι εξεταστικές και βαθμολογικές διαδικασίες, οι οποίες σχετίζονται μ' αυτήν.

Πρέπει να αναφέρουμε, ότι εδώ το σχολείο βοηθάει στη συνέχιση του συστήματος αναπαραγωγής.

4. Κουστωδιακή Λειτουργία

Με αυτή τη λειτουργία το σχολείο βοηθάει τους γονείς να διαθέσουν την εργατική τους δύναμη στον τομέα της απασχόλησης παρέχοντας ασφάλεια και φύλαξη των μαθητών για κάποιες ώρες. Έτσι συμβάλλει στη συνέχιση του οικονομικού συστήματος.

ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΣΧΟΛΕΙΟ	ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ	ΚΟΙΝΩΝΙΑ
Εσωτερίκευση των κανόνων και αξιών του σχολείου μέσω της συμμετοχής των μαθητών στις διάφορες διαδικασίες του σχολείου.	<u>Κοινωνικοποιητική</u> : Μεταβίβαση κανονιστικών και πολιτισμικών στοιχείων	Πολιτικό και πολιτιστικό σύστημα.
Παροχή προσόντων (γνώσεις, δεξιότητες) μέσω των διαδικασιών της διδασκαλίας και της μάθησης.	<u>Τεχνική</u> : Μεταβίβαση τεχνικών στοιχείων για συμμετοχή στην αγορά εργασίας.	Οικονομικό σύστημα (σύστημα επαγγελματών και απασχόλησης)
Αξιολόγηση της σχολικής επίδοσης (διαδικασίες ελέγχου, εξετάσεων, βαθμολόγησης)	<u>Επιλεκτική</u> : Μεταβίβαση της κοινωνικής θέσης σύμφωνα με τους τίτλους σπουδών.	Σύστημα αναπαραγωγής
Ασφαλής φύλαξη των μαθητών στο σχολείο	<u>Κουστωδιακή</u> : Απελευθέρωση των γονέων από το παιδαγωγικό τους ρόλο, ώστε να διαθέσουν την εργατική τους δύναμη.	Οικονομικό σύστημα

Σε αυτό το σημείο θεωρούμε σημαντική την αναφορά στους «γενικούς σκοπούς κοινωνικοποίησης», οι οποίοι έχουν διαμορφωθεί στην Γερμανία, από μια επιτροπή εμπειρογνώμωνων από παιδαγωγούς και κοινωνιολόγους. Είναι αυτοί, δηλαδή, οι οποίοι οφείλουν κατά την άποψή τους να ισχύουν ως γενικοί κανόνες των εκπαιδευτικών θεσμών. Συγκεκριμένα :

α . Με την κοινωνικοποίηση επιδιώκεται να αναπτύξουν τα παιδιά ένα κριτήριο για αυτοασφάλεια, το οποίο αφενός μεν τα διαφυλάσσει με βάση τις αρνητικές επιπτώσεις για τον εαυτό τους από το να καταφεύγουν σε μια διαρκή εξάρτηση από άλλους και επιπλέον από το να υποχωρούν φοβισμένα μπροστά σε κάθε πίεση αυθεντίας, πράγμα που από το άλλο μέρος τα προφυλάσσει, επίσης, από το να γίνουν ανίκανα για μάθηση και από το να είναι προκατειλημμένα υπέρ του εαυτού τους.

β . Η κοινωνικοποίηση οφείλει να συντελέσει στη διαμόρφωση μιας συνείδησης, η οποία αφενός πρέπει να είναι αρκετά ισχυρή για να μπορέσει ηθικά να ελέγξει ελεύθερος ανάγκες, καθώς επίσης δεν αναλαμβάνει μια άκαμπτη τήρηση εσωτερικευμένων κανόνων συμπεριφοράς χωρίς σεβασμό της εκάστοτε κατάστασης και χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι κοινωνικές συνέπειες εφαρμογής άκαμπτων κανόνων.

γ. Η κοινωνικοποίηση οφείλει να επιδιώκει μια ανάπτυξη διανοητικών ικανοτήτων, οι οποίες θα δίνουν στον καθένα στο πεδίο δράσης του μια πραγματική και εννοιολογική επαφή με έννοιες και θεωρίες και θα του επιτρέπουν να λύνει σταθερά τα προβλήματα.

δ . Με την κοινωνικοποίηση οφείλει να εξασφαλιστεί μια τέτοιου είδους κινητικότητα επίδοσης, ώστε να παραληφθούν εννοιολογικά και να ακολουθηθούν σπουδαίοι και κοινωνικά αναγνωρισμένοι κανόνες

ποιότητας. Χωρίς αυτό να σημαίνει μια άκαμπτη παγιοποίηση στην «απόδοση για τον εαυτό του».

ε . Για τους σκοπούς της κοινωνικοποίησης σημασία έχει η δημιουργία της ατομικής ικανότητας και δεξιότητας να παρατηρεί τις ανάγκες (με πάθος) και τα ενδιαφέροντα των άλλων και ανάλογα με την ορθότητά τους, να τα λαμβάνει υπόψη του στη δική του συμπεριφορά και όσο πιο αδύνατη είναι η ικανότητα των άλλων, τόσο πιο πολύ να αναγνωρίζει και να εκπληρώνει τα ενδιαφέροντά του από μόνος του (συμπαράσταση).

στ . Τέλος, πρέπει κατά τις διαδικασίες της κοινωνικοποίησης να δημιουργηθούν η ετοιμότητα και η ικανότητα για «παραγωγική» επίλυση των διαφορών. Αυτό σημαίνει πως πρέπει να μαθευτεί, ότι οι κοινωνικές διαφορές ούτε καταπνίγονται ούτε παραμερίζονται βίαια μέσω μιας απλής εξάλειψης της αντίστασης.

(Βασική Κατεύθυνση της Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης, Χανς Πέτερ Χένεκα, Εκδ. Καστανιώτη, Σελ. 163-164, Αθήνα 1989).

2.2.4 : Η σχολική τάξη ως κοινωνική ομάδα

Η σχολική τάξη αποτελεί μια κοινωνική ομάδα. Τα μέλη της βρίσκονται σε συνεχή αλληλεπίδραση μεταξύ τους και εργάζονται για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων. Για να επιτευχθούν οι στόχοι κοινωνικοποίησης θα πρέπει το είδος επικοινωνίας μεταξύ μαθητών και δασκάλου να είναι το κατάλληλο. Αυτό το είδος εξαρτάται από την μορφή διδασκαλίας.

Υπάρχουν τρία είδη διδασκαλίας, το αυταρχικό, το ελεύθερο και το δημοκρατικό ή κοινωνικοενσωματικό. Το αυταρχικό είδος διδασκαλίας μεταβάλλει τους μαθητές σε παθητικά άτομα και

καταστρέφει κάθε δυνατότητα για επικοινωνία. Το ελεύθερο οδηγεί τους μαθητές στην οκνηρία και η ομάδα έτσι παρουσιάζει αποσύνθεση.

Αντίθετα, το δημοκρατικό είδος διδασκαλίας συμβάλλει στη δημιουργία κλίματος συνεργασίας, ειλικρίνειας, υπευθυνότητας και βοηθάει στην καλύτερη κοινωνικοποίηση των μαθητών και στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους. Τους παρέχει τη δυνατότητα να εκφραστούν ελεύθερα, να κρίνουν, να συζητούν, να απορρίπτουν, να θέτουν στόχους. Με τη συμμετοχή σε ομαδικές εργασίες οι νέοι αποκτούν κοινωνικές δεξιότητες, όπως η συνεργατικότητα, η δημιουργικότητα, η ανεκτικότητα, η πρωτοβουλία, η αμοιβαία αποδοχή, η αυτονομία κ.τ.λ., στοιχεία πολύ βασικά στην σημερινή εποχή, ώστε ο νέος να αντιμετωπίσει τα προβλήματα της κοινωνίας και να ζει αρμονικά σ' αυτήν.

Αποφασιστικό ρόλο, όμως, στη διαμόρφωση του κατάλληλου παιδαγωγικού και συναισθηματικού κλίματος διαδραματίζει η προσωπικότητα του δασκάλου. Ένας απαιτητικός, αυταρχικός και πειστικός δάσκαλος δεν ευνοεί τη δημιουργία διαπροσωπικών σχέσεων. Αντίθετα, ένας δημοκρατικός δάσκαλος συμβάλει στην εξέλιξη των καλών σχέσεων μεταξύ των μαθητών και στην καλλιέργεια των δεξιοτήτων για την κοινωνικοποίησή τους. Βέβαια, η πολιτεία είναι αυτή, η οποία καθορίζει με την νομοθεσία τον τρόπο λειτουργίας του σχολείου, αλλά αυτό δεν μειώνει την ευθύνη του δασκάλου, όσον αφορά τον κοινωνικό του ρόλο. Πρέπει να λειτουργεί έτσι, ώστε να ασκεί σωστά το επάγγελμα του αγωνιζόμενος απέναντι σε κάθε μορφή καταπίεσης. Διαδραματίζει έναν σημαντικό ρόλο στις μεταβολές, οι οποίες συμβάλουν στη δομή του κοινωνικού συστήματος και έτσι δεν αποτελεί ένα παθητικό παρατηρητή των κοινωνικών εξελίξεων.

Αναφερόμενοι, λοιπόν, στον κοινωνικό ρόλο του δασκάλου μπορούμε να συνειδητοποιήσουμε την μεγάλη ευθύνη που έχει απέναντι

στους μαθητές, αλλά και στην κοινωνία. Οφείλει να εργαστεί έτσι, ώστε να δημιουργήσει νέους χωρίς προκαταλήψεις. Οφείλει να διαμορφώσει νέους με ελευθερία σκέψης, με αντικειμενική κρίση και με κοινωνικές αξίες. Θα πρέπει να αφήνει τους νέους να παίρνουν πρωτοβουλίες, να τους θέτει προβλήματα και να τους ζητά να πάρουν θέση, να θέσουν στόχους και να προτείνουν λύσεις. Με αυτόν τον τρόπο γίνονται ενεργά μέλη της κοινωνίας. Είναι, επίσης πολύ σημαντικό ο κοινωνικός ρόλος του δασκάλου να αποκτά διαφάνεια μακριά από συμφέροντα και πολιτικές σκοπιμότητες, ώστε να μην χάνει το πραγματικό του περιεχόμενο. Έτσι θα μπορεί ο δάσκαλος να διαμορφώσει ελεύθερους και συνειδητοποιημένους πολίτες, οι οποίοι μπορούν να εγγυηθούν τη δημιουργία ουσιαστικών κοινωνικών συνθηκών μέσα στις οποίες θα είναι δυνατή η λειτουργία γνήσιων δημοκρατικών διαδικασιών.

ΕΝΟΤΗΤΑ 3 : Κοινωνικές και Εκπαιδευτικές Ανισότητες

Κεφάλαιο 1 : Παράγοντες δημιουργίας εκπαιδευτικών ανισοτήτων

3.1.1 : Έχει μέρος ευθύνης το σχολείο στη δημιουργία της ανισότητας

Έχουν γίνει πάρα πολλές έρευνες, ώστε να διαπιστωθεί αν το σχολείο συμβάλλει με τον δικό του τρόπο στην δημιουργία και διατήρηση της κοινωνικής ανισότητας. Τα πορίσματα των ερευνών αυτών απέδειξαν, ότι η θεσμοθετημένη εκπαιδευτική ισότητα είναι ουσιαστικά τυπική. Έτσι λοιπόν, κρίθηκε αναγκαίο να βρεθούν τρόποι, ώστε η τυπική ισότητα στην σχολική μόρφωση να γίνει ουσιαστική, αφού αυτή η τυπική ισότητα ευνοεί τους λίγους και αδικεί πολλούς. Συμβάλλει, δηλαδή, στη διατήρηση της κοινωνικής διαστρωμάτωσης.

Πολλοί διεθνείς οργανισμοί, όπως η Ουνέσκο, ασχολήθηκαν με αυτό το θέμα και θέλησαν να συμβάλλουν σ' αυτή την αλλαγή. Πίστευαν, ότι η εκπαιδευτική πολιτική των αναπτυγμένων χωρών πρέπει να διαμορφωθεί έτσι, ώστε να μην αναπαράγεται η κοινωνική ανισότητα από τα κοινωνικά προνόμια ή μειονεκτήματα μέσω των μηχανισμών σχολικών επιλογών. Ακόμη πρέπει να αλλάξει το περιεχόμενο της εκπαίδευσης, να τεθούν νέοι στόχοι, νέοι μέθοδοι λειτουργίας του σχολείου, ώστε η κοινωνική διαστρωμάτωση να εξαληφθεί.

Έχει διαπιστωθεί και είναι ευρύτερα αποδεκτό, ότι όταν αλλάζουν οι συνθήκες, οι οποίες δημιουργούν την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο, αυτή παύει να υφίσταται. Είναι απόλυτα λογικό, ότι όταν τα άτομα βρεθούν σε κοινωνικά και μορφωτικά ευνοϊκές συνθήκες τότε εξαφανίζονται και οι ανισότητες. Επίσης, όσον αφορά την ανισότητα των επιδόσεων, όλοι σχεδόν οι ειδικοί υποστηρίζουν, ότι αυτή αίρεται με την

επιδόσεων, όλοι σχεδόν οι ειδικοί υποστηρίζουν, ότι αυτή αίρεται με την κατάλληλη εκπαίδευση. Για την άρση της ανισότητας αυτής μεγάλο ρόλο διαδραματίζει ο χρόνος της εκπαίδευσης. Αύξηση αυτού του χρόνου συνεπάγεται και αύξηση της επίδοσης του μαθητή. Έτσι αποδεικνύεται, ότι η ταξική διαίρεση, η οποία αναπαράγεται και από την σχολική επιλογή, μπορεί να εξαληφθεί αφού αυτά τα παιδιά μπορούν να κατορθώσουν κάτι υψηλό. Αρκεί, όμως, να έχουν την κατάλληλη βοήθεια.

Η ιδέα, η οποία προτάθηκε για επίλυση αυτού του προβλήματος ήταν η «αντισταθμιστική εκπαίδευση». Η εκπαίδευση, δηλαδή, πρέπει να διορθώσει τις διαφορές, οι οποίες προέρχονται από το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον και να γίνει αντισταθμιστική των ανισοτήτων που προϋπάρχουν στο σχολείο.

Οι μεταρρυθμίσεις, οι οποίες έγιναν με βάση αυτή την ιδέα, ήταν διαφορετικές σε κάθε χώρα. Για παράδειγμα στην Αμερική δημιουργήθηκαν τα πολυκλαδικά σχολεία, στα οποία δεν υπάρχει πια χωρισμός «γενική και τεχνική κατεύθυνση».

Στη δεκαετία του 1970-1980 πολλοί μελετητές υποστήριζαν, ότι η αντισταθμιστική εκπαίδευση απέτυχε και κατά συνέπεια και η προσπάθεια της άρσης της κοινωνικής ανισότητας. Είναι, λοιπόν, σημαντικό να εξετάσουμε, γιατί κατέληξαν οι ειδικοί σ' αυτό το συμπέρασμα. Γιατί, αν απλώς σταθούμε στη διαπίστωση, ότι οι προσπάθειες για τη δημιουργία ίσων ευκαιριών απέτυχαν, είναι σαν να δεχόμαστε, ότι η κοινωνική ανισότητα είναι κάτι δεδομένο και ότι δεν υπάρχει τρόπος αντιμετώπισης αυτού του φαινομένου.

Ταυτόχρονα υπήρχαν και ειδικοί, οι οποίοι υποστήριζαν, ότι πέτυχε ο σκοπός της αντισταθμιστικής εκπαίδευσης. Αν προσπαθήσει κανείς να καταλάβει τα αίτια της αντίφασης αυτής, θα διαπιστώσει, ότι

για κοινωνικούς λόγους το αίτημα της ισότητας αρχίζει να εγκαταλείπεται.

Ο Κρίστοφερ Τζένκς θεωρεί μη απαραίτητη την προσφορά του σχολείου στην επίλυση αυτού του προβλήματος. Υποστηρίζει, ότι το σχολείο θα πρέπει να προσφέρει στους μαθητές όση μόρφωση αυτοί επιθυμούν και τίποτα περισσότερο.

Σημαντική γι' αυτό το θέμα ήταν και η στάση του Κόουλμαν. Το 1969 υποστηρίχθηκε, ότι θα πρέπει όλοι να αγωνιστούν για την ισότητα των εκπαιδευτικών ευκαιριών, ώστε σιγά-σιγά αυτή να συμβάλλει και στην εξάλειψη της κοινωνικής ανισότητας. Πρέπει να αλλάξει ο τρόπος λειτουργίας του σχολείου καθώς η δωρεάν εκπαίδευση και τα ίδια προγράμματα για όλους τους μαθητές δεν αρκούν για να εξασφαλίσουν την ισότητα. Δυστυχώς, όμως, αργότερα αναιρεί την ιδέα για διεκδίκηση ουσιαστικής ισότητας, δηλαδή αναιρεί την ευθύνη του σχολείου σ' αυτό το πρόβλημα.

Πολύ σημαντική είναι και η άποψη της κοινωνιολόγου Βίβιαν Ιζαμπέρ- Ζαματί. Αυτή υποστήριξε, ότι τα αντισταθμιστικά προγράμματα είχαν ως αρχικό σκοπό την βελτίωση των γνωστικών επιδόσεων των μαθητών, οι οποίοι προέρχονταν από μειονότητες. Στη συνέχεια διαπιστώθηκε, ότι το βασικό τους πρόβλημα ήταν η αδιαφορία τους για την σχολική επιτυχία. Έτσι η αντισταθμιστική εκπαίδευση έθεσε σαν στόχο της τη δημιουργία κινήτρων επιτυχίας σ' αυτά τα παιδιά. Η ίδια κοινωνιολόγος υποστήριξε, ότι τα παιδιά κυρίως των μαύρων οικογενειών, τα οποία κατηγορούνται για έλλειψη συνείδησης της πραγματικότητας, επειδή δεν καταλαβαίνουν την χρησιμότητα της σχολικής επίδοσης για την ζωή τους, δεν ευθύνονται αυτά για την έλλειψη κινήτρων, αλλά η κοινωνική ανισότητα. Ζουν σε μια κοινωνία, στην οποία δεν είναι σε προνομιακή θέση, όπως οι λευκοί, και ακόμα και αν είναι μορφωμένοι αυτό δεν σημαίνει, ότι μπορούν να παρουσιάσουν

κοινωνική και επαγγελματική επιτυχία. Εάν, λοιπόν, η κοινωνία πραγματικά στερεί τα παιδιά αυτά από τα κίνητρα καλής σχολικής επίδοσης είναι φυσικό να μην μπορεί η αντισταθμιστική εκπαίδευση αμέσως να αλλάξει αυτή την κατάσταση.

Όλα αυτά οδηγούν στο συμπέρασμα, ότι μια διαφορετική εκπαίδευση μπορεί να εξαλείψει κατά πολύ την ανισότητα στην γνωστική ικανότητα και στην παροχή γνώσης. Αλλά δεν μπορεί εύκολα να επηρεάσει τα χαρακτηριστικά των μαθητών, τα οποία οφείλονται στην κοινωνική ανισότητα. Αυτή η διαπίστωση οδηγεί στο θέμα αλλαγής της κοινωνικής πολιτικής, η οποία όπως αναφέρει ο Κόουλμαν θα πρέπει να προβεί σε μια ανακατανομή των αγαθών στην κοινωνία. Κάτι τέτοιο, όμως, θίγει πολλά κοινωνικά συμφέροντα και ιδιαίτερα στην δεκαετία του 1980 όπου η αμερικάνικη κοινωνία ενεργεί ενάντια στην κοινωνική ισότητα και δημόσια εκπαίδευση. Όλες αυτές οι συνθήκες κάνουν πολλούς να πιστεύουν, ότι η αντισταθμιστική εκπαίδευση αποτυγχάνει στην εκπλήρωση των στόχων της. Έτσι εγκαταλείπεται η προσπάθεια για επίλυση των ανισοτήτων που παρατηρούνται σε κάποιες κοινωνικές κατηγορίες, όπως η μείωση των δαπανών για τα παιδιά των αδικημένων και έτσι μετατοπίστηκε η ευθύνη των θεσμών γι' αυτή την ανισότητα στα άτομα. Δηλαδή υποστηρίχθηκε, ότι οι ειδικοί έκαναν ό,τι μπορούσαν και ότι στην πραγματικότητα τα παιδιά των φτωχών και γενικά των κατώτερων τάξεων φταίνε αφού δεν έχουν έφεση για μάθηση. Έτσι ισχυροποιούνται οι μηχανισμοί εκείνοι μέσα από τους οποίους το σχολείο πείθει όσους αποκλείονται ότι δίκαια αποκλείονται, πράγμα που είναι ένα από τα αίτια της κοινωνικής ανισότητας από το σχολείο.

Η κοινωνική, λοιπόν, διαστρωμάτωση μεταφέρεται από την κοινωνία μέσα στο σχολείο. Πολλοί είναι οι εκπαιδευτικοί, οι οποίοι αντιμετωπίζουν με διαφορετικό τρόπο τους μαθητές ανάλογα με τις ικανότητές τους, την κοινωνική τους προέλευση ή την οικονομική τους

κατάσταση. Έτσι η κοινωνικοποίηση των νέων ατόμων γίνεται σε μια κοινωνία όπου ο χωρισμός σε τάξεις συντηρείται και αναπαράγεται. Για να αλλάξει αυτή η κατάσταση πρέπει το ίδιο το εκπαιδευτικό σύστημα να διαμορφωθεί έτσι, ώστε να παρέχονται σε όλους οι ίδιες εκπαιδευτικές ευκαιρίες και να μην αντιμετωπίζει την ανισότητα στο σχολείο σαν άνιση εκμετάλλευση των ατομικών χαρισμάτων, αλλά σαν ανισότητα ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις, η οποία μεταφέρεται στο σχολείο.

3.1.2 : Η επίδοση στο σχολείο και η κοινωνική προέλευση

Στην προσπάθειά τους οι ειδικοί να εντοπίσουν τις αιτίες των εκπαιδευτικών ανισοτήτων προέβησαν σε σειρά από μελέτες, ώστε να γίνουν οι θεσμικές αλλαγές που θα επιφέρουν την εξίσωση των ευκαιριών. Πολύχρονες και πολυάριθμες μελέτες κατέληξαν στα ακόλουθα συμπεράσματα :

1. Η άνιση επίδοση στο σχολείο οφείλεται στην κοινωνική προέλευση των ατόμων και όχι στις ατομικές διαφορές ικανοτήτων.

2. Η κοινωνικά καθορισμένη άνιση επίδοση στο σχολείο επιβιώνει και μετά την άρση των κοινωνικών και οικονομικών εμποδίων (προσφορά κτιρίων, ειδικευμένων δασκάλων κ.τ.λ.).

3. Η αξιολογική κλίμακα του σχολείου αναπαράγει την ταξική διαστρωμάτωση της κοινωνίας.

Διαπιστώνουν, λοιπόν, οι ειδικοί ότι εάν συγκρίνουν την επίδοση των μαθητών με την κοινωνική τους προέλευση, δηλαδή την κοινωνική και επαγγελματική κατάσταση της οικογένειάς τους, θα διαπιστώσουν ταύτιση των δύο μεταβλητών. Οι κακοί μαθητές είναι παιδιά κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων, οι μέτριοι μικροαστικών οικογενειών και οι καλοί παιδιά ανώτερων στρωμάτων. Παρατηρείται με αυτόν τον τρόπο ένα φαινόμενο κατά το οποίο η κοινωνική ανισότητα είναι

αδιαμφισβήτητη και διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην σχολική επίδοση του παιδιού.

Αυτά τα ευρήματα εντυπωσίασαν τους μελετητές καθώς αντιφάσκουν με την κοινή λογική και φαίνονται εξωπραγματικά. Αντιφάσκουν με την κοινή λογική, η οποία βλέπει την άνιση επίδοση σαν φυσική συνέπεια των ατομικών διαφορών, των διαφορετικών ικανοτήτων για μόρφωση, με τις οποίες γεννιέται το κάθε άτομο. Η αυτονόητη αυτή αλήθεια της λογικής αποδεικνύεται μέσα από την παρατήρηση του κοινωνικού περιβάλλοντος. Ο καθένας γνωρίζει και κάποιο παιδί φτωχής οικογένειας, το οποίο κατόρθωσε να σπουδάσει. Υπάρχουν άτομα, τα οποία παρά την κοινωνική τους προέλευση κατόρθωσαν να ανέβουν σε ψηλά σκαλοπάτια της εκπαίδευσης. Τα παραδείγματα αυτά όμως, αν και υπάρχουν, δεν είναι στατιστικά σημαντικά. Στα 100 παιδιά αγροτών τα 5 μόνο θα αποκτήσουν πανεπιστημιακό πτυχίο, ενώ στα 100 παιδιά διπλωματούχων με ανώτερα επαγγέλματα τα 90. Δηλαδή η ποσοτική παρουσία των κοινωνικά αδικημένων, οι οποίοι κατορθώνουν να φθάσουν στην ανώτερη εκπαίδευση, είναι ελάχιστη.

Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε στοιχεία, τα οποία αποδεικνύουμε τα όσα αναφέραμε καθώς και προβληματισμούς, ώστε να κατανοήσουμε τα αίτια αυτού του φαινομένου. Θα αναφέρουμε, δηλαδή, την έκθεση του Τζέιμς Κόουλμαν και την μελέτη του Κρίστοφερ Τζένκς. Και θα διαπιστώσουμε πράγματι, ότι η εκπαίδευση παίζει σημαντικό ρόλο στη μεταβίβαση της εκπαιδευτικής και κατ' επέκταση κοινωνικής ανισότητας από γενιά σε γενιά.

Η έκθεση του Κόουλμαν

Η έκθεση αυτή έχει ως τίτλο την «Ισότητα των Εκπαιδευτικών Ευκαιριών» και έγινε στις Η.Π.Α. Τα στοιχεία της αφορούσαν 4.000 σχολεία σε ολόκληρη τη χώρα και αναφέρονταν στην σχολική επίδοση

των μαθητών, την οικονομική και κοινωνική οικογενειακή τους προέλευση, το μορφωτικό επίπεδο των γονέων και την μορφωτική τους συμπεριφορά, τις προσδοκίες των μαθητών για το μέλλον τους και την διάθεσή τους να μείνουν ή όχι στο σχολείο μετά το τέλος της υποχρεωτικής τους φοίτησης.

Η μελέτη αυτών των στοιχείων παρουσιάζει μεγάλη διαφορά από περιοχή σε περιοχή και από κοινωνική ομάδα σε κοινωνική ομάδα. Τα σχολεία, στα οποία φοιτούν μειονότητες είναι πολύ χειρότερα από τα σχολεία στα οποία φοιτούν λευκοί μαθητές. Άλλα σχολεία είναι προνομιούχα και άλλα όχι (επίπεδο δασκάλων, εξοπλισμός σχολείου κ.τ.λ.). Αυτό, όμως, που παρατηρείται έντονα είναι η φυλετική διαίρεση στο σχολείο. Διαπιστώνουμε, ότι ο μέσος όρος επίδοσης των μαθητών από ανώτατα στρώματα είναι πολύ υψηλότερος από την επίδοση κατά μέσο όρο των μαθητών, που ανήκουν σε μειονότητες. Γενικά η έρευνα αυτή καταλήγει στα ακόλουθα συμπεράσματα :

1. Τα σχολεία δεν ασκούν επίδραση στην επίδοση των μαθητών. Κοινωνικοί και οικονομικοί παράγοντες έχουν σχέση στενή με την σχολική επίδοση. Όταν αυτοί εξαλειφθούν οι διαφορές στην επίδοση των μαθητών μειώνονται

2. Η επίδοση των μαθητών, οι οποίοι προέρχονται από τα κατώτερα στρώματα, επηρεάζεται από την ποιότητα του σχολείου περισσότερο απ' ότι η επίδοση των μαθητών ανώτερων στρωμάτων.

3. Η ποιότητα των διδασκόντων εμφανίζεται να έχει πολύ μεγαλύτερη σχέση με την μαθητική επίδοση.

4. Η επίδοση των μαθητών επηρεάζεται ισχυρά από το μορφωτικό επίπεδο της οικογένειας.

Η δυσαρέσκεια, που προκάλεσαν τα ευρήματα αυτά, έκαναν πολλούς να αντιδράσουν. Κανείς δεν περίμενε, δηλαδή να διατυπωθεί ότι η αύξηση της κρατικής μέριμνας για την εκπαίδευση (μεγαλύτερη

προσφορά τεχνικού εξοπλισμού κ.τ.λ.) δεν πρόκειται να βελτιώσει την άνιση επίδοση των μαθητών, αλλά η εξάλειψη της κοινωνικής ανισότητας. Όμως, όσοι αντέδρασαν μελετώντας την έρευνα δεν μπορούσαν να αμφισβητήσουν την εγκυρότητα αυτών των στοιχείων.

Η έκθεση του Κόουλμαν ήταν επίσης πολύ σημαντική, γιατί οδήγησε στις ακόλουθες κατακτήσεις :

➤ Οι ειδικοί άρχισαν να στρέφουν την προσοχή τους στα αίτια της ανισότητας, τα οποία βρίσκονται πέρα από την ίση προσφορά εκπαιδευτικών ευκαιριών.

➤ Διαπιστώθηκε, ότι η ισότητα στην εκπαίδευση δεν μπορεί να επιτευχθεί με διορθωτικές παρεμβάσεις σε ένα μόνο θεσμικό σημείο.

➤ Αμφισβητήθηκε πια ο όρος «ίσες ευκαιρίες». Ο όρος «ισότητα ευκαιριών» σημαίνει προσφορά ίσων δυνατοτήτων σε μέλη διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, που είναι πολύ άνισα προετοιμασμένα από το οικογενειακό τους περιβάλλον για να εκμεταλλευτούν τις προσφερόμενες ευκαιρίες. Έτσι προτάθηκε η ιδέα της εξίσωσης των δυνατοτήτων, δηλαδή η προσπάθεια για αντιστάθμιση των διαφορών και όχι για την τυπική ισότητα.

➤ Διαπιστώθηκε, ότι οι αλλαγές και οι διορθώσεις σε φανερές ελλείψεις του σχολείου δεν αρκούν για να αλλάξουν ουσιαστικά το εκπαιδευτικό σύστημα και να αμβλύνουν την κοινωνική ανισότητα.

➤ Τονίστηκε, τέλος, ότι τα αίτια της άνισης κατά φυλής επίδοσης στο σχολείο βρίσκονται έξω από αυτό.

Η έρευνα του Τζένκς

Η έρευνα αυτή έχει τον τίτλο «Ανισότητα» και είναι η δεύτερη μεγάλη έρευνα μετά την έκθεση του Κόουλμαν στις Η.Π.Α. Έγινε από ομάδα ερευνητών με επικεφαλή τον Κρίστοφερ Τζένκς.

Οι ειδικοί τότε επεξεργάστηκαν στατιστικά πλήθος στοιχείων (αποτελέσματα μαθητών στις δοκιμασίες νοημοσύνης, την διάρκεια των σπουδών, την οικογενειακή προέλευση, την οικονομική επιτυχία), που αφορούσαν την σχολική επίδοση και την επαγγελματική επιτυχία του ατόμου.

Τα συμπεράσματα, στα οποία κατέληξαν είναι τα ακόλουθα :

1. Η αύξηση των δαπανών για την εκπαίδευση δεν θα μειώσει τις διαφορές στη σχολική επίδοση.
2. Η οικονομική κατάσταση της οικογένειας δεν επηρεάζει την επιτυχία στις δοκιμασίες νοημοσύνης.
3. Η φυλετική διάκριση επηρεάζει πολύ λίγο την επιτυχία στις δοκιμασίες νοημοσύνης.
4. Οι δοκιμασίες νοημοσύνης ως κριτήριο της σχολικής επίδοσης ευνοούν τους μαθητές από τα μεσαία και τα κατώτερα στρώματα.
5. Οι γνωστικές ικανότητες επηρεάζουν την πιθανότητα πετυχημένης σχολικής καριέρας.
6. Η οικονομική κατάσταση της οικογένειας επηρεάζει τη διάρκεια των σπουδών και κατά συνέπεια τις πιθανότητες απόκτησης διπλώματος με υψηλή οικονομική απόδοση.
7. Η διάρκεια των σπουδών επηρεάζει την επαγγελματική επιτυχία.
8. Η οικονομική προέλευση και η επίδοση στις δοκιμασίες νοημοσύνης καθορίζουν κατά το ήμισυ την επαγγελματική επιτυχία των ατόμων.

Η μελέτη του Τζένκς, ωστόσο, παρουσιάζει κάποιες αδυναμίες. Καταρχήν συγκρίνει άτομα και όχι κοινωνικές ομάδες. Και όταν η ανάλυση αναφέρεται σε άτομα, δυστυχώς, η κατανόηση και η ερμηνεία του φαινομένου δυσκολεύει.

Επίσης, το συμπέρασμα ότι η οικονομική κατάσταση της οικογένειας από την οποία προέρχεται το παιδί δεν επηρεάζει την μετέπειτα επαγγελματική του επιτυχία δεν ευσταθεί. Ο Τζένκς είχε κάνει την ακόλουθη σύγκριση : η οικονομική οικογενειακή προέλευση δεν επηρεάζει την μετέπειτα οικονομική επιτυχία, επειδή υπάρχουν ανισότητες εσόδων ανάμεσα στα άτομα, που προέρχονται από την ίδια οικογένεια. Οδηγείται στο συμπέρασμα αυτό με τον ακόλουθο τρόπο : η ανισότητα στα έσοδα κατατάσσεται σε μια κλίμακα τριών επιπέδων, Α : ψηλά εισοδήματα, Β : μεσαία εισοδήματα, Γ : κατώτερα εισοδήματα. Διαπιστώνεται, ότι στα 100 άτομα μέσα στην κοινωνία τα 10 έχουν εισόδημα Α, τα 35 εισόδημα Β και τα 55 εισόδημα Γ. Κατατάσσονται στη συνέχεια χωριστά όλα τα άτομα, που μεγάλωσαν στην ίδια οικογένεια και διαπιστώνεται, ότι ανάμεσά τους υπάρχει η ίδια διαφοροποίηση εισοδημάτων. Δηλαδή, στα 100 αδέρφια 10% έχουν εισόδημα Α, 35% έχουν εισόδημα Β και 55% έχουν εισόδημα Γ. Άρα καταλήγει ο Τζένκς, η οικονομική κατάσταση της οικογένειας δεν επηρεάζει την μεταγενέστερη οικονομική επιτυχία, κάτι το οποίο όμως δεν ευσταθεί. Αν αντί να συγκρίνει άτομα γονείς και αδέρφια σύγκρινε την κοινωνικοεπαγγελματική κατηγορία, στην οποία ανήκαν οι γονείς με την κοινωνικοεπαγγελματική κατηγορία, στην οποία ανήκαν τα παιδιά, θα έβρισκε ότι η προέλευση επηρεάζει και μάλιστα πάρα πολύ την κοινωνική και επαγγελματική θέση των ατόμων.

Τέλος, μια ακόμη αδυναμία της μελέτης αυτής είναι ότι ο Τζένκς χρησιμοποιεί τις μεταβλητές ανά δύο και δεν προβαίνει σε συναρτήσεις πολλαπλών μεταβλητών. Έτσι η παροχή πληροφοριών δεν είναι ιδιαίτερα σημαντική, όπως αναφέρουν μερικοί μελετητές. Για παράδειγμα, ο Μπούουλς και Γκίντ επεξεργάστηκαν αργότερα τα στοιχεία του Τζένκς χωρίς να συνδιάσουν δύο μόνο μεταβλητές. Έτσι τόνισαν, ότι η διάρκεια των σπουδών εξαρτάται στενά από την κοινωνική προέλευση και

επηρεάζει την οικονομική επιτυχία, στοιχείο πολύ πιο σημαντικό απ' ότι η διαπίστωση, ότι η οικονομική επιτυχία και ο δείκτης νοημοσύνης έχουν σχέση (Τζένκς).

Παρόλες, όμως, τις αδυναμίες αυτές η μελέτη του Τζένκς είναι πολύ σημαντική και έπαιξε σημαντικό ρόλο στις Η.Π.Α. επηρεάζοντας τις υπάρχουσες καταστάσεις. Τόνισε την ευρύτερη κοινωνική διάσταση της ανισότητας στη μόρφωση, η οποία δεν αναστέλλεται μόνο με μεταρρυθμιστικές παρεμβάσεις βελτιωτικές των υλικών συνθηκών στα σχολεία, αλλά προϋποθέτει περισσότερες αλλαγές.

Αυτές οι έρευνες και άλλες ακόμη έχουν αποτελέσει αντικείμενο μελετών μετέπειτα ειδικών, οι οποίοι έχουν επαληθεύσει όσα αναφέραμε σε όλον τον κόσμο. Δηλαδή, η κοινωνική και οικονομική προέλευση ενός ατόμου αποτελεί τον κατεξοχήν παράγοντα, ο οποίος επηρεάζει την εκπαιδευτική του εξέλιξη. Οι μαθητές και οι επιδόσεις τους, οι επιλογές και οι πιθανότητες τους για σπουδές ως τα κολέγια αυξάνονται όσο ανεβαίνουμε την κοινωνική κλίμακα των επαγγελματικών κατηγοριών. Η χαμηλή κοινωνική και οικονομική προέλευση επιδρά στους μαθητές με αποτέλεσμα να έχουν κακή επίδοση και περιορισμένες φιλοδοξίες κοινωνικής και οικονομικής επιτυχίας. Και όλα αυτά δεν διαπιστώθηκαν ούτε εύκολα ούτε γρήγορα κυρίως επειδή αρχικά η προσοχή των ερευνητών ήταν στραμμένη στις ατομικές διαφορές των ικανοτήτων, οι οποίες επηρέαζαν την σχολική επίδοση. Κάθε φορά, όμως, που δίπλα από τις μεταβλητές της σχολικής επίδοσης, όπως η καθυστέρηση στην κανονική φοίτηση, η βαθμολογία κ.τ.λ., έμπαινε και η κοινωνική και οικονομική προέλευση, οι στατιστικοί πίνακες αποκτούσαν και αποκτούν εντυπωσιακή εξελικτική αναλογία με την ιεραρχική κλίμακα των κοινωνικών στρωμάτων. Έτσι διαπιστώνουμε πως αυτός ο παράγοντας συμβάλλει στην ανάπτυξη των κοινωνικών ανισοτήτων και μετά την

αποχώρηση του νέου από το χώρο του σχολείου. Και παράλληλα δεν συντελείται ούτε και η κοινωνικοποίηση εκείνη, η οποία μέσω της εκπλήρωσης των στόχων της (Ενότητα 1) θα βοηθήσει τον νέο να ενταχθεί ομαλά στην κοινωνία.

3.1.3 : Γλώσσα και σχολική επίδοση

Γλωσσολόγοι, κοινωνιολόγοι, ψυχολόγοι παρουσίασαν από πολύ νωρίς ενδιαφέρον για τον ρόλο της γλώσσας στην εκπαίδευση. Υπάρχουν πολλές μελέτες, οι οποίες αποδεικνύουν ότι η γλώσσα είναι πρωταρχικός παράγοντας στην εκπαίδευση. Η σπουδαιότητά της για την ζωή του ανθρώπου είναι μεγάλη. Αποτελεί το καθολικότερο όργανο επικοινωνίας των ανθρώπων και είναι σημαντική ως μέσο ελέγχου του περιβάλλοντος και μέσο, το οποίο χρησιμοποιείται στην καθημερινή πραγματικότητα. Ίσως να είναι η πιο σημαντική διαφορά ανάμεσα στον άνθρωπο και τα ζώα. Μόνο ο άνθρωπος είναι ικανός να ελέγχει το περιβάλλον και αυτό το πετυχαίνει με την τεχνική της γλώσσας.

Η γλώσσα βοηθάει επίσης την σκέψη και κατ' επέκταση βοηθάει το άτομο να αναπτυχθεί σε όλους τους τομείς της ζωής του. Πρέπει να αναφέρουμε ακόμη ότι αποτελεί το κύριο μέσο κοινωνικοποίησης του παιδιού. Μέσω αυτής αρχίζει να καταλαβαίνει την σημασία των κοινωνικών και πολιτιστικών κανόνων της κοινωνίας στην οποία ανήκει. Έτσι προετοιμάζεται, ώστε να μπορέσει να κοινωνικοποιηθεί σωστά και να μπορεί να ζήσει αργότερα αρμονικά στην κοινωνία.

Οι έρευνες των ειδικών σχετικά με την γλώσσα επικεντρώνονται τα τελευταία χρόνια στην σχέση της με την μάθηση και επομένως με την επιτυχία ή αποτυχία του μαθητή στο σχολείο. Διαπιστώνουν, ότι άλλοι λόγοι οδηγούν στην μειωμένη γλωσσική επίδοση και στην σχολική αποτυχία.

Από την δεκαετία του 1960 και μετά γίνονται πολλές μελέτες, οι οποίες ερευνούν την γλώσσα και την γλωσσική επάρκεια των παιδιών σε προσχολική και σχολική ηλικία και την σχέση ανάμεσα στην γλώσσα του οικογενειακού περιβάλλοντος και την σχολική επίδοση. Το σημαντικότερο συμπέρασμα αυτών των ερευνών είναι ότι η επιτυχία ή αποτυχία στις γλωσσικές δοκιμασίες επηρεάζεται από την κοινωνική προέλευση των παιδιών. Δηλαδή μαθητές από χαμηλά κοινωνικά στρώματα έχουν χαμηλές δυνατότητες γλωσσικής επικοινωνίας και εμφανίζουν λιγότερη διάθεση να εκφραστούν σε σχέση με μαθητές από οικογένειες, οι οποίες ανήκουν σε μεσαία και ανώτερα κοινωνικά στρώματα.

Ο πλούτος του λεξιλογίου ήταν ένα από τα γλωσσικά χαρακτηριστικά που μελετήθηκε ιδιαίτερα. Τα συμπεράσματα ήταν τα ίδια. Δηλαδή μαθητές από χαμηλά στρώματα έχουν φτωχό λεξιλόγιο, ενώ μαθητές των οποίων οι γονείς ανήκουν σε ανώτερα στρώματα έχουν πλούσιο. Ο πλούτος στο λεξιλόγιο αναφέρεται στη χρήση των λέξεων (αριθμός) και στην κατανόηση αυτών.

Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με την συντακτική δομή του λόγου. Απλούστερη συντακτική δομή χρησιμοποιείται από παιδιά κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων, ενώ πιο πολύπλοκη συντακτική δομή χρησιμοποιείται από παιδιά μεσοστρωμάτων. Μάλιστα μια μακρόχρονη μελέτη στις Η.Π.Α. κατέληξε στα ακόλουθα συμπεράσματα :

Τα παιδιά των λαϊκών στρωμάτων κάνουν περισσότερα λάθη στα βοηθητικά ρήματα, κάνουν συχνότερα λάθη στις προσωπικές αντωνυμίες, έχουν λεξιλόγιο πιο περιορισμένο και συντακτική δομή πιο απλή. Στα παιδιά των μεσαίων και ανώτερων στρωμάτων αντίθετα παρατηρείται ταχύτερος εμπλουτισμός του λεξιλογίου καθώς μεγαλώνουν, ταχύτερη μείωση των λαθών και ανετότερη έκφραση.

Γενικά διαπιστώθηκε, ότι :

α. Η γλωσσική ικανότητα συνδέεται με την ικανότητα ανάπτυξης συλλογισμού.

β. Η διαφορά ανάμεσα στους μαθητές με την καλύτερη και εκείνους με την χειρότερη γλωσσική επάρκεια μεγαλώνει καθώς περνούν τα χρόνια.

γ. Η ικανότητα γραφής εμφανίζεται να έχει πολύ στενή σχέση με την κοινωνική και οικονομική προέλευση του νέου.

Βέβαια ήταν απόλυτα λογικό να υπάρξουν αντιδράσεις. Κάποιοι ισχυρίστηκαν, ότι η ακρίβεια των εργαλείων μέτρησης δεν μπορεί να είναι αξιόπιστη όπως επίσης και οι συνθήκες κάτω από τις οποίες γίνονται οι έρευνες. Για παράδειγμα, αν η έρευνα γίνεται στο σπίτι του κάθε παιδιού και αν το παιδί έχει εξοικειωθεί με την εξέταση, τα αποτελέσματα όσων προέρχονται από κατώτερα στρώματα είναι πολύ καλύτερα.

Θεωρούμε εδώ πολύ σημαντικό να αναφέρουμε τη θεωρία και την άποψη του Bazil Bernstein, ο οποίος αν και μελέτησε το θέμα αυτό εδώ και αρκετά χρόνια, η έρευνά του θεωρείται πρωτοποριακή ακόμη και σήμερα.

Η θεωρία του Bernstein

Ο Bernstein ισχυρίστηκε, ότι οι κοινωνικές σχέσεις προσδιορίζουν την γλωσσική ικανότητα του ατόμου και η γλώσσα συμβάλλει στη σχολική του επίδοση. Επίσης, υποστήριξε, ότι διαφορετικοί τύποι οικογενειακής επίδρασης σε διαφορετικές κοινωνικές τάξεις οδηγούν σε διαφορετικές δυνατότητες στη γλώσσα. Διατύπωσε δύο γλωσσικούς κώδικες, τον περιορισμένο και τον εκλεπτυσμένο και πίστευε, ότι παιδιά που προέρχονται από την εργατική τάξη μπορεί να μην μπορούν να χρησιμοποιούν την εκλεπτυσμένη γλώσσα με

αποτέλεσμα αυτό να τους δημιουργεί πρόβλημα στο σχολείο. Πιο αναλυτικά :

-Περιορισμένος Γλωσσικός Κώδικας

1. Η γλώσσα χαρακτηρίζεται από μερικές απλές και συχνά ατελείωτες προτάσεις, φτωχή σύνταξη με έμφαση στην ενεργητική φωνή.
2. Πολλή χρήση συνδέσμων: έτσι, τότε, και..
3. Συχνή χρήση ερωτήσεων.
4. Περιορισμένη χρήση επιθέτων και ρημάτων.
5. Σπάνια χρήση των αόριστων αντωνυμιών.
6. Οι προτάσεις διατυπώνονται ως ερωτήσεις.
7. Χρήση ιδιωματισμών.
8. Οι προτάσεις είναι ασαφείς και αφήνουν πολλά υπονοούμενα.

-Εκλεπτυσμένος Γλωσσικός Κώδικας

1. Στον κώδικα αυτό υπάρχει ορθή σύνταξη.
2. Κατασκευή σύνθετων προτάσεων με τη χρήση μιας ποικιλίας συνδέσμων.
3. Συχνή χρήση προθέσεων για να υποδηλώσουν λογικές σχέσεις καθώς και χρονική και τοπική συνέπεια.
4. Προσεκτική επιλογή από μεγάλη ποικιλία επιθέτων και επιρρημάτων.
5. Σαφείς προτάσεις που έχουν την δυνατότητα να εκφράσουν όλες τις εμπειρίες της ζωής.

Ισχυριζόταν λοιπόν, πως ένα παιδί που προέρχεται από χαμηλή κοινωνική τάξη μαθαίνει τον Περιορισμένο Γλωσσικό Κώδικα, ενώ το παιδί από τη μεσαία και ανώτερη κοινωνική τάξη μαθαίνει τόσο τον Περιορισμένο όσο και τον Εκλεπτυσμένο Γλωσσικό Κώδικα. Έτσι υπάρχουν βασικοί κοινωνικοί παράγοντες, οι οποίοι ελέγχουν τον τύπο

και το περιεχόμενο της γλώσσας που μεταδίδεται αρχικά μέσα στην οικογένεια και αργότερα στις εκπαιδευτικές διαδικασίες. Αποδεικνύεται με αυτόν τον τρόπο, πως η κοινωνική προέλευση επηρεάζει τη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού και τη σχολική του επίδοση.

Τονίζει όμως, ότι όσα παιδιά χρησιμοποιούσαν τον Περιορισμένο Γλωσσικό Κώδικα δεν σημαίνει, ότι δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν την γλώσσα, αλλά απλώς ότι οι εμπειρίες, που απέκτησαν δημιούργησαν μέσα τους έναν ιδιαίτερο τρόπο με τον οποίο επικοινωνούν.

Βέβαια ήταν πολύ φυσικό όλα αυτά να προκαλέσουν αντιδράσεις και να ασκηθεί κριτική στις απόψεις και στην έρευνα του Bernstein. Ο Labov, για παράδειγμα, πίστευε ότι οι απόψεις του Bernstein περιέχουν το στοιχείο της προκατάληψης απέναντι σε κάθε μορφή συμπεριφοράς της εργατικής τάξης. Έτσι η γλώσσα της μεσαίας τάξης παρουσιάζεται σαν ανώτερη από κάθε μορφή. Δεν πίστευε στον μύθο της γλωσσικής φτώχειας και ισχυριζόταν ότι αυτός ήταν επικίνδυνος καθώς αποσπά την προσοχή των ειδικών από τις πραγματικές ελλείψεις του εκπαιδευτικού συστήματος.

Παρόλα αυτά η έρευνα του Bernstein πρόσφερε στους εκπαιδευτικούς την βασική εξήγηση, γιατί αποτυγχάνουν πολλά παιδιά που μειονεκτούν στο πολιτιστικό περιβάλλον παρά τις συνεχείς προσπάθειες που καταβάλλουν γι' αυτόν τον σκοπό. Παρακίνησε ψυχολόγους, κοινωνιολόγους και γλωσσολόγους να προσπαθήσουν να αλλάξουν την κατάσταση αυτή δίνοντας σημασία στη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων. Πολλοί εκπαιδευτικοί προσπάθησαν να δούν τι μπορούν να κάνουν, ώστε το παιδί με τον Περιορισμένο Γλωσσικό Κώδικα να αποκτήσουν τον Εκλεπτυσμένο. Έτσι άρχισε να γίνεται μια πιο εντατική δουλειά.

Αυτό ήταν και εξακολουθεί να είναι πολύ σημαντικό. Πρέπει οι ειδικοί να βοηθήσουν τα παιδιά στη γλωσσική τους ανάπτυξη, ώστε η

γλωσσική τους επίδοση να είναι επιτυχής και να υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα για επαγγελματική επιτυχία αργότερα. Ταυτόχρονα αυτή η προσπάθεια βοηθάει και στην καλλιέργεια της σκέψης, στην ανάπτυξη της προσωπικότητας και στην κατανόηση των κοινωνικών αξιών και κανόνων συμβάλλοντας παράλληλα στη σωστή κοινωνικοποίηση των νέων και στην εξάλειψη των κοινωνικών και εκπαιδευτικών ανισοτήτων.

3.1.4 : Η ευφυΐα και η μέτρησή της

Η παραδοσιακή άποψη για την ευφυΐα χώριζε τους ανθρώπους σε έξυπνους και χαζούς ενισχυόμενη και από εμπειρική παρατήρηση, που έχει επιπτώσεις και στο επάγγελμα. Έτσι η χαμηλή ευφυΐα συνδεόταν με χειρωνακτικά επαγγέλματα ενώ η υψηλή με διανοητικά. Χαρακτηριστική είναι στη χώρα μας η έκφραση «δεν έπαιρνε τα γράμματα και τον έστειλα στην οικοδομή». Όμως η διαφοροποίηση αυτή συνδέεται με τον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας όπου οι εργαζόμενοι σε χειρωνακτικά επαγγέλματα έχουν χαμηλές οικονομικές απολαβές και χαμηλότερο κοινωνικό κύρος σε αντίθεση με τους διανοητικά εργαζόμενους.

Εξάλλου ο διαχωρισμός αυτός έχει ως συνέπεια τον φυσικό διαχωρισμό, δηλαδή το ότι τα άτομα γεννιούνται προικισμένα είτε με χειρωνακτικές είτε με διανοητικές ικανότητες. Η αντίληψη, λοιπόν, για την φυσική ευφυΐα είναι παλιά σε αντίθεση με τα εργαλεία μέτρησής της, δηλαδή τα τεστ νοημοσύνης. Το πρώτο τεστ νοημοσύνης εφευρέθηκε το 1905 στην Γαλλία από τον Γάλλο ψυχολόγο Άλφρεντ Μπινέ και άνοιξε τον δρόμο για τον τεράστιο αριθμό τέτοιων δοκιμασιών.

Όμως ενώ τα τεστ νοημοσύνης επινοήθηκαν για να δείξουν ποια ακριβώς είναι η νοητική διαφορά μεταξύ των ατόμων αντίθετα με την παραδοσιακή άποψη αποκάλυψε, ότι η ατομική ευφυΐα σχετίζεται με την

κοινωνική προέλευση. Μάλιστα από το 1916 έως σήμερα οι δοκιμασίες αυτές αποδεικνύουν, ότι τα άτομα από τα κατώτερα στρώματα έχουν χαμηλότερο δείκτη νοημοσύνης από ότι τα άτομα που ανήκουν στα ανώτερα στρώματα. Με άλλα λόγια οι δοκιμασίες νοημοσύνης δείχνουν, ότι οι φτωχοί είναι κουτοί ενώ οι πλούσιοι έξυπνοι. (Φραγκουδάκη, Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης, Εκδ. Παπαζήση, Σελ.107).

Τα αποτελέσματα αυτά εμφανίζονται παρόμοια σε όλες τις ηλικίες. Τα παιδιά των ατόμων που ασκούν χειρωνακτική εργασία εμφανίζονται στα τέστ με μικρότερη αφαιρετική ικανότητα, λιγότερη περιέργεια, χαμηλότερη δημιουργικότητα, φτωχότερη φαντασία. Στην Γαλλία μάλιστα σε έρευνες που διεξήχθησαν έδειξαν, ότι οι μαθητές κατά την ευφυΐα τους είναι χωρισμένη σε τρεις μεγάλες κατηγορίες, οι οποίες είναι ανάλογες της κοινωνικής κλίμακας. Δηλαδή, οι μαθητές μέσης τάξης έχουν ευφυΐα κανονική, πάνω από το κανονικό οι μαθητές των ανώτερων στρωμάτων, ενώ τα παιδιά των εργατών – αγροτών έχουν ευφυΐα κάτω από το κανονικό.

Ενδιαφέρον έχουν επίσης και τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την ευρύτατη χρήση της κλίμακας Μπινέ, τα οποία αναφέρουν ότι :

- α) Ο πληθυσμός των Η.Π.Α. έχει κατά μέσο όρο δείκτη νοημοσύνης κατώτερο από το φυσιολογικό.
- β) Τα κατώτερα στρώματα έχουν κατά μέσο όρο χαμηλότερο δείκτη νοημοσύνης από τα ανώτερα.
- γ) Οι μετανάστες από την Αγγλία έχουν ψηλότερο κατά μέσο όρο δείκτη νοημοσύνης από τους Πολωνούς, τους Ρώσους, τους Εβραίους και τους Ιταλούς μετανάστες.

Στα παραπάνω στοιχεία αν επιχρησθεί μια μεταξύ τους σύνθεση τότε τα αποτελέσματα προφανώς καταλήγουν σε αστείο. Μια όμως κριτική ματιά δείχνει, ότι αυτό που θεωρείται φυσιολογικό στα τέστ νοημοσύνης σε καμιά περίπτωση δεν είναι αντικειμενικό. Έτσι πολλοί

κοινωνικοί επιστήμονες έχουν διατυπώσει την άποψη, ότι τα τέστ έχουν να κάνουν περισσότερο με την μέτρηση της κοινωνικής και πολιτισμικής προσαρμογής επηρεαζόμενη και από την οικονομική κατάσταση κάθε ατόμου παρά την βιολογική του ευφυΐα. Επιπλέον οι δοκιμασίες νοημοσύνης είναι εργαλεία κατασκευασμένα με βάση ορισμένα κοινωνικά κριτήρια επιτυχίας, εξαρτώνται από αξίες κοινωνικά και πολιτισμικά καθορισμένες, επομένως δεν είναι αντικειμενικοί μετρητές κάποιων φυσικών ικανοτήτων.

Εξάλλου ο Γάλλος κοινωνιολόγος Μισέλ Τορτ υποστηρίζει, ότι οι δοκιμασίες είναι προσαρμοσμένες στις πολιτισμικές και διανοητικές αξίες μιας κοινωνικής τάξης, γι' αυτό και τα αποτελέσματα εμφανίζουν τα παιδιά ορισμένων κοινωνικών κατηγοριών με καλή βαθμολογία και τα παιδιά των λαϊκών στρωμάτων με κακή.

Δεν είναι όμως μόνο η μέτρηση της ευφυΐας αντικείμενο αμφισβήτησης. Σημαντική είναι και η κριτική που ασκείται στις δοκιμασίες νοημοσύνης ως προς την κοινωνική τους επίπτωση. Η κακή βαθμολόγηση σε ένα τέστ νοημοσύνης σημαίνει για το άτομο κοινωνικό στιγματισμό, ο οποίος επιδρά αρνητικά στην υπόλοιπη ζωή του και μειώνει την αυτοεκτίμησή του. Οι δοκιμασίες τέλος κατακρίθηκαν και σαν πολιτικό όπλο που η χρήση τους επέτρεψε σε ορισμένες κοινωνικές κατηγορίες να επιβάλλουν τις δικές τους αξίες συμπεριφοράς σαν κριτήρια της ευφυΐας.

Οι κριτικές καταλήγουν, ότι τα τέστ νοημοσύνης είναι ενδεχομένως χρήσιμα για να πιστοποιούν το επίπεδο της σχολικής ικανότητας σε μια στιγμή, αλλά ότι δεν έχουν πολλή μεγάλη αξία για την γενική νοητική ικανότητα των ατόμων και δεν είναι τόσο κατάλληλες για να προβλέψουν την εξέλιξη των ικανοτήτων.

Κεφάλαιο 2 : Ερμηνείες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο

3.2.1: Η Φονξιοναλιστική θεωρία

Η φονξιοναλιστική θεωρία εκφράζεται από τον αμερικανό κοινωνιολόγο Τάλκοτ Πάρσον. Ο Πάρσον επηρεασμένος από τις απόψεις του Ντύρκαϊμ θεωρεί, ότι το σχολείο αποτελεί τη γέφυρα μεταξύ της οικογένειας και της κοινωνίας. Επιπλέον, θεωρεί σημαντική την ταύτιση των ατόμων με τις κοινωνικές αξίες και τις θεωρεί ως πρώτο βήμα για την κοινωνική κινητικότητα και την απόκτηση ρόλων για τους οποίους πιστεύει, ότι το σχολείο προετοιμάζει τα παιδιά.

Ο Πάρσον αναλύει τα αίτια της σχολικής επιτυχίας με ψυχολογικούς όρους και υποστηρίζει, ότι το παιδί πρώτα απ' όλα και σε σημαντικό βαθμό επηρεάζεται από την οικογένεια, ενώ εξίσου σημαντικά επηρεάζεται από την ομάδα των συνομηλίκων και τέλος από το σχολείο. Η οικογένεια σύμφωνα πάντα με την φονξιοναλιστική θεωρία είναι εκείνη που θα επηρεάσει το παιδί να ταυτιστεί είτε με την ομάδα των συνομηλίκων είτε με τον δάσκαλο, η οποία αυτή ταύτιση θα διαφοροποιήσει τους στο αν θα φοιτήσουν στην ανώτατη εκπαίδευση. Πιο συγκεκριμένα ο Πάρσον θεωρεί, ότι οι μαθητές που θα ταυτιστούν με τον δάσκαλο θα είναι αυτοί που θα φοιτήσουν, ενώ αντίθετα τα παιδιά που θα ταυτιστούν με τους συνομηλίκους τους δεν θα φτάσουν στην ανώτατη εκπαίδευση.

Όσον αφορά το θέμα της ανισότητας ο Πάρσον θεωρεί δεδομένο, ότι η κοινωνία είναι διαστρωματωμένη και επομένως το σχολείο είναι λογικό να επιλέξει τους καλύτερους, ώστε να προκαθορίσει τον επαγγελματικό καταμερισμό που θα επέλθει και βάζει ως προϋπόθεση να γίνει δίκαιη επιλογή και να δίνονται ίσες ευκαιρίες σε όλους. Όμως ο Πάρσον στηριζόμενος σε έρευνες θεωρεί, ότι η επιλογή στο σχολείο δεν

καθορίζεται από την κοινωνική προέλευση. Αντίθετα πιστεύει επηρεαζόμενος από τον Ντύρκαϊμ, ότι η σχολική επιτυχία εξαρτάται από την ταύτιση με τις ηθικές αξίες της κοινωνίας ενώ τα υπόλοιπα έγκειται στις ατομικές ικανότητες και τα ατομικά κίνητρα.

Στην φονξιοναλιστική θεωρία ανήκει και η άποψη της θεωρίας της ετικέτας, η οποία πρεσβεύει, ότι σημαντικό ρόλο στην πορεία του μαθητή παίζει ο εκπαιδευτικός και η αντιμετώπισή του προς τον μαθητή. Πιο συγκεκριμένα πίστευε, ότι η διαφορετική έφεση για μόρφωση οφείλεται στο αν η κρίση του δασκάλου για τον μαθητή είναι ενθαρρυντική ή απογοητευτική, όπως για παράδειγμα η ετικέτα του έξυπνου ή χαζού, του ικανού ή αργόστροφου. Η προφητεία που κάνει ο δάσκαλος γίνεται με τον καιρό προσταγή, αφού έχει δειχθεί ότι ο μαθητής προσαρμόζεται στην ετικέτα που του προσδίδει ο δάσκαλος. Έτσι όταν ο δάσκαλος δείχνει ότι περιμένει από κάποιον μαθητή πολλά τότε αυτός συστηματικά θα ανεβάζει και την επίδοσή του και το αντίθετο.

Ένας άλλος παράγοντας που οι φονξιοναλιστές υποστηρίζουν ότι επηρεάζει την σχολική επίδοση είναι το ίδιο το άτομο και η οικογένειά του. Οι φονξιοναλιστές, δηλαδή, θεωρούν ότι η οικογένεια ανάλογα με το σε ποια κοινωνική κατηγορία ανήκουν έχουν και μια διαμορφωμένη νοοτροπία για την κοινωνική πρόοδο και την κοινωνική άνοδο. Όσο, δηλαδή, πιο χαμηλά βρίσκονται οι οικογένειες στην κοινωνική κλίμακα τόσο απουσιάζουν η φιλοδοξία και τα κίνητρα επιτυχίας σε αντίθεση με τα μεσοστρώματα και τα ανώτερα στρώματα, τα οποία έχουν υψηλά κίνητρα και έντονη επιθυμία για άνοδο και διάκριση.

Από την παραπάνω ανάλυση φαίνεται, ότι οι φονξιοναλιστές θεωρούν το σχολείο μέσο κοινωνικής κινητικότητας. Υποστηρίζουν επίσης ότι η επιλογή πρέπει να γίνει περισσότερο αξιοκρατική, γιατί η ανισότητα είναι αρνητική για την κοινωνία και αυτό γιατί υπάρχουν

ταλαντούχοι άνθρωποι προερχόμενοι από τα λαϊκά στρώματα που δεν αξιοποιούνται.

3.2.2 : Η ερμηνεία των «Ριζοσπαστών»

Η επιβολή της φονξιοναλιστικής θεωρίας αρχίζει να σπάει την δεκαετία του 1960 οπότε και γεννιέται η λεγόμενη θεωρία των ριζοσπαστών. Οι ριζοσπάστες επηρεασμένοι από την θεωρία του Πάρσον συμπεριλαμβάνουν στην ερμηνεία τους στοιχεία από τις κοινωνικές τάξεις και ερμηνευτικά κλειδιά από τις κλασσικές μαρξιστικές έννοιες.

Οι ερμηνείες που προτείνει η θεωρία για τα εκπαιδευτικά φαινόμενα βλέπει το σχολείο ως προϊόν της κοινωνικής δομής και της οργάνωσης της οικονομίας. Την ποσοτική αύξηση των φοιτητών αποδίδουν όχι μόνο στις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας για εξειδικευμένη εργασία, αλλά και στον ανταγωνισμό των κοινωνικών ομάδων μέσα στην κοινωνική ιεραρχία της εξουσίας. Η κυρίαρχη, δηλαδή, τάξη προσαρμόζει την εκπαίδευση στα συμφέροντά της επιβάλλοντας γλωσσικές συνήθειες, τρόπο συμπεριφοράς και αξίες, που τα προσαρμόζει στους μελλοντικούς κοινωνικούς ρόλους τους ποίους πρόκειται να ασκήσουν. Για την παραπέρα ανάλυση του εκπαιδευτικού συστήματος οι ριζοσπάστες θεωρούν αδύνατη την κατανόηση της λειτουργίας του χωρίς την ανάλυση της ταξικής δομής της κοινωνίας μέσα στην οποία το σύστημα λειτουργεί. Έτσι οι περισσότερες μελέτες τους αναλύουν το εκπαιδευτικό σύστημα ως καίριο μηχανισμό για την αναπαραγωγή του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας.

Ενδιαφέρων επίσης παρουσιάζουν οι απόψεις των Μπόουλς και Γκίντις για τον δείκτη νοημοσύνης τον οποίο θεωρούν ότι έχει κυρίως κοινωνική χρησιμότητα, γιατί παίζει σημαντικό ρόλο στην μεταβίβαση της κοινωνικής ανισότητας από την μια γενιά στην άλλη. Η άνιση

επίδοση κατά τους ριζοσπάστες οφείλεται στην ταξική προέλευση, αλλά και στον τρόπο που το σχολείο αντιμετωπίζει τα άτομα από τις διάφορες κοινωνικές τάξεις.

Από τα παραπάνω φαίνεται, ότι η ριζοσπαστική θεωρία ερμηνεύει το εκπαιδευτικό σύστημα ως τον μηχανισμό αναπαραγωγής της ταξικής δομής. Δηλαδή, η εκπαιδευτική ανισότητα έχει σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή όχι μόνο κοινωνικά αίτια, αλλά και θεμελιώδη κοινωνική λειτουργία.

3.2.3 : Η θεωρία του μορφωτικού κεφαλαίου

Η μόνη συστηματική θεωρία για την ερμηνεία της εκπαιδευτικής ανισότητας αναπτύχθηκε στην Γαλλία από τους κοινωνιολόγους Πιέρ Μπουρντιέ και Ζαν – Κλώντ Πασερόν. Στόχος των δύο αυτών κοινωνιολόγων ήταν να ανακαλύψουν τους αόρατους μηχανισμούς που κάνουν το σχολείο μηχανισμό αναπαραγωγής της κοινωνικής διαστρωμάτωσης. Η θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου, όπως ονομάστηκε, θεωρεί, ότι τα κοινωνικά και οικονομικά στρώματα δεν επαρκούν για να ερμηνεύσουν την αυστηρή μέσα από το εκπαιδευτικό σύστημα αναπαραγωγή του καταμερισμού χειρωνακτικής και διανοητικής εργασίας από γενιά σε γενιά. Στην ανάλυσή τους για τους παράγοντες της εκπαιδευτικής ανισότητας ο Μπουρντέ και Πασερόν εισάγουν την έννοια του μορφωτικού κεφαλαίου, την οποία όπως υποστηρίζουν έχουν σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό αναπτυγμένη οι μαθητές από τις ανώτερες τάξεις.

Η έννοια του μορφωτικού κεφαλαίου ορίζεται ως ένα σύνολο από στοιχεία γνωστικά και ιδεολογικά και έχει να κάνει με γνώσεις που είναι έξω από την ύλη του σχολείου, ωστόσο όμως έχουν άμεση σχολική χρησιμότητα. Οι γνώσεις αυτές έχουν επιτευχθεί όχι με την εκμάθηση,

αλλά με την μακρόχρονη και ανεπαίσθητη επικοινωνία και τριβή. Το παράδειγμα που παραθέτουν οι δύο συγγραφείς αναφέρεται σε έναν υποθετικό φοιτητή της αρχαιολογίας, ο οποίος προέρχεται από χαμηλή κοινωνική τάξη. Ο φοιτητής αυτός είναι υποχρεωμένος να γνωρίζει μέσα από τις περιγραφές των άλλων και μέσα από φωτογραφίες έναν υπό μελέτη ναό χωρίς ποτέ να έχει την ευχέρεια να μεταβεί στο μέρος και να τον αντικρίσει με τα μάτια του, πράγμα που μπορεί να κάνει κάποιος όμοιός του φοιτητής που προέρχεται από τα ανώτερα στρώματα.

Οι δύο συγγραφείς υποστηρίζουν ακόμη, ότι εκτός από την διαφορά της οικειότητας με τα μορφωτικά αγαθά, η κοινωνική προέλευση δίνει και ένα σύνολο από στάσεις και συμπεριφορές. Οι στάσεις απέναντι στον εκπαιδευτικό θεσμό διαφέρουν έντονα από την μια κοινωνική τάξη στην άλλη. Τα παιδιά των προνομιούχων τάξεων αντιμετωπίζουν τις πανεπιστημιακές σπουδές ως το τέλος του σχολικού δρόμου. Αντίθετα τα παιδιά των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων βλέπουν την πανεπιστημιακή εκπαίδευση ως επιλογή κατάκτηση, αλλά και πρόκληση, ώστε να μπορέσουν να υπερπηδήσουν όλα τα εμπόδια που υπάρχουν στον δρόμο τους.

Επιπλέον σημαντικές θεωρούνται και οι συμπεριφορές που αναπτύσσουν τα παιδιά στην σχολική γνώση και την παιδεία γενικότερα, που καθορίζεται από την κοινωνική θέση της οικογένειας. Οι μαθητές των προνομιούχων τάξεων εμφανίζουν καλύτερες επιδόσεις και ικανότητες γεγονός που συμβαίνει λόγω της εξοικείωσης με τις διανοητικές πρακτικές και δραστηριότητες. Η εξοικείωση αυτή αφαιρεί την έννοια του καταναγκασμού από την προσπάθεια απόκτησης των συγκεκριμένων γνώσεων και ικανοτήτων που το εκπαιδευτικό σύστημα απαιτεί. Αντίθετα ο μαθητής που προέρχεται από τα λαϊκά στρώματα είναι ο μη ικανός μαθητής, ενώ ο μαθητής από μικροαστική προέλευση είναι η προσωποποίηση του σχολικού μόχθου. Ο μικροαστός γόνος είναι

ο μαθητής που περισσότερο από κάθε άλλον, επειδή η μικροαστική τάξη είναι μια κατεξοχήν μεταβατική κοινωνική τάξη, μάχεται μέσω της εκπαίδευσης για την κοινωνική και ταξική του άνοδο.

Τέλος οι μαθητές των προνομιούχων τάξεων είναι γενικά περισσότερο ασφαλείς στην επιλογή και την διάρκεια των σπουδών τους. Έτσι οι μαθητές αυτοί λόγω της αργοπορίας στην διάρκεια των σπουδών τους μειώνουν σε σημαντικό βαθμό τον μόχθο που συνεπάγεται η επιτυχία στις σπουδές. Όσον αφορά δε την επιλογή του επαγγέλματος οι προνομιούχοι μαθητές είναι σε πλεονεκτικότερη θέση να επιλέξουν ανάλογα με τις προτιμήσεις τους και όχι προσβλέποντας στην επαγγελματική αποκατάσταση. Κάνουν δηλαδή πιο αριστοκρατικές σπουδές, οι οποίες οδηγούν σε επαγγελματικές απασχολήσεις υψηλού κοινωνικού κύρους.

Οι στάσεις και οι συμπεριφορές απέναντι στον εκπαιδευτικό θεσμό παίζουν σημαντικό ιδεολογικό ρόλο, αφού καλλιεργούν και διαιώνίζουν τον μύθο των φυσικών χαρισμάτων. Αυτό συμβαίνει, γιατί οι κάτοχοι του μορφωτικού κεφαλαίου, που είναι εξοικειωμένοι με τις διανοητικές δραστηριότητες, αντιμετωπίζονται ως άτομα με υψηλό βαθμό ευφυΐας, δηλαδή σαν χαρισματικά άτομα.

Η θεωρία του μορφωτικού κεφαλαίου μέσα από μια κριτική που κάνει στο σχολείο αποκαλύπτει τους αόρατους μηχανισμούς που κάνουν το κοινωνικό κεκτημένο να φαίνεται σαν φυσικό προσόν.

3.2.4 : Η μαρξιστική προσέγγιση για τον ρόλο του σχολείου στον καταμερισμό της κοινωνικής εργασίας

Η μαρξιστική προσέγγιση με βάση την θεωρία του Μάρξ και του Βέμπερ αναλύει το εκπαιδευτικό σύστημα ως έναν μηχανισμό που αναπαράγει τις κοινωνικές τάξεις κάνοντας την κατανομή των ατόμων

στα επαγγέλματα. Πιο συγκεκριμένα οι μαρξιστές δείχνουν, ότι το σχολείο δεν μεταδίδει μόνο γνώσεις, αλλά και αξίες συμπεριφορές, τρόπο σκέψης, που στόχο έχουν την επιβολή της κυρίαρχης ιδεολογίας και την συντήρηση του συστήματος.

Ο ιδεολογικός αυτός ρόλος θεωρείται από ορισμένους μαρξιστές ο σημαντικότερος ρόλος του σχολείου. Αυτό συμβαίνει, επειδή κάνει τα άτομα να προσαρμόζονται στην αδικία του συστήματος αποπροσανατολίζοντάς τους από την αμφισβήτηση του συστήματος, που είναι επικίνδυνη για την κυρίαρχη ιδεολογία.

Στο σημείο αυτό οι μαρξιστές εισάγουν τις έννοιες της γνώσης και του ειδήμονα. Η εξουσία έχει γίνει πολύ ορθολογική και η γνώση παίζει μεγάλο ρόλο στην άσκησή της. Με τον τρόπο αυτόν προβάλλεται η έννοια του ειδήμονα, ο οποίος θεωρείται και ο μόνος που μπορεί να φέρει σε πέρας την άσκηση της εξουσίας.

Το σχολείο έχει επιφορτιστεί, αναφέρουν οι μαρξιστές με αυτόν ακριβώς τον ρόλο, να χωρίζει τους μαθητές σε αυτούς που μελλοντικά θα εξουσιάζουν και σε αυτούς που θα εξουσιάζονται. Έτσι στους μαθητές των προνομιούχων τάξεων καλλιεργείται ο μύθος της φυσικής ανωτερότητας, που συνδέονται στην πράξη με επιστημονικά και άρα ηγετικά επαγγέλματα. Από την άλλη μεριά η τεχνική εκπαίδευση μέσα από το περιεχόμενο των μαθημάτων που δεν είναι μόνο η μετάδοση γνώσεων μεταδίδονται στάσεις και συμπεριφορές για τον χειρώνακτα εργαζόμενο.

Η μαρξιστική προσέγγιση της εκπαίδευσης εμφανίζει το σχολείο ως μέσο διαλογής του ανθρώπινου δυναμικού στον καταμερισμό της εργασία, που σκοπό έχει την συντήρηση του καπιταλιστικού συστήματος και της κυρίαρχης ιδεολογίας.

Κεφάλαιο 3 : Διαπιστώσεις - Συμπεράσματα

3.3.1 : Οι διαφορές του σχολείου των σοσιαλιστικών χωρών

Η εκπαίδευση στις σοσιαλιστικές χώρες παρουσίασε τουλάχιστον στην αρχή της σημαντικές διαφορές ως προς τις καπιταλιστικές χώρες. Όμως η πείρα έδειξε, ότι με την πάροδο των χρόνων τα προβλήματα και οι ανισότητες άρχισαν να μοιάζουν με αυτά των καπιταλιστικών χωρών.

Μετά το τέλος της επανάστασης και τα γεγονότα του '17 αρχίζει μια νέα τάξη πραγμάτων που γεννά αλλαγές που θα επηρεάσουν όλο τον κόσμο. Στην εκπαίδευση τα σοσιαλιστικά καθεστώτα θέτουν ως αρχή την εκπαίδευση του λαού σε τέτοιο βαθμό που μπορεί να θεωρηθεί ως μέγιστη συλλογική υποχρέωση. Η ιστορία της εκπαίδευσης των σοσιαλιστικών χωρών χαρακτηρίζεται από εντυπωσιακή αύξηση των εκπαιδευόμενων, από ταχύτατη γενίκευση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και από μεγάλη αύξηση των φοιτητών.

Άλλη μια ριζική διαφορά, η σημαντικότερη που συνέβη στις σοσιαλιστικές χώρες, είναι αυτή στην κοινωνική σύνθεση των φοιτητών και η δημιουργία τεράστιας κοινωνικής κινητικότητας με άμεση παρέμβαση του κράτους. Οι σοσιαλιστικές δηλαδή κυβερνήσεις προωθούν σε ηγετικές θέσεις άτομα με κοινωνική προέλευση. Έτσι τα κριτήρια που διαμορφώνει το κράτος για την εισαγωγή στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα δεν είναι μόνο αξιολογικά, αλλά και κοινωνικά, όπως η ταξική προέλευση, κριτήρια εντελώς πολιτικά. Τα μέτρα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα το ποσοστό των φοιτητών με εργατική και αγροτική προέλευση να φτάσει το 50 με 60% του συνόλου. Η αλλαγή της κοινωνικής σύνθεσης των φοιτητών επέφερε αλλαγές και στην κοινωνική σύνθεση των εργαζομένων σε διανοητικά επαγγέλματα άρα των εργαζομένων σε διευθυντικές και ηγετικές θέσεις. Γύρω στο τέλος της

δεκαετίας του 1950 στο σύνολο των εργαζομένων σε διανοητικά επαγγέλματα το ποσοστό ατόμων με εργατική προέλευση ήταν στην ΕΣΣΔ 49%. (Φραγκουδάκη, Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης, Εκδ. Παπαζήση, Σελ. 72)

Αυτή η αλλαγή όμως που επιβλήθηκε από τις σοσιαλιστικές χώρες δεν ήταν θέμα ιδεολογίας. Τα κίνητρα των χωρών αυτών ήταν καθαρά πολιτικά, αφού σκοπός της ανόδου του μορφωτικού επιπέδου των ατόμων, που προέρχονταν από την εργατική τάξη, ήταν ο έλεγχος των διανοούμενων, που προέρχονταν από την αστική τάξη και θεωρούνταν εχθροί του συστήματος και ανάδειξη διανοούμενων που προέρχονταν από την εργατική τάξη.

Όλες οι παραπάνω αλλαγές αρχίζουν να αλλάζουν στην δεκαετία του 1950 οπότε και κοινωνικά και οικονομικά αίτια δίνουν την θέση τους στο αξιοκρατικό σχολείο. Οι αλλαγές, που επιχειρήθηκαν από την οκτωβριανή επανάσταση και μετά και που σκοπό είχαν την κοινωνική σύνθεση των φοιτητών στην ανώτερη εκπαίδευση, δεν άγγιξαν πέρα από κάποιες προσπάθειες τις μεθόδους διδασκαλίας, την παιδαγωγική θεωρία, το περιεχόμενο των μαθημάτων, τους τρόπους ελέγχου των γνώσεων.

Σύντομα η αύξηση του αριθμού των εισακτέων στα ανώτατα ιδρύματα προκάλεσε υπερβολική ζήτηση χωρίς την αντίστοιχη προσφορά θέσεων εκ μέρους των ιδρυμάτων. Το πρόβλημα αυτό γίνεται στην δεκαετία του '50 τόσο μεγάλο που η σοσιαλιστική εξουσία θα προσανατολιστεί υπέρ της κοινωνικής ισότητας στην λύση να περιορίσει την αύξηση της ζήτησης για ανώτατη εκπαίδευση. Τα πρώτα μέτρα που πάρθηκαν για την αντιμετώπιση του προβλήματος αναιρούν ολόκληρη την επαναστατική ιδέα στον χώρο της εκπαίδευσης, αφού καταργούνται όλα τα μέτρα τα οποία επέτρεπαν την είσοδο στην ανώτατη εκπαίδευση χωρίς εξετάσεις, αλλά με κριτήρια κοινωνικής προέλευσης και δύσκολες εξετάσεις για όλους. Αποτέλεσμα των μέτρων αυτών ήταν η μείωση του

αριθμού των εισακτέων στην ανώτατη εκπαίδευση από τα παιδιά των εργατών.

3.3.2 : Η κατάσταση στην Ελλάδα

Θεωρούμε σημαντικό να αναφέρουμε τι συμβαίνει στο ελληνικό σχολείο σχετικά με την εκπαιδευτική ανισότητα και την σχέση της με την κοινωνική διαστρωμάτωση. Βέβαια δεν είμαστε σε θέση να αναφέρουμε πολλά στοιχεία, γιατί δυστυχώς οι αξιόπιστες και ολοκληρωμένες έρευνες δεν είναι πολλές.

Για το θέμα της εκπαιδευτικής ανισότητας κατά την κοινωνική καταγωγή των μαθητών στην ελληνική κοινωνία δεν έχουμε πολλά στοιχεία. Οι έρευνες, οι οποίες έχουν γίνει στην πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση έχουν αρκετές ελλείψεις. Τα στοιχεία όπως είναι διασταυρωμένα δεν επιτρέπουν την αξιοποίησή τους. Για παράδειγμα, ενώ υπάρχει η ηλικία των φοιτητών, το έτος σπουδών και το επάγγελμα του πατέρα αυτά τα στοιχεία είναι έτσι διασταυρωμένα στους πίνακες, ώστε δεν μπορούμε να δούμε εάν το επάγγελμα του πατέρα επηρεάζει τις σπουδές των νέων.

Ελάχιστες μελέτες, οι οποίες έχουν γίνει από μεμονωμένα άτομα αποδεικνύουν, ότι η κοινωνική προέλευση καθορίζει την επιτυχία ή όχι στο σχολείο και τις πιθανότητες σπουδών των μαθητών. Γενικά, όμως, δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ποιο είναι το ποσοστό αυτής της επίδρασης στην επίδοση των μαθητών στην υποχρεωτική και στην ανώτατη εκπαίδευση.

Όσον αφορά την ελληνική ανώτατη εκπαίδευση από μελέτες διαπιστώνουμε, ότι παρατηρείται μεγάλη ζήτηση και ιδιαίτερα μάλιστα από τις αγροτικές οικογένειες, οι οποίες προσδοκούν την φοίτηση των παιδιών τους σε κάποια ανώτερη σχολή.

Γενικά από μελέτες στην Ελλάδα έχουν γίνει δύο διαπιστώσεις :

1. Τα κοινωνικά στρώματα εκπροσωπούνται πολύ άνισα στις ανώτερες σχολές. Ορισμένες ειδικότητες, όπως η Ιατρική, έχουν πολύ υψηλό ποσοστό φοιτητών με προέλευση από τις προνομιούχες κοινωνικές κατηγορίες και αντίθετα οι φοιτητές παιδιά αγροτών εκπροσωπούνται με ποσοστά χαμηλά.
2. Σχολές όπως η ΑΣΟΕΕ, η Πάντειος, η Θεολογία έχουν πολύ χαμηλή εκπροσώπηση των προνομιούχων κατηγοριών και μαζική παρουσία των αγροτών, εργατών και τεχνιτών.

Όλα αυτά σημαίνουν, ότι η κατανόηση της ελληνικής ανώτατης εκπαίδευσης απαιτεί την ανάλυση του ρόλου, τον οποίο διαδραματίζουν οι ανώτατες σχολές, και της κοινωνικής λειτουργικότητας που έχουν τα διπλώματα. Όσα ανώτατα ιδρύματα ασκούν σχολική επιλογή, που δίνει στους πτυχιούχους τη δυνατότητα εκείνη που επιτρέπει τη συμμετοχή στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, ασκούν συγχρόνως κοινωνική επιλογή και η μεγάλη πλειοψηφία των φοιτητών τους ανήκει στα προνομιούχα στρώματα. Δίπλα στα διπλώματα αυτά, τα οποία οδηγούν στην άσκηση επαγγελμάτων οικονομικής ισχύος, κύρους και εξουσίας, η ελληνική εκπαίδευση χορηγεί και ορισμένα άλλα διπλώματα χωρίς σαφή προσανατολισμό με αμφίβολη επαγγελματική χρήση, που συχνά χρησίμευαν μέχρι σήμερα για την απόκτηση θέσης και την προαγωγή στα υπαλληλικά επαγγέλματα.

Για παράδειγμα το επάγγελμα του δικηγόρου στην Ελλάδα είναι πολύ επιθυμητό από πολλούς ανθρώπους. Οδηγεί σε υψηλές θέσεις κοινωνικής εξουσίας. Έτσι η Νομική έχει μεγάλη ποσοστιαία αναλογία φοιτητών με γονείς από ανώτερες και προνομιούχες τάξεις και συγχρόνως από τις λαϊκές.

Επίσης, στην Ελλάδα παρατηρούμε, ότι οι σχολές με την μεγαλύτερη παρουσία φοιτητών από τα προνομιούχα στρώματα έχουν

και το υψηλότερο ποσοστό πατεράδων με πτυχίο ανώτατης σχολής. Και το αντίθετο, οι σχολές με την μεγαλύτερη παρουσία φοιτητών από τις λαϊκές τάξεις έχουν αρκετά μεγάλο ποσοστό πατέρων με απολυτήριο δημοτικού ή λυκείου.

Τέλος, πρέπει να αναφέρουμε, ότι στην Ελλάδα υπάρχει και μια διάκριση των σχολών. Υπάρχουν σχολές «Α κατηγορίας» και «Β κατηγορίας» ανάλογα με το κοινωνικό κύρος και την οικονομική αξία των πτυχίων που προσφέρουν.

Διαπιστώνουμε, λοιπόν, πως στην Ελλάδα οι ικανότητες και οι επιλογές των μαθητών ως προς την μάθηση επηρεάζονται από πολλούς παράγοντες. Η κοινωνική προέλευση, το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, το κύρος του σχολείου ή και των σχολών, οι ανάγκες στην κοινωνία διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο για τις μελλοντικές τους επαγγελματικές επιλογές και καθορίζουν σημαντικά την όλη λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος. Έτσι είναι αναπόφευκτη η παρουσία εκπαιδευτικών ανισοτήτων, οι οποίες επηρεάζουν με την σειρά τους και την κατάσταση στην κοινωνία συμβάλλοντας στη διατήρηση της κοινωνικής διαστρωμάτωσης.

3.3.3 : Συμπεράσματα – Διευκρινήσεις

Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι το αξιοκρατικό σχολείο επιτυγχάνει πολύ αυστηρή κοινωνική επιλογή. Αν κανείς μελετήσει έρευνες θα συμπεράνει, ότι είναι εύκολο να προβλέψει κανείς κατά πόσο μια ομάδα μαθητών μπορεί να φτάσει στην ανώτατη εκπαίδευση ή όχι σύμφωνα με την κοινωνική και οικονομική της προέλευση. Δηλαδή, το επάγγελμα, το εισόδημα και το μορφωτικό επίπεδο που έχουν οι γονείς αυτών των μαθητών. Έτσι μπορεί ταυτόχρονα να προβλεφθεί και ο τρόπος

κοινωνικοποίησής τους καθώς και η θέση που θα πάρουν μέσα στην κοινωνία.

Το σχολείο μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην εξάλειψη των εκπαιδευτικών και κατ' επέκταση των κοινωνικών ανισοτήτων. Για να γίνει όμως αυτό δεν πρέπει να ξεχνάμε, ότι όλα αυτά τα προκαλεί η ήδη υπάρχουσα κοινωνική διαστρωμάτωση. Πρόκειται δηλαδή για έναν φαύλο κύκλο :

κοινωνική ανισότητα → εκπαιδευτική ανισότητα → κοινωνική ανισότητα.

Γι' αυτόν τον λόγο μπορεί να συμβάλλει στην αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος αρκεί να έχουμε πάντα στο νου μας, ότι η ύπαρξη των κοινωνικών προνομίων συνυπάρχει με την ακόμα ασυνείδητη υπεράσπιση των προνομίων από τις κοινωνικές ομάδες των προνομιούχων. Πως όμως μπορεί να γίνει αυτό ; Θα πρέπει το ίδιο το εκπαιδευτικό σύστημα να αλλάξει και να διορθώσει κάποιες λαθεμένες εντυπώσεις, οι οποίες έχουν δημιουργηθεί στους ανθρώπους.

Ο εκπαιδευτικός θεσμός γεννήθηκε με την βιομηχανική επανάσταση. Είναι κατάκτηση της αστικής ιδεολογίας, η οποία πρώτη διακήρυξε την ισότητα και το δικαίωμα όλων των πολιτών στην εκπαίδευση. Αυτή, όμως, η διακήρυξη της αστικής ισότητας συμβάδισε με την εφεύρεση της βιολογικής ανισότητας. Πολλοί ήταν αυτοί, οι οποίοι πίστευαν ότι είναι απόλυτα φυσιολογικό μια κοινωνική ομάδα να κυριαρχεί πάνω σε μια άλλη. Οι θεωρητικοί του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα, που οραματίζονταν την κοινωνική δικαιοσύνη και ισότητα, δεν είχαν καμία αμφιβολία για την βιολογική και φυλετική ανισότητα των ανθρώπων. Η ισότητα, την οποία ευαγγελίστηκαν, αφορούσε στο θέμα της μόρφωσης την κατάργηση των κοινωνικών και οικονομικών εμποδίων. Αλλά καθώς η ισότητα αυτή αποτελούσε θεμέλιο της οικονομικής οργάνωσης με βάση τον ελεύθερο ανταγωνισμό και την ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής,

καθώς δηλαδή η ισότητα αποτέλεσε αξία μιας ταξικά διαστρωματωμένης και άρα άνισης κοινωνίας, χρειάστηκε να εφευρεθούν οι βιολογικές διαφορές για να δικαιώσουν την ανισότητα στην κοινωνία της ισότητας.

Είναι σημαντικό, επίσης, το σχολείο να άρει την πίστη, ότι δεν μπορούν όλοι να σπουδάσουν στα πανεπιστήμια, γιατί μόνο λίγοι είναι οι προικισμένοι από την φύση. Οι διάφορες επιστήμες έχουν αποδείξει το αντίθετο. Η κοινωνία δείχνει, ότι οι σχολικές ικανότητες είναι αυστηρά κοινωνικές και ότι κάνουν λάθος όσοι εκπαιδευτικοί πιστεύουν ότι η ανισότητα στις εκπαιδευτικές επιδόσεις δεν μπορούν με τις κατάλληλες συνθήκες να αρθεί κατά το μεγαλύτερο μέρος της. Ο φαύλος κύκλος του παλιού μύθου, ο οποίος λέει πως ο γιος ενός αμόρφωτου αγρότη δεν παίρνει τα γράμματα λόγω της κοινωνικής του προέλευσης έχει κοινωνικά αίτια. Όλοι έχουν δικαίωμα στις ίσες ευκαιρίες για μόρφωση. Η στέρηση του σχολείου από τα παιδιά των φτωχών είναι κοινωνική αδικία που θέτει σε κίνδυνο την κοινωνική ισορροπία, γιατί εγκυμονεί κοινωνικές ταραχές.

Σημαντικά στην επίλυση αυτού του προβλήματος θα συμβάλλει και η απαλλαγή των ανθρώπων από την ιδέα, ότι ο άνθρωπος του γραφείου βρίσκεται πιο ψηλά από τον άνθρωπο, ο οποίος κάνει μια χειρωνακτική εργασία. Δεν είναι δυνατόν εξάλλου όλοι να μπαίνουν όλοι σε πανεπιστήμια και κανείς σε τεχνικές σχολές. Για να λειτουργεί μια κοινωνία χρειάζονται και άνθρωποι, οι οποίοι θα καλλιεργήσουν την γη, θα βοηθήσουν στην κατασκευή έργων κ.τ.λ. Και όλα αυτά δεν είναι καθόλου υποτιμητικά για έναν άνθρωπο. Αρκεί, όμως, να δίνουμε σε όλους την δυνατότητα για την πνευματική ανάπτυξη και τα κριτήρια επιλογής να είναι αξιοκρατικά και όχι η κοινωνική προέλευση και η οικονομική κατάσταση των γονέων να καθορίζει το μέλλον των παιδιών.

Η αξιολογική κατωτερότητα της χειρωνακτικής εργασίας βρίσκεται πριν απ' όλα στο μυαλό των διανοητικά εργαζομένων. Το

εκπαιδευτικό σύστημα είναι διαμορφωμένο έτσι, ώστε να διαιωνίζει τη διαίρεση ανάμεσα στην υψηλή αξία της διανοητικής εργασίας και την ταπεινότητα της χειρωνακτικής .

Ωστόσο, η περιφρόνηση της χειρωνακτικής εργασίας δεν είναι μονό ιδεολογική κατασκευή. Έχει τις ρίζες της στην κοινωνική πραγματικότητα. Σε όλες τις κοινωνίες οι χειρώνακτες είναι στερημένοι από τα περισσότερα κοινωνικά και μορφωτικά αγαθά που διαθέτει η χώρα.

Αν, λοιπόν, εξαλειφθούν αυτές οι αντιλήψεις και οι διαφοροποιήσεις και αν το σχολείο κατορθώσει να εκπληρώσει τους στόχους του (Ενότητα 2) πολλές εκπαιδευτικές και κοινωνικές ανισότητες θα εξαφανιστούν. Πρέπει, δηλαδή, το σχολείο να δώσει μεγαλύτερη σημασία και αγώνα για την διαμόρφωση της προσωπικότητας και την παροχή ουσιαστικής μάθησης στους νέους ανθρώπους. Πρέπει να πάψει να επηρεάζεται από τις ανισότητες (κοινωνικές, οικονομικές), οι οποίες διαστρεβλώνουν τον σκοπό του και έτσι να βοηθήσει τα άτομα να πάρουν μια θέση στην κοινωνία ανάλογη με τις προσπάθειες που έχουν καταβάλει. Αρκεί, όμως, να έχουν δεχθεί μέχρι τότε ισότιμη και όσο το δυνατόν μεγαλύτερη βοήθεια από το σχολείο και από όλους εκείνους τους θεσμούς, οι οποίοι έχουν αναλάβει ανάλογο έργο.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Η ΠΡΟΣΦΑΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΓΕΝΕΤΙΚΟ ΚΑΘΟΡΙΣΜΟ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΕΥΦΥΪΑΣ

Το χειμώνα του 1969, δημοσιεύεται στο πολύ έγκυρο περιοδικό ενός από τα σπουδαιότερα πανεπιστήμια των Η.Π.Α., στην Εκπαιδευτική Επιθεώρηση του Χάρβαρντ, άρθρο ενός καθηγητή της εκπαιδευτικής ψυχολογίας στο πανεπιστήμιο Μπέρκλεϋ της Καλιφόρνιας, του Άρθρουρ Τζένσεν, που ισχυρίζεται ότι αποδεικνύει πως η ανθρώπινη νοημοσύνη είναι κατά 80% γενετικά καθορισμένη, άρα η ευφυΐα είναι αποκλειστικά σχεδόν κληρονομική. Το άρθρο τιτλοφορείται «Πόσο είναι δυνατόν να αυξήσουμε το Δ.Ν. και την σχολική επίδοση;». Δύο χρόνια αργότερα δημοσιεύεται σε μεγάλης κυκλοφορίας περιοδικό άρθρο ενός καθηγητή ψυχολογίας στο πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ με τίτλο : «Ο Δ.Ν.», που στηρίζεται στον Τζένσεν και καταλήγει στο ίδιο συμπέρασμα.

Τα κείμενα αυτά και κυρίως το άρθρο του Τζένσεν προκάλεσαν θύελλα αντιδράσεων και δεκάδες μελέτες γράφτηκαν από ειδικούς και μερικά από τα πιο διάσημα ονόματα της αμερικανικής επιστήμης σε διάφορους κλάδους, αποδεικνύοντας ότι οι λογαριασμοί για τον καθορισμό της ευφυΐας είναι επιστημονικά απολύτως ασύστατοι.

Το άρθρο του Τζένσεν, όπως και άλλα που έγραψε αργότερα με το ίδιο περιεχόμενο και στηριγμένα στα ίδια στοιχεία, είναι σοβαροφανές, με λόγιο ύφος και γεμάτο περίπλοκες μαθηματικές εξισώσεις. Αποκαλεί αρχικά το γενετικό καθορισμό της ευφυΐας «επιστημονική υπόθεση προς απόδειξη». Χρησιμοποιεί διάφορες στατιστικές, στις οποίες τα αποτελέσματα στις δοκιμασίες νοημοσύνης

εμφανίζουν τους μαύρους αμερικανούς με χαμηλότερο κατά μέσο όρο δείκτη νοημοσύνης από τον μέσο όρο των λευκών. Τα στατιστικά αυτά δεδομένα τον ωθούν, όπως λέει, να κατασκευάσει την «επιστημονική υπόθεση» της γενετικά καθορισμένης ευφυΐας, την οποία αποδεικνύει, όπως ο ίδιος νομίζει, με τα στοιχεία για τον δείκτη νοημοσύνης απλών και μονοζυγωτικών διδύμων. Χρησιμοποιεί αποτελέσματα δοκιμασιών νοημοσύνης από μερικά ζευγάρια δίδυμων παιδιών, λευκών και νέγρων. Τον ισχυρισμό του για τον γενετικό καθορισμό της ευφυΐας στηρίζει στον ακόλουθο συλλογισμό. Μαύρα αδέρφια, μονοζυγωτικά δίδυμα, που μεγάλωσαν στο ίδιο νέγρικο περιβάλλον έχουν δείκτη νοημοσύνης χαμηλότερο κατά μέσο όρο από αντίστοιχα λευκά παιδιά. Το ίδιο συμβαίνει και με μαύρα μονοζυγωτικά δίδυμα, που μεγάλωσαν χωριστά, το ένα σε οικογένεια φτωχών μαύρων και το άλλο σε οικογένεια εύπορων λευκών. Και στις δύο περιπτώσεις τα μαύρα παιδιά έχουν δείκτη νοημοσύνης χαμηλότερο κατά μέσο όρο από τα λευκά παιδιά. Άρα, συμπεραίνει ο Τζένσεν, εφόσον με την ανατροφή και τη διαπαιδαγώγηση σε οικογενειακό περιβάλλον διαφορετικό από άποψη φυλετική, οικονομική και μορφωτική, ο παράγοντας των περιβαλλοντικών επιδράσεων έχει «εξουδετερωθεί», η διαφορά στο δείκτη νοημοσύνης ανάμεσα στους λευκούς και τους μαύρους οφείλεται στα διαφορετικά γονίδια, άρα η ευφυΐα είναι κληρονομική. Εάν δεν ήταν, θα έπρεπε τα μαύρα παιδιά που μεγάλωσαν σε οικογένεια εύπορων λευκών, δηλαδή σε περιβάλλον ευνοϊκό για την ανάπτυξη της ευφυΐας, να έχουν δείκτη νοημοσύνης όμοιο με των λευκών παιδιών.

Οι ειδικοί, πολλοί και διάσημοι, που απάντησαν στο κείμενο αυτό, το έκριναν από δύο σκοπιές, την επιστημονική και την κοινωνική. Η επιστημονική κριτική μπορεί να συνοψιστεί στην φράση του γνωστού γενετιστή και καθηγητή βιολογίας στο πανεπιστήμιο Χάρβαρντ, Ρίτσαρντ Λιούοντιν, που έγραψε ότι από τη σκοπιά της βιογενετικής τα

συμπεράσματα του Τζένσεν είναι απλούστατα «ανοησίες». Από τα επιχειρήματα αυτά των βιολόγων, γενετιστών και μαθηματικών, τα κυριότερα που δεν προϋποθέτουν ειδικές γνώσεις για να γίνουν κατανοητά είναι συνοπτικά τα ακόλουθα.

Ο Τζένσεν ισχυρίζεται ότι χρησιμοποιώντας δίδυμα και μάλιστα μονοζυγωτικά εξουδετερώνει τον περιβαλλοντικό παράγοντα και μετράει την επίδραση των γονιδίων, δηλαδή της κληρονομικότητας. Βιογενετιστές απάντησαν ότι αυτό δεν είναι επιστημονικό συμπέρασμα, αλλά επιστημοφανής αλημεία. Η βιογενετική δε γνωρίζει (ακόμα τουλάχιστον) αν τα μονοζυγωτικά δίδυμα έχουν απολύτως όμοια γονίδια. Η βιολογία και η γενετική, παρά την τεράστια πρόσφατη πρόοδό τους, δεν γνωρίζουν ακόμα πλήρως τη λειτουργία των γονιδίων. Κυρίως, δεν υπάρχουν ενδείξεις για τη σχέση γονιδίων και ευφυΐας. Τέλος, ως προς τις διαφορές ανάμεσα στις φυλές, από το μεγάλο αριθμό ανθρώπινων γονιδίων, που η γενετική έχει τα τελευταία χρόνια εντοπίσει, διαπιστώνεται ότι οι διαφορές ανάμεσα στις φυλές είναι ασήμαντες συγκριτικά με την πολυμορφία στο εσωτερικό της κάθε φυλής.

Η βιογενετική γνωρίζει σήμερα ότι τα φυσικά χαρακτηριστικά των ζώων και των ανθρώπων καθορίζονται από το γενετικό και από τον περιβαλλοντικό παράγοντα. Αλλά δεν υπάρχει καμία δυνατότητα μέτρησης του ποσοστού επιρροής του γενετικού και περιβαλλοντικού παράγοντα. Και τούτο, γιατί η αναμφισβήτητη κληρονομικότητα ορισμένων φυσικών χαρακτηριστικών, που μπορούν να εντοπιστούν με ακρίβεια και να μετρηθούν, υφίσταται τόσο ισχυρή επιρροή και παραλλάζει τόσο από την επίδραση των περιβαλλοντικών παραγόντων, που είναι αδύνατο να διαπιστωθεί πόσο είναι το ποσοστό της ομοιότητας ή της διαφοράς που οφείλεται στο γενετικό παράγοντα και πόσο στην επίδραση του περιβάλλοντος.

Η κληρονομικότητα ορισμένων φυσικών χαρακτηριστικών στα ζώα, π.χ. όπως είναι το μέγεθος και το βάρος τη στιγμή της γέννησης, είναι αναμφισβήτητη, αλλά δεν μπορεί να υπολογιστεί, γιατί τα χαρακτηριστικά αυτά υφίστανται πολύ μεγάλες αλλαγές, όταν αλλάζουν οι περιβαλλοντικοί παράγοντες. Επίσης, ανθρώπινα χαρακτηριστικά, που είναι βέβαιο ότι καθορίζονται γενετικά, όπως π.χ. το ύψος, με την αλλαγή των περιβαλλοντικών παραγόντων υφίσταται τόσο μεγάλες διαφοροποιήσεις, που είναι αδύνατον να μετρηθεί η ποσοστιαία επίδραση του γενετικού παράγοντα. Άλλωστε, προσθέτουν οι ειδικοί, είναι πολύ πιθανό ότι η βιολογία και η γενετική δεν θα μπορέσουν ποτέ να μετρήσουν με ακρίβεια πόσο είναι το ποσοστό του γενετικού καθορισμού στα ανθρώπινα τουλάχιστον χαρακτηριστικά, γιατί είναι αδύνατον να απομονώσουν τις άπειρες περιβαλλοντικές επιδράσεις, δηλαδή να μεγαλώσουν άνθρωπου σε περιβάλλον απόλυτα ελεγχόμενο, ώστε να μετρηθεί το ποσοστό της κληρονομικότητας.

Η βιογενετική γνωρίζει λοιπόν ότι τα ανθρώπινα φυσικά χαρακτηριστικά καθορίζονται τόσο από τον γενετικό παράγοντα όσο και από το περιβάλλον. Ωστόσο, δε γνωρίζει εάν τα όρια των χαρακτηριστικών καθορίζονται γενετικά, αντίθετα γνωρίζει ότι οι περιβαλλοντικές συνθήκες τα μετατρέπουν και όλα τα φυσικά χαρακτηριστικά είναι εξελίξιμα. Και τούτο, για τα απτά και μετρήσιμα βιολογικά χαρακτηριστικά. Για την περίπλοκη ικανότητα που ο πολιτισμός μας ονομάζει ευφυΐα, η βιογενετική γνωρίζει ως τώρα με βεβαιότητα τούτο :ότι η ανθρώπινη νόηση έχει άγνωστου διαμετρήματος, πάντως τεράστια ικανότητα προσαρμογής και ανάπτυξης, άρα είναι εξελίξιμη σε άγνωστο βαθμό.

Τα παραπάνω δείχνουν ότι από την σκοπιά της βιολογίας και της γενετικής, τα ευρήματα του Τζένσεν είναι επιστημονικά ασύστατα. Η ικανότητα, που ο πολιτισμός μας ονομάζει ευφυΐα, επηρεάζεται από πάρα

πολλούς περίπλοκους περιβαλλοντικούς παράγοντες, που αρχίζουν από την διατροφή, τη βιολογική και την ψυχολογική κατάσταση της μητέρας του εμβρύου και φτάνουν στους πολυάριθμους πολιτιστικούς προσδιορισμούς που είναι συμβολικοί, γλωσσικοί, οργανωτικοί, ηθικοί κ.ο.κ. Άρα είναι «επιστημονική απάτη» να ισχυρίζεται κανείς ότι απομόνωσε την επίδραση των περιβαλλοντικών παραγόντων και ότι βρήκε το ποσοστό του γενετικού καθορισμού, επειδή κατάταξε χωριστά το δείκτη νοημοσύνης λευκών και μαύρων μονοζυγωτικών διδύμων. Άλλωστε, η χρήση των διδύμων σήμερα για την εξαγωγή συμπερασμάτων που αφορούν τα ανθρώπινα χαρακτηριστικά γενικά θεωρείται μέθοδος απολύτως ξεπερασμένη και αντιεπιστημονική, ώστε δεν μπορεί να στηρίζει επιχειρήματα για το γενετικό καθορισμό οποιουδήποτε χαρακτηριστικού. Η εξέλιξη της βιογενετικής δεν επιτρέπει την παραμικρή σοβαρότητα στην εξαγωγή συμπερασμάτων για το γενετικό καθορισμό από την αμφίβολης εγκυρότητας παρατήρηση ελάχιστου παιδιού διδύμων παιδιών. Την εμμονή στην ξεπερασμένη αυτή μέθοδο ειρωνεύεται ο Στέφεν Γκουλντ (καθηγητής της γεωλογίας στο Χάρβαρντ, που έχει γράψει βιβλία για την ιστορία των φυσικών επιστημών) στο βιβλίο του που αφορά την ιστορία της μέτρησης της ανθρώπινης ευφυΐας : «Αν είχα την επιθυμία να ζήσω μέσα στην τεμπελιά και την χλιδή, θα ήθελα να είμαι μονοζυγωτικό δίδυμο, που θα με είχαν από την γέννηση χωρίσει από τον αδερφό μου και μεγαλώσει σε άλλη κοινωνική τάξη. Οι δυο μας θα ενοικιάζαμε τους εαυτούς μας σε πλήθος κοινωνικούς επιστήμονες. Γιατί θα είμαστε το εξαιρετικά σπάνιο εκείνο είδος, που με την ύπαρξή του και μόνο αποτελεί χωρισμό των γενετικών από τους περιβαλλοντικούς παράγοντες (...). Άλλωστε η φιλολογία της κληρονομικότητας του Δ.Ν., μια μόνο δυσκολία έχει : την τρομερή σπανιότητα του περίφημου αυτού είδους. Λίγοι εξερευνητές κατάφεραν να ξετρυπώσουν πάνω από είκοσι ζευγάρια τέτοιων

διδύμων». Πράγμα όμως που δεν τους εμπόδισε να βγάλουν συμπεράσματα για το ανθρώπινο γένος γενικά.

Επιπλέον, είναι λάθος η σύγκριση που κάνει ο Τζένσεν ως προς την επίδραση του οικογενειακού περιβάλλοντος. Ένα νεγράκι που μεγάλωσε σε οικογένεια εύπορων λευκών και ένα λευκό παιδί που μεγάλωσε με τους εύπορους λευκούς γονείς του δεν επηρεάστηκαν όμοια από ένα περιβάλλον εξίσου μορφωσιογενές. Το οικογενειακό περιβάλλον των εύπορων λευκών δεν είναι και δεν μπορεί να είναι ούτε όμοιο ούτε εξίσου μορφωσιογενές για ένα μαύρο και για ένα λευκό παιδί σε κοινωνίες με βαθιές και έντονες φυλετικές διακρίσεις. Άρα, η διαφορά στο δείκτη νοημοσύνης ενός μαύρου παιδιού, που μεγάλωσε σε οικογένεια λευκών, μας δείχνει την επίδραση διάφορων παραγόντων, που είναι κοινωνικοί, πολιτισμικοί, ηθικοί, φυλετικοί, ψυχολογικοί, ενώ καθόλου δεν αποδεικνύει τον γενετικό προσδιορισμό. Άλλωστε. Όπως γράφτηκε, ακόμα και σωστοί να ήταν όλοι οι τελείως λαθεμένοι υπολογισμοί, ο Τζένσεν κάνει το θεμελιώδες λάθος να συγγέει την κληρονομικότητα ανάμεσα σε άτομα με την κληρονομικότητα ανάμεσα σε φυλετικές ομάδες και ακόμα να συγγέει την κληρονομικότητα της διαφοράς ανάμεσα σε δύο ανθρώπινες ομάδες.

Όπως έγραψαν ο αμερικανός γενετιστής Ρίτσαρντ Λιούοντιν, ο άγγλος νευροβιολόγος Στέφεν Ρούζ και ο αμερικανός ψυχολόγος Λέον Κάμιν, στο πρόσφατο συλλογικό βιβλίο τους, που έχει τον τίτλο «Όχι, δεν βρίσκεται στα γονιδιά μας», όποιος μιλάει για κληρονομικότητα του δείκτη νοημοσύνης, κάνει καταρχήν επιστημονικά λαθεμένη χρήση της έννοιας «κληρονομικότητα». Το πρώτο λάθος είναι ότι τα ίδια τα γονίδια καθορίζουν την ευφυΐα. Τα γονίδια δεν καθορίζουν τον οργανισμό ούτε ως προς τον δείκτη νοημοσύνης ούτε ως προς τα άλλα χαρακτηριστικά. Δεν υπάρχει άμεση αντιστοιχία, αντιστοιχία ένα προς ένα ανάμεσα στα γονίδια που ένα άτομο κληρονομεί από τους γονείς του και το ύψος του,

το βάρος, τον μεταβολισμό, την ασθένεια, την υγεία ή όποιο άλλο οργανικό χαρακτηριστικό του. Η καθοριστική διάκριση στη βιολογία βρίσκεται ανάμεσα στο φαινότυπο του οργανισμού, που μπορεί να θεωρηθεί ότι σημαίνει το σύνολο των μορφολογικών, φυσικών και συμπεριφορικών του ιδιοτήτων και το γενότυπο, την υφή των γονιδίων του. Το γενότυπο κληρονομείται και όχι το φαινότυπο. Το φαινότυπο είναι δεδομένο, ενώ το φαινότυπο εξελίσσεται και αλλάζει διαρκώς. Κάθε στιγμή της εξέλιξης του οργανισμού (και η εξέλιξη διαρκεί ως το θάνατό του) κάθε νέο στάδιο είναι συνέπεια της παρούσας βιολογικής του κατάστασης, που περιλαμβάνει τόσο τα γονίδια όσο και το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον όπου ζει ο οργανισμός. Βασική αρχή της γενετικής εξελικτικής είναι ότι κάθε οργανισμός αποτελεί το μοναδικό προϊόν της αλληλεπίδρασης ανάμεσα στα γονίδια και το περιβάλλον σε κάθε φάση της ζωής του. Αυτή τη στοιχειώδη και θεμελιώδη αρχή της βιολογίας την αγνοούν τελείως οι υποστηρικτές του βιολογικού καθορισμού.

Πέρα από το γεγονός ότι είναι αδύνατο να μετρηθεί το ποσοστό του γενετικού καθορισμού της ευφυΐας, ο Τζένσεν θεωρεί ευφυΐα τα αποτελέσματα στις δοκιμασίες νοημοσύνης. Οι δοκιμασίες νοημοσύνης όμως, γράφει ο θετικός επιστήμονας και καθηγητής στο πανεπιστήμιο Χάρβαρντ Ντέιβιντ Λέιζερ, είναι κοινωνικές κατασκευές, δεν έχουν καμία σχέση με την βιολογία και καμία αξία γι' αυτήν. Οποιοσδήποτε υπολογισμός της κληρονομικότητας ή του γενετικού καθορισμού που βασίζεται στις δοκιμασίες νοημοσύνης έχει την ίδια επιστημονική αξία με τα ωροσκόπια.

Αφού λοιπόν αποδεικνύουν οι ειδικοί, χρησιμοποιώντας τα πιο πρόσφατα έγκυρα πορίσματα της βιογενετικής, ότι είναι αδύνατο να μετρηθεί ο γενετικός καθορισμός της ευφυΐας και ότι είναι απάτη να προσπαθεί κανείς να τον μετρήσει με βάση το δείκτη νοημοσύνης

μονοζυγοτικών διδύμων, στη συνέχεια αποδεικνύουν ότι τα στοιχεία που δίνει ο Τζένσεν για τον δείκτη νοημοσύνης των διδύμων είναι φαλκιδευμένα. Τα στοιχεία αυτά ο Τζένσεν τα έχει πάρει από τέσσερις δημοσιευμένες μελέτες, από τις οποίες χρησιμοποιεί κυρίως τα δεδομένα ενός άγγλου γενετιστή, του Σερ Σύριλ Μπέρτ, για τον οποίο είναι γνωστό, δηλαδή δημοσιευμένο και αποδειγμένο ότι παραποίησε τους αριθμούς, αλλοίωσε τα ποσοστά και ότι τα αποτελέσματά του είναι φαλκιδευμένα. Όχι μόνο είναι γνωστό ότι ο Μπέρτ παραποίησε τα στοιχεία, αλλά έχει γραφτεί κιόλας ότι θα πρέπει να είχε τρελαθεί όταν το έκανε. Μην μπορώντας οι σχολιαστές να καταλάβουν πως ένας αξιοσέβαστος επιστήμονας έκανε καθαρή απάτη, υποθέτουν ότι είχε για χρόνια πιστέψει πως θα αποδείκνυε τη θεωρία του, αλλά καθώς δεν το κατάφερε, τον έπιασε ένα είδος απελπισίας προς το τέλος της ζωής του, που του κλόνησε τις φρένες και τον οδήγησε στη φαλκίδευση.

Ιδιαίτερα είναι ότι ακόμα και ειδικοί που δέχονται την άποψη του γενετικού καθορισμού της νοημοσύνης, όπως ένας αμερικανός γενετιστής που υποστηρίζει την κληρονομικότητα της ευφυΐας, παραδέχονται ότι στις εξισώσεις και στα επιχειρήματα του Τζένσεν υπάρχουν σοβαρά λάθη, ότι τα συμπεράσματά του στηρίζονται σε ασύστατους συλλογισμούς και σε παρερμηνείες των δεδομένων.

Όπως πολλοί απέδειξαν και κυρίως όπως λεπτομερώς ανέλυσε ο Ντέιβιντ Λέιζερ οι συναρτήσεις και οι εξισώσεις που γεμίζουν το κείμενο του Τζένσεν είναι όλες σχεδόν λαθεμένες. Όσο για τους συλλογισμούς και τα επιχειρήματα που στηρίζει τα συμπεράσματά του, όπως απέδειξε αναλύοντάς τα ένα προς ένα ο καθηγητής ψυχολογίας στο πανεπιστήμιο Πρίνσετον, ο Λέον Κάμιν, «είναι απλούστατα όλα λαθεμένα». Ίσως, γράφει ο Κάμιν, επειδή ο Τζένσεν καταφανώς δεν έχει ιδέα από βιολογία.

Εμπεριστατωμένη απόδειξη για το ασύστατο όλων των ισχυρισμών του Τζένσεν, με εμμονή στις αποδείξεις και στα στοιχεία από

την επιστήμη του, έχει γράψει και ο γνωστός βιολόγος Ρίτσαρντ Λιούοντιν, από τους πρώτους που αντέδρασαν στο περιβόητο άρθρο. Και τονίζει ότι ο Τζένσεν δεν κάνει μελέτη, απλώς περιγράφει με επιστημοφανείς όρους και με αριθμούς «τη ρατσιστική του φιλοσοφία, που πηγάζει από αντιδραστική προκατάληψη. Το συμπέρασμα που λέει ότι οι κερδισμένοι στη ζωή, όπως και οι ήρωες, γεννιούνται τέτοιοι και δεν φτιάχνονται από τις συνθήκες, είναι φιλοσοφία της ανθρωποφαγίας. Έτσι και αλλιώς το συμπέρασμα αυτό είναι κοινωνική τοποθέτηση και δεν έχει την παραμικρή σχέση με την επιστήμη της βιολογίας». Πρόκειται «για αναβίωση της ρατσιστικής ανθρωπολογίας του 19^{ου} αιώνα», γράφει ο διάσημος γλωσσολόγος Νόαμ Τσόμσκι και ο πειραματικός ψυχολόγος Τζέρι Χιρς καταγγέλλει ότι παρόμοια «επιστήμη» διαπίστωσε κάποτε τη γενετική κατωτερότητα των Εβραίων.

«Ωστόσο, ο Τζένσεν δεν είναι ηλίθιος», γράφει ο Φίλιπ Γκρίν, «δεν είναι δυνατόν να πιστεύει πως η ευφυΐα μετριέται και μάλιστα με ακρίβεια από τις δοκιμασίες νοημοσύνης, δεν είναι δυνατόν να πιστεύει ότι η νοημοσύνη κληρονομείται και μάλιστα ότι ο κληρονομικός της καθορισμός είναι αμετάκλητος». Είναι πράγματι ευρύτατα γνωστό στην εποχή μας ότι η ανθρώπινη νόηση είναι εξελίξιμη και έχει τεράστια ικανότητα προσαρμογής και ανάπτυξης. Είναι ευρύτατα γνωστό ότι η ικανότητα που ο πολιτισμός μας ονομάζει ευφυΐα επηρεάζεται και εξελίσσεται με την βελτίωση των περιβαλλοντικών παραγόντων. Είναι γνωστό και αποδεδειγμένο ότι η ευφυΐα αυξάνεται με την μόρφωση. Πράγματι, ο Τζένσεν δεν μπορεί να πιστεύει στον αμετάκλητο γενετικό καθορισμό του Δ.Ν. «Όχι, ο Τζένσεν δεν είναι ηλίθιος», συνεχίζει ο Γκρίν, «απλώς χρησιμοποιεί επιστημονικά επιχειρήματα για να βγάλει κοινωνικά συμπεράσματα με πολιτική χρησιμότητα. Άρα δεν έχει καμία απολύτως σημασία, ίσως μάλιστα είναι παγίδα να ασχολούνται τόσοι

επιστήμονες με τα επιστημονικά λάθη του. Αυτό που έχει σημασία είναι να δώσουμε την κοινωνική ερμηνεία του λάθους του Τζένσεν».

Πρέπει να προσθέσουμε εδώ ότι ο Τζένσεν καθόλου δεν πτοήθηκε από τον βομβαρδισμό των κριτικών και το πλήθος των αναιρέσεων που εμφανίζουν όλους τους ισχυρισμούς του απολύτως ασύστατους. Τρία χρόνια αργότερα γράφει ολόκληρο βιβλίο, όπου τονίζει ότι περίπου εκατόν είκοσι μελέτες γράφτηκαν στο διάστημα αυτό για τη «θεωρία» του, αποσιωπώντας το γεγονός ότι στη συντριπτική τους πλειοψηφία είναι από αρνητικές έως υβριστικές και όπου σεμνύεται ότι καθιερώθηκε πια ο όρος «τζενσενισμός». Στο βιβλίο αυτό ξαναπαρουσιάζει ατόφιες τις συναρτήσεις και τις «υποθέσεις» του. Όπως ο ίδιος λέει, το βιβλίο είναι «εκτενέστερη ανάλυση των στοιχείων του άρθρου μου του 1969». Αφιερώνει το βιβλίο, πράγμα που είναι σχεδόν πρόκληση μετά τα όσα γράφτηκαν, στο Σερ Σύριλ Μπέρτ και αναφέρεται στις πολυπληθείς κριτικές με το ακόλουθο ύφος : «Η γενετική άποψη για τον άνθρωπο έγινε συχνά αντικείμενο μεγάλων παρανοήσεων. Το 99% των κειμένων με τον οξύτατο αντίλογο που διάβασα τα τρία αυτά χρόνια μετά τη δημοσίευση του άρθρου μου πιστεύω ότι οφείλεται σε τέτοιες παρανοήσεις. Θεωρώ ότι το μεγαλύτερο μέρος από τις θυμικές αντιδράσεις οφείλεται στο ακόλουθο γεγονός : πάνω από μια γενιά κοινωνικών επιστημόνων και παιδαγωγών έχουν διαμορφωθεί να υποτιμούν τη γενετική, είτε έχουν διαπαιδαγωγηθεί να πιστεύουν πως οι γενετικοί παράγοντες έχουν μικρή ή δεν έχουν καθόλου σημασία για την ανθρώπινη συμπεριφορά και τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων, είτε έχουν διαπλαστεί ώστε να σκέφτονται μη γενετικά ή αντιγενετικά. Οπότε κάθε απόπειρα που κάνει κάποιος να εισάγει σε μια τέτοια ατμόσφαιρα κάποια θεωρία ή έρευνα πάνω στη γενετική καθώς συνδέεται με ζωτικά εκπαιδευτικά και κοινωνικά προβλήματα είναι μοιραίο να συναντήσει στην αρχή εχθρότητα και απόρριψη».

Στο βιβλίο αυτό λοιπόν, γράφει ότι οι κριτικές που έγιναν οφείλονται κατά 99% σε παρανοήσεις των κοινωνικών επιστημόνων και παιδαγωγών. Και αποσιωπά το κυριότερο : τις περισσότερες κριτικές έγραψαν βιολόγοι, γενετιστές και φυσικοί. Στο βιολόγο Ρίτσαρντ Λιούοντιν αναφέρεται επώνυμα, αποσιωπώντας και πάλι όλη την αναιρετική του πραγματεία με βάση τα πορίσματα της βιογενετικής, για να παραπονεθεί ότι αδικείται, αυτός ένας επιστήμονας δίχως πάθος, να γίνεται στόχος επιθέσεων όχι επιστημονικών, αλλά ιδεολογικών και να αποκαλείται ρατσιστής, επειδή κατασκεύασε μια ουδέτερη επιστημονική υπόθεση και έγραψε μια αντικειμενική εμπειρική μελέτη. Η «επιστημονική» του υπόθεση είναι τόσο ουδέτερη και αντικειμενική, γράφτηκε, όσο και κάποιος που σηκώνεται σ' έναν κατάμεστο κινηματογράφο και φωνάζει : «Αν δεν απατώμαι και σύμφωνα με περιορισμένες προς το παρόν ενδείξεις, έχουμε πάσει ΦΩΤΙΑ!». Είναι τόσο απροκατάληπτος και αντικειμενικός αυτός ο κύριος, έγραψε ο Τσόμσκι, όσο ένας ψυχολόγος στη χιτλερική Γερμανία που θα αποφάσιζε να μελετήσει την «επιστημονική» υπόθεση «κατά πόσο οι Εβραίοι έχουν γενετικά προσδιορισμένη ροπή προς την τοκογλυφία».

Η επιστήμη πράγματι δεν είναι ουδέτερη ούτε αθώα. Η κατασκευή και μόνο της υπόθεσης μήπως η ευφυΐα των φυλετικών ομάδων καθορίζεται ή όχι από τον κληρονομικό παράγοντα σε μια κοινωνία με φυλετικές διακρίσεις, έντονες φυλετικές αντιθέσεις και με συστηματικά χαμηλότερη επίδοση των μαύρων στις δοκιμασίες νοημοσύνης δεν προέρχεται από ουρανόφερτη επιστημονική περιέργεια, αλλά οφείλεται σε φανερά κοινωνικούς λόγους.

Πέρα από το γεγονός ότι τα δεδομένα στα οποία βασίζεται ο Τζένσεν για να υποστηρίξει πως η ευφυΐα καθορίζεται κατά 80% γενετικά είναι ασύστατα και λάθος, υπογραμμίστηκε επιπλέον ότι η υπόθεση η ίδια, το ερώτημα εάν η ευφυΐα καθορίζεται κληρονομικά ή

όχι, είναι ερώτημα επιστημονικά άχρηστο. Όσο περισσότερες γνώσεις κατακτούμε για την ανάπτυξη της ανθρώπινης νόησης όλο και πιο άχρηστη γίνεται η οποιαδήποτε απόπειρα απομόνωσης και καταμέτρησης του γενετικού παράγοντα. Η διαπίστωση ότι τα άτομα διαφέρουν μεταξύ τους, ότι είναι ανόμοια ως προς τα χαρακτηριστικά και τις ικανότητές τους είναι αλήθεια ορατή και απελπιστικά κοινότοπη. Το ερώτημα εάν οι νοητικές διαφορές οφείλονται σε γενετικούς ή περιβαλλοντικούς παράγοντες έχει, γράφει ο Ντέιβιντ Λάιζερ, για την επιστήμη όση αξία είχε και το παλιό εκείνο ερώτημα της προεπιστημονικής χημείας, με ποιόν τρόπο τα βασικά μέταλλα μπορούν να γίνουν χρυσάφι. Ποια χρησιμότητα μπορεί να έχει η προσπάθεια (κατά μεγάλη πιθανότητα σπάνια) να καθοριστεί ποιο είναι το ακριβές ποσοστό επιρροής του γενετικού παράγοντα στον άνθρωπο, όταν γνωρίζουμε ότι οι ανθρώπινες νοητικές δυνατότητες είναι σε άγνωστο και άπειρο βαθμό εξελίξιμες, αλλά ακόμα ότι και τα γενετικά χαρακτηριστικά καθόλου δεν είναι αμετάκλητα; Ποια χρησιμότητα μπορεί να έχει αυτό το ερώτημα, όταν γνωρίζουμε ότι μπορούμε να επιδράσουμε πάνω στους περιβαλλοντικούς εκείνους παράγοντες που αναπτύσσουν τις νοητικές ικανότητες;

Το πιο ενδιαφέρον ίσως από όλα είναι ότι όσοι έγραψαν πραγματείες ολόκληρες καταρριπτικές του περίφημου άρθρου του Τζένσεν, ασχολούνται πολύ σοβαρά με κάθε επιχείρημα και κάθε συλλογισμό χρησιμοποιώντας ολόκληρο επιστημονικό οπλοστάσιο και ύστερα παραθέτουν ένα ένα όλα τα στοιχεία στα οποία στηρίζεται ο Τζένσεν και τα αποδεικνύουν παραποιημένα, λαθεμένα και ψευδή. Ο αναγνώστης των μελετών αυτών έχει την τάση να πει : εφόσον τα στοιχεία του Τζένσεν είναι παραποιημένα και ψευδή, γιατί χρειάζεται όλη η υπόλοιπη επιχειρηματολογία και τα πορίσματα της βιογενετικής; Αφού οι συναρτήσεις του είναι λαθεμένες και τα βιολογικά του συμπεράσματα «ανοησίες», γιατί ασχολήθηκαν τόσο εκτενώς και τόσο

σοβαρά μαζί του; Η επίμονη αναιρετική προσπάθεια οφείλεται όχι μόνο στο γεγονός ότι δόθηκε στο άρθρο του Τζένσεν τεράστια δημοσιότητα, αλλά και τούτο : η γενετική ερμηνεία ήταν και είναι πολύ δημοφιλής. Η άποψη του Τζένσεν «κατέκτησε το κοινό ή πάντως κατέκτησε τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και έγινε πρωτεύον θέμα του πανεπιστημιακού διαλόγου». Ο Ρίτσαρντ Λιούντιν αναφέρει ότι η επιτυχία της άποψης κατασκευάστηκε. Γράφει ότι αναλώθηκε σεβαστό ποσό για να αποσταλεί το άρθρο μόλις τυπώθηκε σε όλα τα μέλη της Ακαδημίας Επιστημών της χώρας, ώστε δεν πρέπει να απορεί κανείς που η εφημερίδα Νιου Γιορκ Τάιμς το θεώρησε πρωτοσέλιδη είδηση. Ίσως όμως προσθέτει οι δημοσιογράφοι να πρόβλεψαν ότι θα έχει μεγάλη επιτυχία στο κοινό.

Το σημαντικότερο είναι ότι η άποψη του Τζένσεν έγινε περισσότερο γνωστή και φαίνεται να επηρέασε περισσότερο από τις καταλυτικές κριτικές που της έγιναν. Πρόκειται για φαινόμενο με αίτια αποκλειστικά κοινωνικά. Ένας εκπαιδευτικός ψυχολόγος βγάζει συμπεράσματα της βιογενετικής, τα οποία μολονότι καταρρίπτουν βιογενετιστές, αυτό δεν εξαφανίζει την άποψη και την επήρειά της.

Ιστορικά γνωρίζουμε ότι κάθε άποψη για τη γενετική προέλευση των ανθρώπινων χαρακτηριστικών γίνεται αμέσως ευρύτατα δημοφιλής και αυτόματα αποδεκτή. Υπάρχει, γράφει ο Ντέιβιντ Λέιζερ, ένας ισχυρός ψυχολογικός παράγοντας που ευνοεί την πίστη στα εγγενή χαρακτηριστικά. Από τη στιγμή που έχει κάποιος αποκτήσει μια ορισμένη ικανότητα δυσκολεύεται να πιστέψει ότι δεν την είχε πάντοτε. Οι περίπλοκες, π.χ. μυϊκές αντιδράσεις ενός ειδικευμένου σκιέρ σε μια δύσκολη κατάβαση είναι για τον ίδιο τόσο αυτόματες και ενστικτώδεις όσο η αντίδραση ενός βρέφους σε κάποιο ξαφνικό κρότο. Γι' αυτό η θεωρία των εγγενών ικανοτήτων ασκεί στα άτομα έλξη ισχυρή, που ποτέ δεν θα μπορέσει να ασκήσει η επίδραση του περιβάλλοντος.

Πρέπει να προσθέσουμε ότι οι επιστημονικές αποδείξεις για την επίδραση των περιβαλλοντικών παραγόντων θέτουν αυτόματα το μεγάλο πρόβλημα της ανισότητας και των κοινωνικών προνομίων. Υπάρχουν δηλαδή πολλοί ιδεολογικοί και ηθικοί λόγοι, που ωθούν τα κοινωνικά όντα να πιστεύουν ότι τα προνόμια που κατέχουν οφείλονται σε κάποιους φυσικούς παράγοντες και όχι σ' έναν ορισμένο κοινωνικό καταμερισμό των αγαθών, σε μια ορισμένη κοινωνική οργάνωση, που θα μπορούσε να είναι και διαφορετική. Γι' αυτό και όλες οι θεωρίες που αποδεικνύουν τη «φυσική» ανισότητα είναι τόσο δημοφιλείς.

Δεν είναι τυχαίο ότι οι ρατσιστικές θεωρίες χαρακτηρίζονται στην ιστορία του δυτικού πολιτισμού κυρίως από τρομερή ανθεκτικότητα απέναντι στην επιστημονική τους διάψευση. Το 19^ο αιώνα, ιστορεί ο Σ.Ζ. Γκουλντ, είχαν μεγάλη διάδοση οι κρανιομετρήσεις και οι θεωρίες που έλεγαν ότι ο όγκος και το σχήμα του εγκεφάλου καθορίζουν την ανθρώπινη ευφυΐα. Ανθρωπολόγοι, ανατόμοι, φυσικοί και ψυχολόγοι μετρούσαν, ζύγιζαν και κατάτασσαν ανθρώπινους εγκεφάλους. Έχουν γραφτεί τερατώδεις απόψεις, όπως π.χ. ότι ο εγκέφαλος των γυναικών, των μαύρων και των ανώτερων πιθηκοειδών είναι μικρότερου διαμετρήματος και ελαφρότερος, άρα αποδεικνύει την χαμηλότερη διανοητικά ικανότητά τους. Το πιο αποκαλυπτικό στη τρομερή αυτή ιστορία των κρανιομετρήσεων είναι ότι την άποψη πως το μέγεθος και το βάρος του εγκεφάλου έχει σχέση με την ευφυΐα δεν κατάφερε ποτέ κανείς να την αποδείξει, αντίθετα μάλιστα έτυχε να είναι μικροί σε μέγεθος και σε βάρος οι εγκεφαλοι μεγάλων σοφών της εποχής. Μολονότι όμως οι μετρήσεις και τα ζυγιάσματα δεν απέδωσαν ποτέ και δεν στάθηκε δυνατόν να αποδειχθεί η παραμικρή σχέση ανάμεσα στο μέγεθος, το βάρος και τις λειτουργίες του εγκεφάλου, οι κρανιομετρήσεις συνεχίζονταν δεκάδες χρόνια και η πέρα για πέρα λαθεμένη αυτή άποψη ήταν πλατιά διαδεδομένη σαν επιστημονική αλήθεια. Ακόμη και όταν

στον 20ο αιώνα εγκαταλείπονται οι κρανιομετρήσεις και κανείς δεν τις θεωρεί πια θέμα, η αξιολόγηση αυτή των ανθρώπινων ομάδων επιβιώνει δίχως να στηρίζεται πουθενά, δίχως την παραμικρή επιστημονική ενίσχυση, αντίθετα επιβιώνει παρά την επιστημονική της κατάρριψη. Ας σημειωθεί ότι οι κρανιομετρήσεις, η αξιολόγηση της ευφυΐας με βάση το σχήμα και το μέγεθος του εγκεφάλου διδάσκεται σαν πόρισμα της «επιστήμης» στην Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1960.

Η βιολογική ανισότητα ως αξίωμα για την αξιολόγηση των ανθρώπινων ομάδων, όπως λει ο Φίλιπ Γκριν, δεν είναι απλώς επιστημονικό «λάθος», αλλά κάτι περισσότερο, είναι πολιτική στρατηγική. Η βιολογική ανισότητα, η εγγενής κατώτερη ορισμένων ανθρώπινων ομάδων προϋπάρχει πάντα ως προκατάληψη στην κοινωνία, όπου κάποια στιγμή για κάποιους κοινωνικούς λόγους εφευρίσκεται η «επιστημονική» απόδειξη της ανισότητας αυτής. Δηλαδή, όποτε στην ιστορία μελετούνται τα χαρακτηριστικά μιας ανθρώπινης ομάδας για να αποδειχθεί εάν κάποιο από αυτά είναι εγγενές ή κληρονομικά καθορισμένο, πάντοτε η ανθρώπινη αυτή ομάδα θεωρείται εκ των προτέρων κατώτερη στη συγκεκριμένη κοινωνία, είναι συνήθως μειοψηφία και συνήθως έχει λιγότερα προνόμια και χειρότερη θέση. Πάντοτε λοιπόν μια ανθρώπινη ομάδα πρώτα θεωρείται κατώτερη και εκ των υστέρων διαπιστώνονται ή και εφευρίσκονται χαρακτηριστικά της που αποδεικνύονται εγγενή και κληρονομικά. Διαπιστώνεται η κοινωνική ανισότητα που δημιουργεί τις διαφορές και μάλιστα δικαιώνεται με επιχειρήματα που εμφανίζονται σαν αντικειμενικά και ουδέτερα, επειδή στηρίζονται σε προσεγγίσεις που φαινομενικά δεν έχουν σχέση με τα κοινωνικά προβλήματα. (Φραγκουδάκη, Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1985, Σελ. 113-123)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Ι.Ε. Πυργιωτάκης, Κοινωνικοποίηση και Εκπαιδευτικές Ανισότητες, Εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1989
- 2) Σοφιάς Π. – Χατζηϊωάννου δ., Κοινωνιολογία, Εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1987
- 3) Χανς Πέτερ Χένεκα, Βασική Κατεύθυνση της Κοινωνιολογίας, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1989
- 4) Δ.Γ. Τσαούσης, Η Κοινωνία του Ανθρώπου, Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1998
- 5) Φίλιας Β., Κοινωνικοποίηση, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1983
- 6) Κλωνάρης Χάρης, Χειραφέτηση, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1996
- 7) Φίλιας Β., Όψεις της διατήρησης και της μεταβολής του κοινωνικού συστήματος, τομ. 2, Εκδ. Νέα Σύνορα, Αθήνα 1980
- 8) Φραγκουδάκη, Κοινωνικοποίηση της Εκπαίδευσης, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1985
- 9) Τσαρδάκης Δημήτρης, Η γένεση του κοινωνικού ανθρώπου, Εκδ. Βιβλία για όλους, Αθήνα 1987
- 10) Ντούσκος, Η Κοινωνικοποίηση, Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1988
- 11) Κωνσταντίνου Ι. Χαράλαμπος, Η αμφισβήτηση του σχολείου, Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1998
- 12) Day R. Peter, Social Work and Social Control, Tavistock Publications, London and New York 1981
- 13) Abercrombie N.- Hill St.- Turner S. Br., Λεξικό Κοινωνιολογίας, Εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1987

